

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

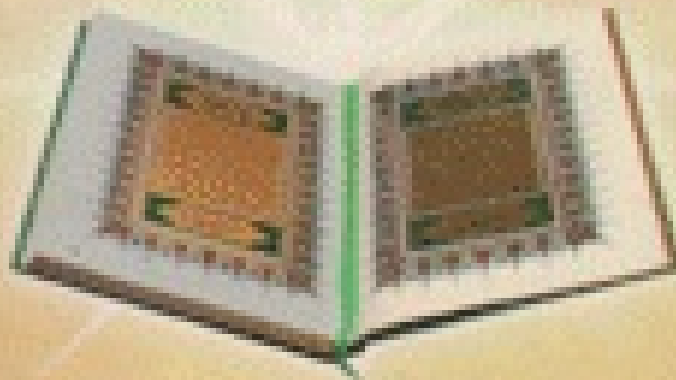
.net

.ir

اندرس با

قرآن کریم

مراحل آشنایی و فهم قرآن
آداب و روش خوانی و از بر خوانی
تأثیرات فردی و اجتماعی قرآنت

محمد علی رضایی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

انس با قرآن کریم: مراحل آشنائی و فهم قرآن، آداب روخوانی و از برخوانی، تاثیرات فردی و اجتماعی قرائت

نویسنده:

محمد علی رضایی اصفهانی

ناشر چاپی:

شهید مسلم

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۰	انس یا قرآن کریم؛ مراحل آشنایی و فهم قرآن، آداب روخوانی و از برخوانی، تاثیرات فردی و اجتماعی قرائت
۱۰	مشخصات کتاب
۱۱	اشاره
۱۶	فهرست مطالب
۲۴	بخش اول: روخوانی و از برخوانی قرآن کریم (قرائت و حفظ)
۲۴	اشاره
۲۶	مقدمه
۲۸	فصل اول: روخوانی قرآن کریم (قرائت)
۲۸	اشاره
۲۸	درآمد: اهمیت قرائت قرآن
۲۹	آداب روخوانی (قرائت) قرآن
۲۹	اشاره
۳۱	الف: آداب ظاهری قرائت قرآن کریم
۳۱	اشاره
۳۲	۱-طهارت (غسل و وضو)
۳۳	۲-رعایت بهداشت (پاکیزگی)
۳۳	۳-دعا قبل از تلاوت قرآن
۳۴	۴-استعاذه (پناه به خدا از شیطان)
۳۵	۵-بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ گفتن (بسمله)
۳۶	۶-قرائت از روی قرآن
۳۸	۷-بلندی و کوتاهی صدا در قرائت
۳۸	الف: بلند خواندن قرآن
۳۸	ب: آهسته خواندن قرآن
۳۹	۸-تلاوت قرآن با صدای زیبا (هنرمندانه)
۴۰	۹-قرائت قرآن با لحن عربی
۴۲	۱۰-مکان تلاوت
۴۴	۱۱-زمان قرائت
۴۴	اشاره
۴۵	اول: زمان های نیکو برای قرائت قرآن
۴۶	دوم: زمان های نامناسب برای قرائت قرآن
۴۶	۱۲-مقدار قرائت قرآن
۴۸	۱۳-گوش دادن و سکوت
۴۹	۱۴-حفظ احترام قرآن
۵۱	۱۵-سجده کردن در هنگام تلاوت آیات سجده دار
۵۳	۱۶-قرائت با آرامش
۵۴	۱۷-قرائت با حالت حزن (عاشقانه)
۵۵	۱۸-اتمام قرائت
۵۶	۱۹-ختم قرآن
۵۸	ب: آداب باطنی و معنوی قرائت قرآن کریم

در آمد	۵۸
۱-خالص بودن هدف قاری قرآن	۵۸
اشاره	۵۸
۲-حضور قلب با توجه به معانی قرآن	۵۹
۳-تدبیر و تفکر	۶۰
۴-حالت فروتنی و بیم باطنی (خشوع)	۶۲
۵-نواب های متعدّد با عمل واحد	۶۴
۶-فهم حقایق آیات الهی	۶۵
۷-تعظیم قرآن	۶۷
۸-تخصیص	۶۷
۹-تتبی	۶۷
۱۰-ترقی	۶۸
۱۱-تأثیر پذیری از قرآن (عمل به قرآن)	۶۸
۱۲-درک تجلّی خداوند در قرآن کریم	۶۹
فصل دوم: از بر خوانی قرآن (حفظ)	۷۲
درآمد: قرآن گل وازه های الهی بر گلبرگ ها	۷۲
اشاره	۷۲
الف: دست آوردهای حفظ قرآن کریم	۷۳
اشاره	۷۳
۱-همراهی با سفیران الهی	۷۳
۲-نیل به عالی ترین درجه ی بهشت	۷۴
۳-دوری از عذاب	۷۵
۴-دو پاداش برای سختی حفظ قرآن	۷۵
۵-حفظ مقدمه عمل به قرآن است	۷۶
۶-آثار حفظ قرآن در زبان	۷۶
ب: آداب حفظ قرآن (عوامل مؤثر در حفظ)	۷۷
اشاره	۷۷
اول: آداب معنوی و باطنی حفظ	۷۸
دوم: آداب ظاهری حفظ	۷۸
اشاره	۷۸
۱-ایجاد انگیزه در خود	۸۰
۲-انتخاب یک نسخه واحد از قرآن	۸۰
۳-تمرکز حواس	۸۱
۴-سکون و آرامش روانی	۸۲
۵-تقویت حافظه	۸۲
۶-مراعات ترتیب در حفظ	۸۳
۷-قرائت زیاد و شنیدن بسیار	۸۳
۸-جلسات مشترک با حافظان قرآن	۸۴
۹-ایجاد رابطه ذهنی با هر آیه	۸۴
۱۰-حفظ نام سوره های قرآن	۸۵
۱۱-حفظ آیات مکرر و مشابه	۸۵

۸۵	۱۲- یادگیری قواعد ادبیات عرب
۸۵	۱۳- کم حفظ کنیم و خوب حفظ کنیم
۸۶	۱۴- سنجش استعداد خود
۸۶	۱۵- مکان مناسب حفظ قرآن
۸۷	۱۶- زمان متناسب با حفظ قرآن
۸۷	۱۷- حفظ قرآن با نگاه به قرآن منافات ندارد
۸۸	۱۸- تصحیح اشتباهات
۸۹	۱۹- تمرین و تکرار
۸۹	۲۰- حفظ رقم و نشانی آیات
۹۰	۲۱- جلوگیری از فراموشی آیات
۹۱	ج: راه کارهای حفظ قرآن
۹۱	اشاره
۹۲	اول: روش تکرار آیات
۹۲	دوم: روش استفاده از نوارهای ترتیل
۹۲	سوم: روش نوشتن آیات
۹۳	د: حفظ قرآن و کودکان
۹۴	بخش دوم: تأثیرات قرآن بر انسان
۹۴	اشاره
۹۶	درآمد
۹۶	فصل اول: تأثیرات قرائت قرآن
۹۶	الف) تأثیرات قرائت قرآن در زندگی فردی انسان
۹۶	اشاره
۹۶	۱- یاد خدا
۹۷	۲- باز شدن درهای اطاعت حق
۹۷	۳- بسته شدن درهای گناه
۹۷	۴- توفیق دعا قبل و بعد از قرائت
۹۸	۵- جایزه قاری قرآن یک دعای مستجاب است
۹۸	۶- قرآن باعث افزایش ایمان
۹۸	۷- باران رحمت الهی از طریق قرآن می بارد
۹۹	۸- قرآن شفقت
۹۹	۹- هدایت الهی
۹۹	۱۰- پاکی باطنی و سازندگی روحی
۱۰۰	۱۱- طهارت شرعی
۱۰۰	۱۲- پهنشدن فردی
۱۰۰	۱۳- اهل قرآن شدن
۱۰۰	۱۴- رشد قدرت تفکر
۱۰۱	۱۵- عبادت چشم
۱۰۱	۱۶- تأثیر تربیتی بر فرزندان
۱۰۱	۱۷- کفار گناهان است
۱۰۲	۱۸- امان آتش است
۱۰۲	۱۹- سخن گفتن با خداست

۱۰۲	۲۰-قرآنت قرآن دل را زنده می کند. (حیات قلوب است)
۱۰۲	۲۱-قرآنت قرآن رنگدل را می زباید
۱۰۲	۲۲-قرآنت قرآن مانع فحشا و منکرات می شود.
۱۰۳	ب: تاثیرات قرآنت قرآن در زندگی اجتماعی انسان
۱۰۳	اشاره
۱۰۳	۱-نشر فرهنگ قرآن در اجتماع
۱۰۳	۲-بیدایش علوم جدید و رشد آن ها
۱۰۴	۳-طراوت اجتماعی در مسابقات قرآنی
۱۰۴	۴-گسترش زبان قرآن
۱۰۴	۵-تأثیر پذیری مردم از تعالیم قرآن
۱۰۵	۶-قرآن شفای دردهای اجتماعی
۱۰۵	۷-نجات مردم از حکومت ستمگران
۱۰۵	۸-نجات مردم از شرک و بت پرستی
۱۰۵	۹-نجات مردم از خرافات
۱۰۶	فصل دوم: تاثیرات حفظ قرآن بر انسان و جامعه
۱۰۶	اشاره
۱۰۶	۱-حفظ قرآن موجب آموزش و غفران الهی است.
۱۰۶	۲-حافظ قرآن که بدان عمل کند همراه سفیران الهی است.
۱۰۶	۳-حفظ هر آیه معادل یک درجه در بهشت است.
۱۰۷	۴-حفظ قرآن نعمتی الهی است که امام صادق علیه السلام آن را در دعای خویش از خدا طلب می کرد.
۱۰۷	۵-ترنم زبان به آیات الهی:
۱۰۷	۶-گسترش اطلاعات در مورد قرآن:
۱۰۷	۷-حفظ مقدمه عمل است:
۱۰۷	۸-قدرت حافظه انسان قوی می شود که این مطلب در همه زندگی به ویژه در مسایل علمی کارساز است و چراکه حفظ قرآن همراه با تمرین حفظ است.
۱۰۷	۹-نقش قرآن حافظین قرآن خود نوعی قرآن ناطق هستند که مردم را به یاد خدا و کلمات او می اندازند و بنابراین نقش مهمی در تبلیغ فرهنگ قرآن دارند.
۱۰۸	بخش سوم: مراحل آشنایی با قرآن و فهم آن
۱۰۸	اشاره
۱۱۰	در آمد
۱۱۱	۱-نگاه به قرآن کریم
۱۱۱	۲-شنیدن قرآن مجید
۱۱۳	۳-روخوانی قرآن
۱۱۴	۴-قرآنت قرآن (مطالعه همراه روخواندن)
۱۱۵	۵-ترتیل قرآن
۱۱۷	۶-تلاوت قرآن
۱۱۹	۷-درس قرآن (مراجعه مکرر به قرآن)
۱۲۲	۸-حفظ و قرآن (یاد سپاری قرآن)
۱۲۳	۹-تدبیر در قرآن
۱۲۵	۱۰-تفکر در قرآن
۱۲۶	۱۱-تمشک به قرآن کریم
۱۲۷	۱۲-ترجمه قرآن
۱۲۷	اشاره

الف: ترجمه کلمه به کلمه؛ این گونه ترجمه هر کلمه قرآن را به زبان دوم (مثل فارسی، ترکی ...) ترجمه می کنند و از توضیحات اضافی و اصلاح جمله بندی ترجمه باز می مانند. این گونه ترجمه ها برای آشنایی اولیه با لغات قرآن و تسلط بر زبان عرب مفید است. مثل: ترجمه قرآن

۱۲۹-تفسیر قرآن.....

۱۳۳-تأویل قرآن.....

۱۳۵-دریافت باطن قرآن.....

۱۳۶-عمل به قرآن و بر پاداشتن عدل.....

بخش چهارم: کلیاتی در مورد قرآن کریم.....

۱۳۸-اشاره.....

۱۴۰-درآمد.....

۱-واژه «قرآن».....

۲-آیه.....

۳-سوره.....

ترتیب سوره ها.....

نام گذاری سوره ها.....

اسامی بخش هایی از قرآن.....

۴-اطلاعات قرآنی.....

فهرست آیات.....

منابع و مصادر.....

درباره مرکز.....

انس با قرآن کریم: مراحل آشنائی و فهم قرآن، آداب روخوانی و از برخوانی، تاثیرات فردی و اجتماعی قرائت

مشخصات کتاب

سرشناسه: رضایی اصفهانی، محمدعلی، - 1341

عنوان و نام پدیدآور: انس با قرآن کریم: مراحل آشنائی و فهم قرآن، آداب روخوانی و از برخوانی، تاثیرات فردی و اجتماعی قرائت / محمدعلی رضایی اصفهانی

مشخصات نشر: اصفهان: شهید مسلم، 1379.

مشخصات ظاهری: ص 144

شابک: 964-90678-9-25000 ریال

وضعیت فهرست نویسی: فهرست نویسی قبلی

یادداشت: چاپ دوم: 1380؛ 5000 ریال

یادداشت: کتابنامه: ص. [143] - 144؛ همچنین به صورت زیرنویس

عنوان دیگر: مراحل آشنائی و فهم قرآن، آداب روخوانی و از برخوانی، تاثیرات فردی و اجتماعی قرائت

موضوع: قرآن -- قرائت -- تاثیر

قرآن -- حفظ

قرآن -- قرائت -- جنبه های اجتماعی

رده بندی کنگره: BP75/الف6/8 1379

رده بندی دیویی: 297/151

شماره کتابشناسی ملی: م 79-20394

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فهرست قبلی

خیراندیش دیجیتال: انجمن مددکاری امام زمان (عج) اصفهان

ویراستار کتاب: خانم پریسا صادقیان

ص: 1

اشاره

رضایی اصفهانی، محمد علی، 1341-

انس با قرآن کریم: مراحل آشنایی و فهم قرآن، آداب روخوانی و از برخوانی، تأثیرات فردی و اجتماعی قرائت / محمد علی رضایی. - اصفهان: شهید مسلم، 1379.

ISBN: 964-90678-9-2 ص 144

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتاب نامه: ص. 137؛ هم چنین به صورت زیر نویس.

1. قرآن -- قرائت -- تأثیر. 2. قرآن -- حفظ.

3. قرآن - قرائت -- جنبه های اجتماعی.

الف. عنوان. ب. عنوان: مراحل آشنایی و فهم قرآن.

آداب روخوانی و از برخوانی، تأثیرات فردی و اجتماعی قرائت.

8الف 6ر BP75 297/151

کتاب خانه ملی ایران 20394 - 79م

مشخصات کتاب

اسم کتاب: انس با قرآن کریم

(مراحل آشنایی و فهم قرآن، آداب روخوانی و از برخوانی تأثیرات فردی و اجتماعی قرائت)

مؤلف: دکتر محمد علی رضایی اصفهانی

ناشر: انتشارات شهید مسلم

ویرایش و بازخوانی: محسن اسماعیلی

لیتوگرافی و چاپ و صحافی: اسماعیلیان - قم

چاپ: زمستان 1379

شمارگان: 5000 نسخه

قیمت: 500 تومان

شابک: 964-90678-9-2 964-90678-9-2

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

اصفهان: خیابان بزرگمهر، جنب ایران مریونس

تلفن: 0311-259495 و 0251-50249

ص: 2

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ص: 3

عنوان صفحه

بخش اول: روخوانی و از بر خوانی قرآن کریم...13

مقدمه...15

فصل اول: روخوانی قرآن کریم (قرائت)...17

در آمد: اهمیت قرائت قرآن...17

آداب روخوانی (قرائت) قرآن...18

الف: آداب ظاهری قرائت قرآن کریم...20

1- طهارت (غسل و وضو)...21

2- رعایت بهداشت (پاکیزگی)...22

3- دعا قبل از تلاوت قرآن...22

4- استعاذه (پناه به خدا از شیطان)...23

5- بسم الله الرحمن الرحيم گفتن (بسمله)...24

6- قرائت از روی قرآن...25

7- بلندی و کوتاهی صدا در قرائت...27

الف: بلند خواندن قرآن...27

ب: آهسته خواندن قرآن...27

ص: 5

- 8- تلاوت قرآن با صدای زیبا (هنرمندانه)...28
- 9- قرائت قرآن با لحن عربی...29
- 10- مکان تلاوت...31
- 11- زمان قرائت...33
- اول: زمان های نیکو برای قرائت قرآن...4
- دوم: زمان های نامناسب برای قرائت قرآن...35
- 12- مقدار قرائت قرآن...35
- 13- گوش دادن و سکوت...37
- 14- حفظ احترام قرآن...38
- 15- سجده کردن در هنگام تلاوت آیات سجده دار...40
- احکام خاص آیات سجده دار...41
- 16- قرائت با آرامش...42
- 17- قرائت با حالت حزن (عاشقانه)...43
- 18- اتمام قرائت...44
- الف: کیفیت اتمام...44
- ب: دعای بعد تلاوت...44
- 19- ختم قرآن...45
- الف: فضیلت ختم قرآن...45
- ب: ختم قرآن در مکه...45
- ج: دعای ختم قرآن...46

ب: آداب باطنی و معنوی قرائت قرآن کریم...47

در آمد...47

1- خالص بودن هدف قاری قرآن...47

2- حضور قلب با توجه به معانی قرآن...48

3- تدبّر و تفکّر...49

4- حالت فروتنی و بیم باطنی (خشوع)...51

5- ثواب های متعدّد با عمل واحد...53

6- فهم حقایق آیات الهی...54

7- تعظیم قرآن...56

8- تخصیص...56

9- تبری...56

10- ترقی...57

11- تأثیر پذیری از قرآن (عمل به قرآن)...57

12- درک تجلّی خداوند در قرآن کریم...58

فصل دوّم: از برخوانی قرآن (حفظ)...61

درآمد: قرآن گل واژه های الهی بر گل برگ ها...61

الف: دست آوردهای حفظ قرآن کریم...62

1- همراهی با سفیران الهی...62

2- نیل به عالی ترین درجه ی بهشت...63

3- دوری از عذاب...64

4- دو پاداش برای سختی حفظ قرآن...64

5- حفظ مقدّمه عمل به قرآن است...65

6- آثار حفظ قرآن در زبان...65

ب: آداب حفظ قرآن (عوامل مؤثر در حفظ)...66

اول: آداب معنوی و باطنی حفظ...67

دوم: آداب ظاهری حفظ...67

1- ایجاد انگیزه در خود...69

2- انتخاب یک نسخه واحد از قرآن...69

3- تمرکز حواس...70

4- سکون و آرامش روانی...71

5- تقویت حافظه...71

6- مراعات ترتیب در حفظ...72

7- قرائت زیاد و شنیدن بسیار...72

8- جلسات مشترک با حافظان قرآن...73

9- ایجاد رابطه ذهنی با هر آیه...73

10- حفظ نام سوره های قرآن...74

11- حفظ آیات مکّرر و مشابه...74

12- یادگیری قواعد ادبیات عرب...74

13- کم حفظ کنیم و خوب حفظ کنیم...74

14- سنجش استعداد خود...75

- 15- مکان مناسب حفظ قرآن...75
- 16- زمان متناسب با حفظ قرآن...76
- 17- حفظ قرآن با نگاه به قرآن منافات ندارد...76
- 18- تصحیح اشتباهات...77
- 19- تمرین و تکرار...78
- 20- حفظ رقم و نشانی آیات...78
- 21- جلوگیری از فراموشی آیات...79
- ج: راه کارهای حفظ قرآن...80
- اول: روش تکرار آیات...81
- دوم: روش استفاده از نوارهای ترتیل...81
- سوم: روش نوشتن آیات...81
- د: حفظ قرآن و کودکان...82
- بخش دوم: تأثیرات قرآن بر انسان...83
- درآمد...85
- فصل اول: تأثیرات قرائت قرآن...85
- الف) تأثیرات قرائت قرآن در زندگی فردی انسان...85
- 1- یاد خدا...85
- 2- باز شدن درهای اطاعت حق...86
- 3- بسته شدن درهای گناه...86
- 4- توفیق دعا قبل و بعد از قرائت...86

- 5- جایزه قاری قرآن یک دعای مستجاب است...87
- 6- قرآن باعث افزایش ایمان...87
- 7- باران رحمت الهی از طریق قرآن می بارد...87
- 8- قرآن شفاست...88
- 9- هدایت الهی...88
- 10- پاکی باطنی و سازندگی روحی...88
- 11- طهارت شرعی...89
- 12- بهداشت فردی...89
- 13- اهل قرآن شدن...89
- 14- رشد قدرت تفکر...89
- 15- عبادت چشم...90
- 16- تاثیر تربیتی بر فرزندان...90
- 17- كفاره گناهان است...90
- 18- امان آتش است...91
- 19- سخن گفتن با خداست...91
- 20- قرائت قرآن دل را زنده می کند...91
- 21- قرائت قرآن زنگار دل را می زداید...91
- 22- قرائت قرآن مانع فحشا و منکرات می شود...91
- ب: تاثیرات قرائت قرآن در زندگی اجتماعی انسان...92
- 1- نشر فرهنگ قرآن در اجتماع...92

- 2- پیدایش علوم جدید و رشد آن ها...92
- 3- طراوت اجتماعی در مسابقات قرآنی...93
- 4- گسترش زبان قرآن...93
- 5- تأثیر پذیری مردم از تعالیم قرآن...93
- 6- قرآن شفای دردهای اجتماعی...
- 7- نجات مردم از حکومت ستمگران...94
- 8- نجات مردم از شرک و بت پرستی...94
- 9- نجات مردم از خرافات...94
- فصل دوم: تاثیرات حفظ قرآن بر انسان و جامعه...95
- بخش سوم: مراحل آشنایی با قرآن و فهم آن...97
- در آمد...99
- 1- نگاه به قرآن کریم...100
- 2- شنیدن قرآن مجید...100
- 3- روخوانی قرآن...102
- 4- قرائت قرآن (مطالعه همراه روخواندن)...103
- 5- ترتیل قرآن...104
- 6- تلاوت قرآن...106
- 7- درس قرآن (مراجعه مکرر به قرآن)...108
- 8- حفظ و قرآن (یاد سپاری قرآن)...111
- 9- تدبیر در قرآن...112

- 10- تفکر در قرآن...114
- 11- تمسک به قرآن کریم...115
- 12- ترجمه قرآن...116
- 13- تفسیر قرآن...118
- 14- تأویل قرآن...122
- 15- دریافت باطن قرآن...124
- 16- عمل به قرآن و برپاداشتن عدل...125
- بخش چهارم: کلیاتی در مورد قرآن کریم...127
- درآمد...129
- 1- واژه ((قرآن))...129
- 2- آیه...130
- 3- سوره...132
- معنای اصطلاحی سوره...132
- ترتیب سوره ها...133
- نامگذاری سوره ها...133
- اسامی بخش هایی از قرآن...135
- 4- اطلاعات قرآنی...136
- فهرست آیات...139
- منابع و مصادر...143

بخش اول: روخوانی و از برخوانی قرآن کریم (قرائت و حفظ)

اشاره

ص: 13

خواندن آیات قرآن و از بر کردن آن تاریخی به قدمت خود قرآن کریم دارد.

یعنی از همان زمان که قرآن نازل گشت عده ای از مسلمانان در پی قرائت و حفظ قرآن بر آمدند و حتی تعدادی به نام حافظان قرآن (مثل علی علیه السلام و...) مشهور گشتند.

مسلمانان به دستور خود قرآن که می فرماید؛ « هر چه می توانید قرآن بخوانید. »⁽¹⁾

و بر اساس سفارش های پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و احساس وظیفه ای که نسبت به کلام الهی داشتند به خواندن قرآن روی آوردند.

این سنت نیکو هنوز هم در بین مسلمانان رواج دارد و از توجه به قرائت و حفظ قرآن کریم نه تنها کاسته نشده بلکه هر روز بیشتر می شود و در این مورد سبک ها و روش های جدیدی ابداع می شود.

توجه مسلمانان به قرآن موجب پیدایش علوم جدیدی در بین

ص: 15

1- (فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ). (مزمل، آیه ی 20)

مسلمانان مثل علم تجوید و قرائت گردید که در جای خود مهم و قابل بررسی است و در کنار آن آداب تلاوت و روش های حفظ قرآن کریم مورد عنایت قرار گرفته و کتاب های متعددی در مورد آن ها به رشته تحریر درآمده است.

ما در این بخش فضایل و شرایط و مقدمات یا آداب ظاهری و باطنی روخوانی (قرائت اصطلاحی امروز) و حفظ قرآن را مرور می کنیم. و در ضمن راه بردهایی جهت انجام بهتر قرائت و حفظ ارائه می کنیم. اما قبل از ورود به این مباحث تذکر چند نکته لازم است:

1- ما در این نوشتار بر آنیم تا بیشتر از آیات قرآن و روایات معتبر استفاده کنیم. (1)

2- معنای لغوی و اصطلاحی قرائت و نیز آثار قرائت و حفظ قرآن در یک بخش جداگانه بررسی می شود و لذا در این بخش به این مطلب نمی پردازیم و فقط ممکن است اشاراتی در آیات و روایات باشد که در لابلای مباحث راه پیدا می کند.

ص: 16

1- البته تذکر این نکته لازم است که در باب آداب و مستحبات روایات زیادی وجود دارد ولی تمام آن روایات صحیح السند نیست و حتی برخی از روایات باب قرآن که در اصول کافی نقل شده است مرسل و... است و لذا در برخی موارد بر اساس کثرت روایات و در برخی موارد بر اساس قواعد دیگر مثل روایات (من بلغ) یا (تسامح در ادله سنن) و... می توان به این مطلب اعتماد نسبی کرد.

*فصل اول: روخوانی قرآن کریم (قرائت) (1)

درآمد: اهمیت قرائت قرآن

چه زیباست که انسان سخن خدا را زمزمه کند و با ترنم آیات حق به میهمانی خدا برود و از سفره فیض و رحمت او خوشه برچیند.

اگر هیچ نعمتی به بشریت داده نشده بود مگر اجازه ی بازگویی کلام الهی همین مطلب بس بود که انسان عمری را در سجده ی شکر به سر آورد.

آری آشنایی با سخن خدا و تکرار کلمات الهی یکی از موهبت هایی است که خداوند به برخی از بندگان خود عنایت می کند. اولین آیاتی که بر پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله نازل شد با دستور قرائت شروع می شود. (2)

مسأله ی قرائت مورد تأکید آیات قرآن و احادیث اهل بیت علیهم السلام قرار گرفته است و از جهات مختلفی اهمیت آن را یادآور شده اند.

ص: 17

1- در فرهنگ و عرف زمانه ما کلمه قرائت به روخوانی قرآن گفته می شود ولی ما در بخش مراحل آشنایی با قرآن معنای لغوی و اصطلاحی این کلمه را بررسی کرده و بیان خواهیم کرد که قرائت به معنای روخوانی همراه با فهم مطلب است ولی در این جا همان معنای مصطلح امروزی (معنای اعم) را مد نظر داریم.

2- (أَقْرَأَ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ. أَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ)؛ علق، آیه ی 1-2 (بخوان به نام پروردگارت که خلق کرد. بخوان ...).

در قرآن کریم می فرماید: « هر اندازه می توانید قرآن بخوانید »(1)

و در روایتی از پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله نقل شده که فرمود: (قرآن ضیافت الهی (سفره ی مهمانی خدا) است هر چه می توانید از آن بردارید).(2)

و در روایتی از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند: « سزاوار است ان که انسان مؤمن نمیرد مگر آن که قرآن را فرا گرفته باشد یا در حال فراگیری آن باشد ». (3)

و نیز از ایشان نقل شده که فرمودند: (مراتب بهشت به تعداد آیات قرآن است به قاری قرآن می گویند: بخوان و بالا بیا).(4)

آداب روخوانی (قرائت) قرآن

اشاره

« ادب » در لغت به معنای « نگاه داشتن حدّ هر چیزی » و نیز به معنای « زیرکی » آمده است.(5)

و برخی از مفسران قرآن آن را این گونه معنا کرده اند: آن شکل پسندیده (روش نیکویی) که سزاوار است عمل مشروع به آن صورت واقع شود چه از نظر دینی یا عقلانی.(6)

ص: 18

1- (فَأَقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ) مزمل آیه ی 20.

2- (أَنْ هَذَا الْقُرْآنَ مَأْدِبَةٌ لِلَّهِ فَتَعَلَّمُوا مَا أُدْبِتَهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ) میزان الحکمه، ج 8، ص 74.

3- (يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ لَا يَمُوتَ حَتَّى يَتَعَلَّمَ الْقُرْآنَ أَوْ أَنْ يَكُونَ فِي تَعَلُّمِهِ) اصول کافی، کلینی، المكتبة الاسلامیة تهران، 1388 ه. ق، ج 2، ص 444.

4- (فَإِنَّ دَرَجَاتِ الْجَنَّةِ عَلَى عَدَدِ آيَاتِ الْقُرْآنِ فَيُقَالُ لِقَارِي الْقُرْآنِ إِقْرَأْ وَ إِزِقْ) میزان الحکمه، ج 8، ص 74.

5- ر. ک: فرهنگ جامع نوین عربی، ماده ادب.

6- المیزان ج 6، ص 4-273، علامه طباطبایی رحمة الله، دارالکتب الاسلامیة، تهران.

پس آداب هر کار عبارت است از صورت نیکو و روش خوبی که در شکل آن کار پیش گرفته می شود که انسان را از تخلف از حدود و مرزها باز می دارد.

در مورد قرآن کریم آدابی ذکر شده که سرچشمه، ریشه و خواستگاه آن چند چیز است:

الف: دستورات خود قرآن کریم (مثل سکوت در هنگام خواندن قرآن و...).

ب: توصیه هایی که در روایات اهل بیت علیهم السلام در مورد قرآن شده است. (مثل بسم الله گفتن و دعای قبل و بعد قرائت و...).

ج: حکم عقل و عقلا در مورد احترام گذاردن به کلام الهی و جلوگیری از هتک و بی احترامی به آن و استفاده بهتر و عمیق تر از آن.

د: حکم دل یعنی عشق به حضرت حق که موجب عشق به کلام او می شود یعنی انسان چیزهای زیبا را دوست دارد و در مقابل آن خضوع می کند و زیباترین چیزها بلکه زیبایی مطلق خداست و هر چه متعلق به اوست از جمله قرآن که کلام اوست زیباست.

و از این رو به کلام حضرت حق عشق می ورزد و آن را اکرام می کند و بر دیده می نهد و زیبا می خواند.

براساس این سرچشمه هاست که بحث آداب قرائت قرآن پیش می آید یعنی قرائت قرآن مثل هر کار مهم دیگری دارای مقدمات و شرایطی است که ما آن ها را آداب می نامیم چراکه خواننده قرآن در

محضر خداست و لازم است که ادب حضور را به جا آورد.

این آداب را به دو قسمت آداب ظاهری و باطنی تقسیم می‌کنیم و سپس با خوشه چینی از آیات قرآن و احادیث اهل بیت علیهم السلام مروری کوتاه بر هر کدام از آن‌ها می‌کنیم.

الف: آداب ظاهری قرائت قرآن کریم

اشاره

وقتی انسان در محضر شخصیت بزرگی قرار می‌گیرد، بسیار مؤدب و با ظاهری آراسته حاضر می‌شود.

قرائت قرآن نیز نوعی شرف یابی به محضر قرآن کریم و صاحب آن سخن یعنی حضرت حق است چرا که از طرفی قرآن خواندن سخن گفتن با خداست.

از رسول خدا صلی الله علیه وآله نقل شده که فرمودند: « هر کس که دوست دارد با خدایش سخن بگوید قرآن بخواند. »⁽¹⁾

و از طرف دیگر قاری قرآن خود را مخاطب سخن خداوند می‌یابد. و هنگامی که خدا با ما سخن می‌گوید باید تمام مقدمات، شرایط و آداب حضور را رعایت کنیم تا بهره‌ی بیشتری ببریم و مورد لطف و محبت او واقع شویم. آداب ظاهری قرائت قرآن عبارت است از:

ص: 20

1- (إِذَا أَحَبَّ أَحَدُكُمْ أَنْ يُحَدِّثَ رَبَّهُ فَلْيَقْرَأِ الْقُرْآنَ) (کنز العمال، ج 11، ح 2257، ص 510).

خداوند در قرآن کریم می فرماید: « جز پاکان، دست بدان (قرآن) نزنند. » (1)

طهارت و پاکیزه بودن قاری، ادب در مقابل قرآن کریم است. و این امر لازم است چرا که قرآن کلام خداست و بزرگ داشت و احترام آن بر همگان لازم است. این امر چند بعد دارد:

الف: وضو و غسل واجب: هرگاه انسان بخواهد که جایی از بدن خود را به خط قرآن بگذارد واجب است که وضو بگیرد و یا اگر در حالت جنابت (یا حالت های زنانه) است غسل کند.

ب: وضوی مستحب: وضو شرط کمال قرائت قرآن است از این رو مستحب است انسان در هنگام قرائت با وضو باشد.

در روایتی از حضرت علی علیه السلام نقل شده که فرمودند: به کسی که قرآن را در غیر نماز بخواند و با وضو باشد، بیست و پنج ثواب (حسنه) و به کسی که بدون وضو بخواند ده ثواب (حسنه) داده می شود. (2)

ص: 21

1- واقعه، آیه 79 (لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ) در برخی روایات و کتب فقهی به همین آیه در مورد حرام بودن تماس بدن با قرآن بدون وضو استدلال شده است. (ر. ک: مستمسک العروة الوثقی، سید محسن طباطبایی حکیم، ج 2، ص 272. داراحیاء التراث العربی، بیروت و نیز وسائل الشیعه، باب 12 من ابواب الوضو حدیث 3).

2- (من قرأ فی غیر صلوة و هو علی وضوء فخمس و عشرون حسنة و من قرأ علی غیر وضوء حسنات) المحجة البيضاء، ج 2، ص 221 و نیز وسائل الشیعه، باب 13، ابواب قرائة القرآن، کتاب الصلوة، حدیث 3.

2- رعایت بهداشت (پاکیزگی)

این مطلب در دو محور مورد توجه است:

الف: بهداشت دهان (مسواک): نقل شده که یکی از خصوصیات پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله این بود که در هنگام عبادت به ویژه تلاوت قرآن و نماز شب دندان هایشان را مسواک می زدند. (1)

و این کار را به مسلمانان نیز توصیه می کردند. پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله فرمودند: « راه قرآن را پاکیزه کنید. گفته شد: ای رسول خدا راه قرآن چیست؟

فرمود: دهان های شماست. پرسیدند: با چه چیزی؟ فرمود: با مسواک زدن » (2)

ب: پاکیزگی لباس و بدن: سزاوار است لباس و بدن انسان در هنگام قرائت قرآن از آلودگی هایی مثل خون و ... پاک باشد تا مبادا قرآن نجس شده و مورد اهانت قرار گیرد و نیز سزاوار است که قاریان محترم قرآن با لباس پاکیزه، آراسته و معطر به تلاوت قرآن پردازند تا برای دیگران الگو باشند.

3- دعا قبل از تلاوت قرآن

برای انجام هر کاری که انسان انجام می دهد آمادگی لازم است و برای ورود به فضای قرآن نیز خوب است. انسان آماده شود و این آمادگی به وسیله دعا حاصل می شود.

ص: 22

1- ر. ک: آشنایی با آداب تلاوت قرآن، ابوالفضل علاقی، ص 18.

2- عن رسول الله صلی الله علیه و آله: (نَظَّفُوا طَرِيقَ الْقُرْآنِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا طَرِيقُ الْقُرْآنِ قَالَ أَفْوَاهُكُمْ قِيلَ بَمَاذَا قَالَ : بِالسَّوَالِكِ) میزان الحکمه، ج 8، ص 6-85.

در مورد شروع قرآن دعاهای متعددی از معصومین علیهم السلام نقل شده که ما دعایی را که امام صادق علیه السلام می خواند نقل می کنیم؛ (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ هَذَا كِتَابُكَ الْمُنزَّلُ مِنْ عِنْدِكَ عَلَى رَسُولِكَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَكَلَامُكَ النَّاطِقُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكَ).

4- استعاذه (پناه به خدا از شیطان)

خداوند در قرآن می فرماید: « هنگامی که قرآن می خوانی از شرّ شیطان مطرود به خدا پناه بر. »(1)

« استعاذه » دستور خدا به قاریان قرآن است و پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله قبل از قرائت (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) می گفت.(2)

استعاذه در لغت به معنای « پناه بردن » و « پناهنده شدن » آمده است و در اصطلاح بدان معناست که قاری از هر کجای قرآن که بخواهد شروع کند (اول یا وسط سوره) قبل از « بِسْمِ اللَّهِ » گفتن بگوید؛ « أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ » (از شیطان رانده شده، به خدا پناه می برم).

و بدین وسیله قبل از تلاوت از خداوند درخواست می کند که او را از شرّ شیطان حفظ کند تا قرائتش از روی ریا و خودنمایی و ... نباشد و در هنگام قرآن خواندن با حضور قلب بوده و قرآن در روح او اثر کند.

تذکر: استعاذه دو قسم لفظی و حقیقی دارد.

یعنی گاهی انسان با کلمات به خدا پناهنده می شود ولی قلب او

ص: 23

1- نحل، آیه ی 98.

2- سنن النبی صلی الله علیه وآله، علامه طباطبایی رحمة الله، ص 211، حدیث 358.

این گونه نیست. و گاهی با گفتن الفاظ با تمام وجود به خدا پناهنده می شود و از او کمک می خواهد.

استعاذه باید به صورت حقیقی باشد تا مؤثر واقع شود و خداوند به ما پناه دهد و ما را اصلاح کند.

در این مورد به کلام عارف بزرگ حضرت امام خمینی قدس سرّه توجه کنید: « از آداب مهم قرائت ... استعاذه از شیطان رجیم است که خار طریق معرفت و مانع سیر و سلوک الی الله است، و این استعاذه و پناه بردن، با لقلقه ی لسان و صورت بی روح و دنیای بی آخرت تحقّق پیدا نکند...»⁽¹⁾

5- بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ كَفْتِنٌ (بَسْمَلَه)

قرآن کریم به پیامبر اکرم صلی الله و علیه و آله دستور می دهد که: « (ای پیامبر) بخوان به نام پروردگارت »⁽²⁾

بسم الله شعار مقدّس مسلمانان است که در اوّل هر کار یا گفتاری آورده می شود تا با نام خدا، مُهر و نشانه ی الهی به آن بخورد.

اما در مورد قرآن دو نکته حایز اهمیّت است:

الف: « بسم الله الرحمن الرحيم » که اوّل سوره های قرآن است یکی از آیات هر سوره است و فقط سوره براءت « بسم الله الرحمن الرحيم » را ندارد و از این رو در هنگام تلاوت سوره ها از ابتدای آن لازم است که

ص: 24

1- آداب الصلوة، امام خمینی قدس سره، چاپ اوّل مؤسسه نظم و نشر آثار، 1370 ش، ص 221.

2- (أَقْرَأَ بِأَسْمِ رَبِّكَ) علق، آیه ی 1.

این آیه شریفه در اول سوره قرائت شود. ولی در اول سوره برائت خوانده نشود.

ب: در صورت شروع قرائت از وسط (بین آیات) هر سوره می توان با بسمله یا بدون آن شروع کرد.

تذکر: در هر صورت گفتن «اعوذ بالله من الشیطان الرجیم» قبل از شروع تلاوت قرآن لازم است.

یعنی اگر قاری خواست «بسمله» بگوید لازم است قبل از آن «استعاذه» کند. و اگر نخواست که «بسمله» بگوید با «استعاذه» شروع کند.

6- قرائت از روی قرآن

در روایات متعددی به ما توصیه شده که قرآن را از روی نوشته آن بخوانیم. و حتی یکی از اصحاب امام صادق علیه السلام به نام اسحاق بن عمار از ایشان سؤال کرد: فدایت شوم من قرآن را از حفظ دارم، بهتر است آن را از حفظ بخوانم یا از روی نوشته قرآن (مصحف)؟

امام علیه السلام فرمود: آن را بخوان و در مصحف (نوشته قرآن) نظر کن زیرا آن بهتر است، آیا نمی دانی که نگاه کردن به مصحف عبادت است. (1)

در مورد این که چرا این گونه تأکید بر خواندن نوشته قرآن است چند مطلب بیان شده است:

ص: 25

1- عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ (قُلْتُ لَهُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي أَحْفَظُ الْقُرْآنَ عَلَى ظَهْرِ قَلْبِي فَأَقْرُؤُهُ عَلَى ظَهْرِ قَلْبِي أَفْضَلُ أَوْ أَنْظُرُ فِي الْمَصْحَفِ قَالَ فَقَالَ لِي بَلْ إِقْرَأْهُ وَانْظُرْ فِي الْمَصْحَفِ فَهُوَ أَفْضَلُ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ النَّظَرَ فِي الْمَصْحَفِ عِبَادَةٌ.) (اصول کافی، کلینی رحمة الله، ج 2، ص 4 - 613، حدیث 5، دار الکتب الاسلامیه، تهران)

الف: نگاه به قرآن عبادت است. و چشم انسان از این عبادت بهره می برد چنانچه در روایتی از پیامبر صلی الله علیه وآله نقل شده که: نگاه کردن در مصحف یعنی صفحه قرآن عبادت است. (1)

استفاده از این عبادت برای افراد بی سواد و کسانی که قادر به خواندن قرآن نیستند نیز ممکن است.

ب: رعایت حق مصحف (قرآن): قرائت قرآن و مراجعه مکرر به آن موجب می شود که قرآن در خانه و مسجد از حالت انزوا و غربت خارج شود.

و در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است که یکی از چیزهایی که در پیشگاه خدا شکایت می کند، قرآنی است که غبار گرفته و خوانده نمی شود. (2)

پ: روخوانی قرآن موجب تخفیف عذاب پدر و مادر قاری می شود. (3)

ت: موجب چاپ و تکثیر بیش از پیش قرآن می شود که همین مطلب موجب رواج فرهنگ قرآن است.

تذکر: برای کسانی که در حال حفظ قرآن هستند شاید بهتر باشد که مطالب را از حفظ (نه از روی مصحف) بخوانند و سخن امام علیه السلام به اسحاق بن عمار در مورد مرحله بعد از حفظ قرآن بوده است.

ص: 26

1- (النَّظَرُ فِي الْمُسْحَفِ يَعْنِي صَحِيفَةَ الْقُرْآنِ عِبَادَةً.) بحار الانوار، علامه مجلسی رحمة الله، ج 89، ص 199.

2- اصول کافی، ج 2، ص 613، حدیث 3 (مُسْحَفٌ مُعَلَّقٌ قَدْ وَقَعَ عَلَيْهِ غُبَارٌ لَا يُقْرَأُ فِيهِ).

3- همان، حدیث 4 (عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي الْمُسْحَفِ تُخَفِّفُ الْعَذَابَ عَنِ الْوَالِدَيْنِ وَلَوْ كَانَا كَافِرَيْنِ).

الف: بلند خواندن قرآن

در روایاتی آمده است که امام سجاده علیه السلام با صدای بلند قرآن می خواند تا اهل خانه بشنوند. و نیز سقّیان هنگام عبور از کنار منزل امام باقر علیه السلام توقف می کردند و به قرائت قرآن او که با صدای بلند می خواند گوش می دادند. (1)

برای بلند خواندن قرآن می توان فوایدی ذکر کرد از جمله:

1- بلند خواندن قرآن توسط پدر و مادر، تأثیرات تربیتی بر فرزندان دارد.

2- بلند خواندن قرآن موجب تمرکز حواس و حضور قلب می شود.

3- بلند خواندن قرآن کسالت قاری را بر طرف می کند و به او نشاط می بخشد.

4- بلند خواندن قرآن چه بسا موجب جذب دیگران به سوی نوای روح بخش قرآن می شود و تأثیرات شگرفی بر آنان بر جای می گذارد.

5- بلند خواندن قرآن نوعی ترویج فرهنگ قرآن در جامعه است.

6- بلند خواندن قرآن (حمد و سوره) در نمازهای صبح، مغرب و عشا برای مردان واجب است. (2)

ب: آهسته خواندن قرآن

در این موارد لازم است:

1- هنگامی که بلند خواندن قرآن موجب ریا شود و این عبادت را بی ارزش کند.

ص: 27

1- وسایل الشیعه، ج 4، ص 858.

2- ر.ک: رساله های عملیه مراجع معظم تقلید مبحث قرائت نماز.

2- در جایی که بلند خواندن قرآن موجب آزار و اذیت دیگران شود مثل قرائت در هنگام استراحت و خواب همسایگان یا در حال عبادت دیگران در مسجد و...

3- هنگامی که بلند خواندن قرآن ضرر و زیان جسمی داشته باشد چراکه ضرر به جسم حرام است اما قرائت قرآن مستحب است.

4- آهسته خواندن قرآن (حمد و سوره) در نمازهای ظهر و عصر برای مرد و زن و در نمازهای دیگر برای زنان هنگامی که نامحرم صدای آنان را بشنود، واجب است. (1)

8- تلاوت قرآن با صدای زیبا (هنرمندانه)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: « همانا صدای نیکو و زیبا زینت قرآن است. » (2)

خواندن قرآن با صدای زیبا موجب می شود که شیرینی و دلربایی قرآن جلوه گر شود. از این رو خود پیامبر صلی الله علیه و آله نیز قرآن را با صدای خوش می خواند به طوری که گفته اند او بهترین صوت قرآن را در بین مردم داشت. (3)

تذکر 1: از پیامبر صلی الله علیه و آله سؤال شد که کدام یک از مردم در قرائت خود،

ص: 28

1- ر.ک: رساله های عملیه مراجع معظم تقلید مبحث قرائت نماز.

2- (إِنَّ حُسْنَ الصَّوْتِ زِينَةٌ لِلْقُرْآنِ) بحار الانوار، ج 18، ص 190.

3- عن ابي جعفر عليه السلام (الا- ان رسول الله صلى الله عليه و آله كان أحسن الناس صوتاً بالقرآن)، بحار، ج 92، ص 326 و در المنثور، ج 6، ص 365 و سنن النبي صلى الله عليه و آله علامه طباطبایی، ص 311، حدیث 359.

خوش صداتر است؟ فرمودند: کسی که وقتی قرائتش را شنیدی گمان کنی که در پیشگاه خدا خشیت دارد. (1)

از این حدیث معلوم می شود که خوش صدایی دو معنا دارد.

اول: خوش صدا بودن ظاهری و لفظی.

دوم: خوش صدا بودن حقیقی و معنوی و آن هنگامی است که قاری قرآن خود تحت تأثیر سخنان آتشین قرآن قرار گرفته باشد و در مقابل عظمت کلام الهی خاشع شود.

تذکر 2: زیبا خواندن قرآن غیر از خواندن آن به صورت مطرب و غنا است به طوری که مناسب مجالس لهو و لعب باشد که در این صورت حرام است. (2)

9- قرائت قرآن با لحن عربی

این مطلب در چند مرحله قابل بررسی است:

مرحله ی اول: صحیح خوانی قرآن: هنگامی که کسی می خواهد قرائت قرآن کند لازم است که در نزد استادان فن قرائت رفته تا آن را به صورت صحیح به او آموزش دهند این مطلب در مورد قرائت (حمد و سوره) نماز واجب است. (3) و در مورد خواندن قرآن خارج از نماز نیز

ص: 29

1- سنن النبی صلی الله علیه و آله: (أَنْ النَّاسِ أَحْسَنُ صَوْتًا بِالْقُرْآنِ. قَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَنْ إِذَا سَمِعَتْ قِرَاءَتَهُ رَأَيْتَ أَنَّهُ يَخْشَى اللَّهَ). (بحار الانوار، ج 89، ص 195)

2- ر.ک: استفتانات قرآنی، جمع آوری غلامرضا نیشابوری، انتشارات سید جمال الدین اسد آبادی، قم، چاپ دوم 1375 ش، ص 37 و

...

3- ر.ک: رساله های عملیه مراجع معظم تقلید، مبحث قرائت نماز.

لازم است چرا که در برخی موارد تلفظ حروف (مثل: ظ، ض، ز، ذ ...) در عربی با زبان های دیگر متفاوت است و گاهی موجب غلط های فاحش در معنای کلمه می شود. برای مثال کلمه «عظیم» به معنای «بزرگ» است و اگر «عزیم» خوانده شود به معنای «دشمن سرسخت» است.

تذکر: کسانی هستند که در حال فراگیری، قرآن را غلط می خوانند و یا تلاش کرده اند ولی هنوز نمی توانند به صورت صحیح بخوانند در مورد این افراد باید گفت که عذر آن ها در بارگاه الهی پذیرفته است (البته در نماز وظایف خاصی دارند) و در روایتی از رسول الله آمده است: قاری قرآن اگر در اثنای خواندن اشتباه خواند یا اعراب را غلط تلفظ کرد یا این که به لحنی غیر عرب خواند ملک (مامور نوشتن اعمال او) آن چه را خواند به همان صورت اصلی و صحیح می نویسد. (1)

مرحله ی دوم: رعایت قواعد تجوید: رعایت وقف ها، وصل ها و نکات تجویدی دیگر موجب صحّت و کمال قرائت قرآنی است. و این مطلب هم با آموزش استادان فن به انجام می رسد.

از امام صادق علیه السلام: نقل شده که فرمودند: « قرآن را عربی بخوانید زیرا قرآن به زبان عربی است. » (2)

مرحله ی سوم: رعایت موسیقی و آهنگ قرآن: خواندن قرآن با لحن

ص: 30

-
- 1- (إِذَا قَرَأَ الْقَارِئُ الْقُرْآنَ فَأَخْطَأَ أَوْ لَحَنَ أَوْ كَانَ أَعْجَمِيًّا كَتَبَهُ الْمَلَكُ كَمَا أَنْزَلَ) اصول کافی، ج 2، ص 619، ح 1.
 - 2- اصول کافی، ج 2، ص 450 (أَعْرَبِ الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ عَرَبِيٌّ).

عربی به طوری که قاری پیام و معنای آیه را با لحن آن هماهنگ کند و آن را همراه با آهنگ و موسیقی خاص قرآن ارائه دهد موجب جذابیت و دلنشینی صوت قرآن می شود.

در روایات از پیامبر نقل شده که قرآن را با لحن عربی بخوانید(1) و بسیاری از زبان شناسان عرب و قرآن پژوهان برآنند که قرآن دارای موسیقی و آهنگ خاص خود است که در هیچ متن عربی دیگر نیست.

استاد شهید مطهری می نویسند: « مسأله ی دیگری که مربوط به سبک قرآن است و از قدیم مورد توجه بوده است. مسأله ی آهنگ پذیری قرآن است... قرآن یگانه نثری است آهنگ پذیر. »(2)

10- مکان تلاوت

قرائت قرآن در هر مکان مطلوب است اما در دو مورد سفارش خاص شده است:

الف: مسجد: از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمودند: « مسجدها را برای قرآن ساخته اند. »(3)

ب: منزل: از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمودند: خانه های خود را با تلاوت قرآن نورانی کنید و آن ها را گورستان نسازید، همان گونه که یهودیان و مسیحیان چنین کردند (زیرا فقط در معابد نماز

ص: 31

1- همان، (اِقْرَأُوا الْقُرْآنَ بِاللَّحْنِ الْعَرَبِيِّ وَ أَصْوَاتِهَا).

2- ر.ک: نبوت، استاد شهید مطهری، ص 229 و ص 236.

3- (إِنَّمَا نُصِبَتِ الْمَسَاجِدُ لِلْقُرْآنِ) وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، ج 3، ص 493.

خواننده) و خانه های خویش را از عبادت تهی ساختند هر خانه ای که در آن قرآن زیاد تلاوت شود، خیر و برکت آن افزوده می گردد و اهل آن در وسعت قرار می گیرند و آن خانه برای اهل آسمان نور افشانی می کند، آنگونه که ستارگان برای اهل دنیا نور می دهند. (1)

به صورت مختصر فواید قرائت قرآن در منزل را این گونه می توان بر شمرد.

1- نورانی شدن خانه همان طور که در حدیث اشاره شده که قرائت قرآن در خانه باعث ایجاد حیات در آن، خیر و برکت زیاد آن و وسعت اهل آن می شود.

2- تأثیر قرائت قرآن در تربیت فرزندان و قرآنی شدن زندگی آنان.

3- تأثیرات اجتماعی صوت قرآن خانه ها بر همسایگان که نوعی دعوت و اشاعه فرهنگ قرآن است.

4- دوری از ریا در قرآن خواندن می تواند یکی از نتایج این عمل باشد.

ج: ختم قرآن در شهر مکه دارای ثواب های ویژه ای است. (2)

تذکر: خواندن قرآن در مکان هایی که توهین به قرآن محسوب می شود جایز نیست.

ص: 32

1- اصول کافی، ج 2، ص 446 (نَوَّرُوا بُيُوتَكُمْ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ وَلَا تَتَّخِذُوا قُبُوراً كَمَا فَعَلَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى صَلُّوا فِي الْكَنَائِسِ وَالْبَيْعِ وَعَطَّلُوا بُيُوتَهُمْ فَإِنَّ الْبَيْتَ إِذَا كُتِرَ فِيهِ تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ كَثُرَ خَيْرُهُ وَاتَّسَعَ أَهْلُهُ وَأَصْنَاءُ لِأَهْلِ السَّمَاءِ كَمَا تُضِيءُ نُجُومُ السَّمَاءِ لِأَهْلِ الدُّنْيَا.)

2- ر.ک: ثواب الاعمال و عقاب الاعمال شیخ صدوق رحمة الله، مترجم نشر صدوق 1366 ش، ص 225.

و بدین جهت است که در برخی روایات از خواندن قرآن در هنگام قضای حاجت (دستشویی) و در حمام منع شده است. و در برخی دیگر اجازه داده شده است. (1)

یعنی اگر خواننده قرآن در این گونه مکان ها قصد اهانت داشته باشد (وهن) و با انعکاس عمل او در نظر دیگران توهین به قرآن باشد (هتک) در این صورت خواندن قرآن ممنوع است اما اگر برای یاد خدا و بدون توهین و اهانت باشد اشکالی ندارد.

11- زمان قرائت

اشاره

زمنه کلمات الهی در هر حال و زمان نیکوست، چراکه سخن گفتن با معشوق زمان نمی شناسد. عاشق دلداده همیشه در انتظار فرصتی است تا با یار خویش خلوت کند و گفتگو نماید. از این رو رسول خدا صلی الله علیه و آله به امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید: در هر حال و در هر شرایطی قرآن تلاوت کن. (2)

از برخی آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم السلام بر می آید که زمان های خاصی برای خواندن قرآن مناسب تر است و برخی اوقات نامناسب است که ما به هر دو قسم اشاره می کنیم:

ص: 33

1- (عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: سَبْعَةٌ لَا يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ: الرَّكِيعُ وَالسَّاجِدُ وَفِي الْكَنْيَفِ وَفِي الْحَمَّامِ وَالْجُنْبِ وَالتُّفْسَاءِ وَالْحَائِضِ). (وسائل الشیعه، ج 4، باب 47، ح 1)

2- (وَ عَلَيْكَ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ عَلَيَّ كُلِّ حَالٍ). (وسائل الشیعه، ج 4، ص 839.

اول: زمان های نیکو برای قرائت قرآن

الف: ماه مبارک رمضان بهار قرآن: در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله آمده که: « هر کس در این ماه یک آیه قرآن بخواند مثل کسی است که در ماه های دیگر یک ختم قرآن بخواند. » (1)

ب: شبانگهان که همه خلق به خواب می روند و انسان های عاشق چون شمع های سوزان بیدار می مانند و به یاد دوست می سوزند و اشک می ریزند.

در مورد قرائت قرآن در شب و به ویژه قبل از خواب سفارش های زیادی شده است. (2)

ج: قرائت قرآن در حال نماز (علاوه بر سوره های واجب که باید در نماز خوانده شود. (3)

د: در برخی از آیات قرآن سفارش شده که صبحگاهان و هنگام غروب آفتاب به یاد خدا باشید و ذکر او را بنمایید. (4) و قرآن کریم یکی از بزرگ ترین مصادیق ذکر خداست.

هنگام طلوع و غروب آفتاب دو وقت مهم در تحولات شبانه روزی است که یکی جانشین دیگری می شود و انسان را به فکر فرو می برد و گذر سریع عمر را هشدار می دهد.

ص: 34

1- ر.ک: اصول کافی، ج 2، ص 617-618 و نیز مفاتیح الجنان، شیخ عباس قمی، اعمال ماه رمضان.

2- عن رسول الله صلی الله علیه و آله: (مَنْ قَرَأَ عَشْرَ آيَاتٍ فِي لَيْلَةٍ لَمْ يَكُتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ.) (همان)

3- عن الحسين عليه السلام: (مَنْ قَرَأَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ فِي صَلَاتِهِ قَائِمًا يَكُتَبُ لَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ مِائَةٌ حَسَنَةً.) (اصول کافی، ج 2، ص 611 و ص 612.

4- (وَادْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلاً) اعراف، آیات 206-204.

دوم: زمان های نامناسب برای قرائت قرآن

در برخی از روایات فرموده اند که در حال عریان بودن (به ویژه در حمام) و در هنگام قضای حاجت (به ویژه در دستشویی) و در هنگام زناشویی قرائت نشود. (1)

ولی از طرف دیگر روایاتی داریم که می فرماید: «قرائت قرآن در تمام حالات حتی در هنگام قضای حاجت نیکوست.» (2)

جمع این روایات به این است که بگوییم هر گاه قرائت قرآن در این موارد توهین (وهن و هتک) نسبت به قرآن کریم محسوب شود جایز نیست. اما اگر مصداق توهین و اهانت نباشد و ذکر خدا باشد جایز است.

تذکر: بر زنان در زمان حالت های زنانگی (حیض و نفاس) و بر همه افراد در حالت جنابت حرام است که سوره هایی را که سجده واجب دارند بخوانند. (3)

12- مقدار قرائت قرآن

هر اندازه که انسان با خدا ارتباط داشته باشد کم است از این رو خدا به ما دستور می دهد که: «آن چه برای شما میسر است قرآن بخوانید.» (4)

اما در روایت اهل بیت علیهم السلام کم ترین مقدار قرائت در هر شب ده آیه معین شده است.

ص: 35

1- ر.ک: وسائل الشیعه، ج 1، احکام خلوت، باب 7، وج 8 و ج 1، ابواب جنابت، باب 19، ح 3.

2- عن الصادق علیه اسلام: (لَا بَأْسَ بِذِكْرِ اللَّهِ وَأَنْتَ تَبُولُ فَإِنَّ ذِكْرَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَسَنٌ عَلَى كُلِّ حَالٍ فَلَا تَسْأَمُ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ). (همان)

3- ر.ک: رساله های عملیه مراجع معظم تقلید، مبحث غسل جنابت.

4- (فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ) مزمل، آیه ی 20.

از امام باقر علیه السلام از رسول الله صلی الله و علیه و آله « هر کس در هر شب ده آیه بخواند از جمله بی خبران و غافلین نوشته نخواهد شد. » (1)

و در روایات متعددی پنجاه آیه توصیه شده.

از امام صادق علیه السلام: « قرآن پیمان خدا با مردم است پس یقیناً برای شخص مسلمان سزاوار است که با دقت در پیمان خویش بنگرد و از آن در هر روز پنجاه آیه بخواند. » (2)

و در روایات متعددی نیز توصیه به ختم قرآن به ویژه در ماه مبارک رمضان شده است ولی از عجله در روخوانی قرآن نهی شده است. و توصیه شده که با توجه و ترتیل خوانده شود. (3)

تذکر: بر زن ها در حالت های زنانگی (حیض و نفاس) و بر هر شخص جنب مکروه است که بیشتر از هفت آیه (سوره های غیر سجده دار) بخواند و خواندن سوره هایی که سجده واجب دارند برای آن ها حرام است. (4)

ص: 36

1- عن الباقر علیه السلام عن رسول الله صلی الله و علیه و آله: (مَنْ قَرَأَ عَشْرَ آيَاتٍ فِي لَيْلَةٍ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ). اصول کافی، ج 1، ص 612، حدیث 5.

2- عن الصادق علیه السلام: (الْقُرْآنُ عَهْدُ اللَّهِ إِلَى خَلْقِهِ فَقَدْ يَنْبَغِي لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ أَنْ يَنْظُرَ فِي عَهْدِهِ وَأَنْ يَقْرَأَ مِنْهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمْسِينَ آيَةً). همان، ص 609 و در روایات قبلی نیز از پیامبر صلی الله و علیه و آله همین مضمون نقل شده بود.

3- عن ابي عبد الله علیه السلام: (إِنَّ الْقُرْآنَ لَا يَقْرَأُ هَذْرَمَةً وَ لَكِنْ يُرْتَلُ تَرْتِيلاً). (همان ص 617، حدیث 2)

4- ر.ک: رساله های عملیه مراجع تقلید، مبحث غسل جنابت.

ادب شنونده قرآن آن است که در هنگام قرائت قرآن سکوت کند. خداوند در قرآن کریم می فرماید: « هنگامی که قرآن خوانده می شود، گوش فرا دهید و خاموش باشید، شاید مشمول رحمت خدا شوید. » (1)

از این آیه چند مطلب استفاده می شود:

الف: وظیفه ی اول شنونده ی قرآن، سکوت است.

ب: وظیفه ی دوم شنونده ی قرآن، استماع است و استماع به معنای شنیدن همراه با توجه به معنا و مفهوم کلام است. (2) به خلاف سمع که به معنای برخورد سخن با گوش یا شنیدن تنها است.

مقدم آوردن استماع بر سکوت در آیه فوق شاید به دلیل اهمیت آن باشد. و گرنه به صورت طبیعی سکوت مقدمه استماع است.

ج: هر کس که به سخن الهی گوش جان بسپارد و سکوت را رعایت کند زمینه پذیرش رحمت الهی را در درون خود مهیا ساخته است.

در آیه ی دیگری نتیجه ی شنیدن آیات خدا برای مؤمنان اضافه شدن ایمان و توکل بر شمرده شده است. (3)

و در روایتی از امام سجاد علیه السلام آمده است که: « کسی که حرفی از کتاب

ص: 37

1- (وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) اعراف، آیه ی 204.

2- استماع از باب افعال است و باب افعال.

3- (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ) انفال، آیه ی 2.

خدا را بشنود بدون این که خود قرائت کند خداوند برایش حسنه ای می نویسد و یکی از گناهان او را محو می کند و مقام او را یک درجه بالا می برد. (1)

تذکرات:

1- سکوت و استماع در هنگام شنیدن آیات قرآن مستحب است (2)

2- اگر سکوت نکردن به صورت بی توجهی به قرآن و موجب صدق هتک یا توهین شود حرام است. ولی برگزاری مجالس ترحیم با خواندن قرآن که فعلاً مرسوم است به طوری که گاهی در این مجالس کلماتی گفته می شود. معلوم نیست که هتک قرآن باشد و از این رو حرام نیست. (3)

3- گفتن ذکرهایی که به صورت ناخودآگاه بین قرائت آیات در جلسات قرائت گفته می شود (مثل: احسنت -الله و ...) اشکالی ندارد، البته این کلمات باید با ادب استماع سازگار باشد.

14- حفظ احترام قرآن

همان طور که گذشت هتک و توهین به قرآن حرام است و انسان مسلمان نه تنها حق توهین به قرآن ندارد بلکه باید در مقابل قرآن کاملاً رعایت ادب را بنماید به طوری که احترام آن به صورت کامل رعایت شود و به گونه ای در مقابل قرآن قرار گیرد که گویی در مقابل استاد

ص: 38

1- اصول کافی، ج 2، ص 612، حدیث 6.

2- ر.ک: استفتائات قرآنی، ص 147، مسأله 12.

3- همان.

خویش قرار گرفته است. البته گاهی حفظ احترام قرآن بر طبق عرف و فرهنگ اقوام مختلف، مصادیق مختلفی پیدا می کند. اکنون به پاره ای از مصادیق و موارد حفظ احترام قرآن اشاره می کنیم.

1- نگهداری قرآن در جای مناسب و با ظاهری آراسته و تمیز.

2- مؤدب نشستن در حضور قرآن.

3- رحل گذاشتن زیر قرآن.

4- رو به قبله نشستن در هنگام قرائت تا توجه قلبی بهتری حاصل شود.

5- قرائت قرآنی که، در خانه است از روی آن به صورتی که قرائت آن را ترک نکند. یکی از چیزهایی که در پیشگاه الهی از انسان شکایت می کند. قرآنی است که بدون استفاده مانده و غبار گرفته باشد و خوانده نشود. (1)

6- در مکان و زمان نامناسب قرآن تلاوت نکند (موارد آن قبلاً بیان شد) تا موجب اهانت به قرآن فراهم آید.

7- چیزی روی قرآن بگذارد.

8- اگر قرآن بر زمین افتاد فوراً بردارد و احترام کند. (هر چند که در این موارد کفاره ی خاصی ندارد.) (2)

9- گذاشتن قرآن بر روی چیز نجس (مثل خون و ...) حرام است و برداشتن آن واجب است. (3)

10- اگر جلد قرآن یا ورق و خط آن نجس شد باید فوراً آن را آب بکشد. (4)

ص: 39

1- اصول کافی، ج 1، ص 613، حدیث 3.

2- ر.ک: استفتانات قرآنی، ص 121، مسأله 58.

3- همان، ص 15.

4- همان، ص 14.

مفسّر عالی قدر قرآن « فیض کاشانی » می نویسد: « قاری قرآن بایستی در چهره خود، ادب مناسب را حفظ کند... هنگام تلاوت شایسته است رو به قبله باشد و سر خود را پایین اندازد.

چهار زانو بنشیند و به جایی تکیه نکند و نشستن او در چهره متکبران نباشد.

اگر چه تنها نشسته باشد چنین پندارد که در برابر استاد خود نشسته است. «(1)

هر چند که حفظ احترام قرآن حکم عقل و عقلا است ولی در روایات اهل بیت علیهم السلام نیز به این امر مهم ارشاد شده است، از امام صادق علیه السلام نقل شده که خداوند در روز قیامت در باره ی قرآن می فرماید: « به عزّتم و جلالم و ولایت خودم قسم که امروز اکرام می کنم کسانی را که تو را اکرام کردند و خوار می سازم کسانی که تو را خوار ساختند. «(2)

15- سجده کردن در هنگام تلاوت آیات سجده دار

در قرآن کریم پانزده آیه وجود دارد که در هنگام خواندن یا شنیدن آن ها انسان یک سجده می کند.

الف: چهار آیه از این آیات سجده واجب دارد. که به نام سوره های سجده دار یا « عزائم » نامند. این آیات عبارتند از: سجده، آیه ی 15،

ص: 40

1- المحجّة البيضاء، ج 2 ص 219.

2- وسائل الشیعه، ج 4، ص 827.

فصلت، آیه ی 27، نجم، آیه ی آخر، علق، آیه ی آخر

ب: یازده مورد دیگر از آیات فوق سجده مستحب دارند که عبارتند از: اعراف، آیه ی آخر - رعد، آیه ی 15 - نحل، آیه ی 50 - اسراء، آیه ی 109 - مریم، آیه ی 58 - حج، آیات 18 و 77 - فرقان، آیه ی 60 - نمل، آیه ی 26 - ص، آیه ی 24 - انشقاق، آیه ی 21.

احکام خاصّ آیات سجده دار

1- هر کس تمام هر کدام از آیاتی که سجده واجب دارد را بشنود یا بخواند بعد از تمام شدن آیه فوراً باید سجده کند و اگر فراموش کرد هر وقت یادش آمد سجده کند.

2- در این سجده رو به قبله بودن، وضو داشتن، پاک بودن بدن و لباس لازم نیست و بر هر چیزی غیر از خوردنی ها و نوشیدنی ها می توان سجده کرد.

3- اگر آیه ای که سجده واجب دارد از ضبط صوت یا رادیو و تلوزیون یا پخش غیر مستقیم شنیده شود لازم نیست سجده نمایند.

ولی اگر از دستگاهی که صدای انسان را به صورت مستقیم پخش می کند شنیده شود سجده واجب است. (1)

4- گفتن ذکر سجده فوق واجب نیست و گذاشتن پیشانی بر زمین

ص: 41

1- فتوای اکثر مراجع تقلید فعلی این گونه است. ر.ک: رساله توضیح المسائل، امام خمینی قدس سره، مسأله 1096 و رساله اجوبة الاستفتائات آية الله خامنه ای دام ظلّه، جزء اول، ص 105 ولی برخی مراجع مثل آية الله فاضل لنکرانی سجده را در هر دو صورت واجب می دانند - ر.ک: استفتائات قرآنی، ص 30 و رساله ایشان، مسأله 1117.

کافی است ولی بهتر است این ذکر گفته شود که از علی علیه السلام نقل شده است.

« به تحقیق جز الله معبودی نیست من به یکتایی او ایمان دارم و تصدیق می کنم و از روی بندگی به یکتایی او اعتراف می نمایم، پروردگارا از روی بندگی در برابرت سر به سجده نهاده ام، تکبر و سرپیچی از بندگی تو ندارم، بلکه من بنده ذلیل، ترسان و پناه آورنده به توام. » (1)

16- قرائت با آرامش

آرامش در هر کاری موجب اتقان و صحّت آن می شود و عجله در کارها موجب نقصان آن می شود. و این امر در قرائت قرآن هم صادق است.

در روایات متعددی به قاریان قرآن توصیه شده که از عجله در قرائت پرهیز کنند. بلکه آن را با ترتیل بخوانند و هنگامی که به آیات مربوط به بهشت برخورد می کنند. توقف کوتاهی کنند و از خداوند تقاضای بهشت نمایند. و هنگامی که به آیات مربوط به جهنم می رسند توقف کوتاهی کنند و به خدا پناه ببرند. (2)

ص: 42

-
- 1- (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقًّا حَقًّا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِيْمَانًا وَتَصْدِيقًا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عُبُودِيَّةً وَرِقًّا سَجَدْتُ لَكَ يَا رَبِّ تَعْبُدًا وَرِقًّا لَا مُسْتَكْبِرًا وَلَا مُتَكَبِّرًا بَلْ أَنَا عَبْدٌ ذَلِيلٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ) ر.ک: عروة الوثقى، ج 1، فصل في سائر اقسام السجود، ص 31 استفتائات قرآنی.
 - 2- اصول کافی، ج 2، ص 617 و ص 618، حدیث 2 و حدیث 5. (إِنَّ الْقُرْآنَ لَا يُقْرَأُ هَذْرَمَةً وَ لَكِنْ يُرْتَلُ تَرْتِيلاً، فَإِذَا مَرَرْتَ بِآيَةٍ فِيهَا ذِكْرُ الْجَنَّةِ فَحَفِّفْ عِنْدَهَا؛ وَإِذَا مَرَرْتَ بِآيَةٍ فِيهَا ذِكْرُ النَّارِ فَحَفِّفْ عِنْدَهَا وَ تَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ.)

آری هنگامی که انسان قرآن را با آرامش بخواند فرصت دارد تا در آن تفکر کند و به معنای آن توجه کند و دعاهای مناسب با معانی آیات بنماید. اما عجله در خواندن قرآن چیزی جز ثواب تلفظ نصیب انسان نمی کند.

17- قرائت با حالت حزن (عاشقانه)

مؤمن هنگام قرائت قرآن چنان تأثیر می پذیرد و حالت جذبه و بیم پیدا می کند که بی اختیار اشک های او بر گونه هایش می غلظد و این گریه گاهی از شوق و گاهی از حزن است، در روایات دستور داده شده که قرآن را با حالت حزن بخوانید. (1)

از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که: « هیچ چشمی نیست که از قرائت قرآن گریه کند مگر آن که روز قیامت شاد و درخشان می شود. » (2)

در قرآن کریم در دو مورد انسان هایی را توصیف می کند که هنگام شنیدن آیات خدا گریه می کنند و آن ها را با این وصف می ستاید. (3)

نکته ی جالب: از طرفی سفارش شده که قرآن را با صدای زیبا بخوانیم و از طرفی گفته شده که با حالت گریه بخوانیم، یعنی: کلام الهی را عاشقانه و هنرمندانه بخوانید.

ص: 43

1- عن النبي صلى الله عليه و الله: (اقرؤوا القرآن بالحزن فإنه نزل بالحزن.) (ميزان الحکمه، ج 8، ص 89).

2- عن النبي صلى الله عليه و الله: (ما من عين فاضت من قراءة القرآن إلا قرت يوم القيامة.) (همان)

3- (إذا تلى عليهم آيات الرحمن خروا سجداً وبكياً) (مريم، آیه 58 و همین مضمون در سوره اسراء، آیه ی 109)

الف: کیفیت اتمام: در برخی روایات از پیامبر صلی الله علیه و الله و امام صادق علیه السلام آمده است که قرائت قرآن را با جمله (صَدَقَ اللهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ) ختم کنید. (1) یعنی «خدای والا و عظیم صادق است»

ب: دعای بعد تلاوت: با توجه به عطر آگین شدن فضا به قرائت قرآن و حضور افراد صالح و مؤمن، دعای بعد از خواندن قرآن نزدیک به اجابت است.

این گونه دعاها به هر زبانی و با هر ترکیبی که باشد نیکوست ولی در برخی روایات دعاهاى مخصوصی آمده است (2) که ما یکی از کوتاه ترین آن ها را ذکر می کنیم که از پیامبر صلی الله علیه و الله نقل شده است: (اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي بِالْقُرْآنِ وَاجْعَلْهُ لِي إِمَاماً وَنُوراً وَهُدًى وَرَحْمَةً. اللَّهُمَّ ذَكِّرْنِي مِنْهُ مَا نَسِيتُ وَعَلِّمْنِي مِنْهُ مَا جَهِلْتُ، وَارزُقْنِي تِلَاوَتَهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَاجْعَلْهُ حُجَّةً لِي يَارَبَّ الْعَالَمِينَ).

بار خدایا به برکت قرآن بر من ببخشای، و قرآن را پیشوا و مایه ی نور و هدایت در بخشایش من قرار ده، بار خدایا آن چه را که از آن فراموش کردم به خاطر من بیاور. و آن چه را که از آن نمی دانم به من بیاموز، و تلاوتش را در ساعات شب و در آغاز و انجام روز نصیبم کن، و آن را - ای پروردگار جهانیان - دلیل و راهنمای من قرار ده. (3)

ص: 44

-
- 1- ر.ک: بحار الانوار، ج 95، ص 400 و ج 57، ص 243.
 - 2- ر.ک: بحار الانوار، ج 89، ص 207.
 - 3- ر.ک: آشنایی با آداب تلاوت قرآن، چاپ سوم، ص 120.

خواندن قرآن سخن گفتن با خداست و هر چه بیشتر شود بهتر است و به هر صورت و در هر حال که خوانده شود نیکوست.

اما در روایات بر « ختم قرآن » یعنی قرآن را از ابتدا تا انتها خواندن تأکید شده است.

الف: فضیلت ختم قرآن: و در روایاتی آمده است که از امام سجّاد علیه السلام پرسیدند کدام عمل فضیلت زیادی دارد؟

حضرت سجّاد علیه السلام جواب دادند: « این که کسی قرآن را آغاز کند و به انجام رساند. و هر زمان که از اوّل قرآن شروع کرد تا آخر برساند. » (1)

و در روایت دیگری از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده است که هر کس یک ختم قرآن بخواند یک دعای مستجاب دارد. (2)

ب: ختم قرآن در مکه: در خصوص شهر مکه و ختم قرآن در آن سفارش های متعدّدی شده است: از جمله از امام باقر علیه السلام نقل شده که: کسی که قرآن را در مکه ختم کند نمی میرد تا این که رسول خدا صلی الله علیه و آله و جایگاه خود را در بهشت می بیند. (3)

ج: دعای ختم قرآن: هر دعایی در این مورد نیکوست اما دعاهایی نیز از اهل بیت علیهم السلام رسیده است که به دعای علی علیه السلام در هنگام ختم قرآن اشاره می کنیم.

ص: 45

1- عن السجّاد علیه السلام: (فَتُحُّ الْقُرْآنِ وَ خَتْمُهُ كُلَّمَا حَلَّ فِي أَوَّلِهِ إِذْ تَحَلَّ فِي آخِرِهِ). (بحار الانوار، ج 89، ص 24)

2- همان، ص 205.

3- همان و نیز برای اطلاعات بیشتر ر. ک: اصول کافی، ج 2، ص 612.

(اَللّٰهُمَّ ارْحُ بِالْقُرْآنِ صَدْرِيْ وَاسْمِعْ بِالقُرْآنِ بَدَنِيْ، وَنَوِّرْ بِالْقُرْآنِ بَصْرِيْ، وَاطْلُقْ بِالْقُرْآنِ لِسَانِيْ، وَاعْنِيْ عَلَيْهِ مَا اَبْقَيْتَنِيْ، فَاِنَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِكَ).

بار خدایا! سینه ام را به وسیله قرآن گشاده گردان، جسمم را با قرآن به خدمت بگیر، چشمم را با قرآن نورانی نما، زبانم را با قرآن گویا کن، و تا زنده ام مراد در راه قرآن یاری کن، که هیچ نیرو و قدرتی جز به تو نیست. (1)

ص: 46

1- ر.ک: آشنایی با آداب تلاوت قرآن، ابوالفضل علامی، چاپ سوم، ص 123.

در آمد

برای بهره برداری کامل از قرائت قرآن لازم است که شرایط بیرونی (آداب ظاهری قرائت) و شرایط و مقدمات درونی (آداب باطنی و معنوی) هر دو آماده باشد.

هر کس که شرایط معنوی و آداب باطنی قرائت را آماده کرده باشد از قرائت قرآن استفاده کامل می برد و به خدا نزدیک می شود. و به کمال می رسد و این قاریانی هستند که خدا به وسیله آن ها بلا را از مردم دفع می کند. (1)

بر عکس قاریانی هستند فقط آداب ظاهری را رعایت کنند و به شرایط معنوی توجه نکنند بهره ای از قرآن نمی برند. شرایط معنوی و باطنی قرائت قرآن عبارت است از:

1- خالص بودن هدف قاری قرآن

اشاره

اخلاص یعنی انجام عمل فقط برای خداوند تبارک و تعالی، این اکسیری است که اگر به هر عملی بخورد آن را بالا می برد و با ارزش می کند.

ص: 47

اما اگر خلوص در تیت نباشد اعمال بدون ارزش خواهد شد و نه تنها انسان را به کمال نمی رساند بلکه باعث سقوط معنوی او نیز می گردد.

در این جا به بیان دو روایت اکتفا می کنیم: از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نقل شده که: « کسی که برای رضایت خدا و به خاطر فهمیدن دین خدا قرآن بخواند، پاداش او مانند همه پاداشی است که خدا به فرشتگان، پیامبران و رسولان خود می دهد. » (1)

و از صادق آل محمد علیه السلام روایت شده که قاریان قرآن سه دسته اند: « بعضی از مردم قرآن می خوانند تا گفته شود او قاری است.

و برخی دیگر برای به دست آوردن امور دنیوی قرآن می خوانند که در کار آنان خیری نیست.

و برخی دیگر قرآن را می خوانند تا در نماز و هنگام روز و شب از

آنان بهره و ثواب ببرند. » (2)

2- حضور قلب با توجه به معانی قرآن

ارزش عبادت به حضور قلب در حال عبادت و توجه به آن است،

قرائت قرآنی ارزشمند است که با حال توجه و حضور خواننده شود

ص: 48

1- عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَتَفَقُّهَا فِي الدِّينِ كَانَ لَهُ مِنَ الثَّوَابِ مِثْلَ جَمِيعِ مَا أُعْطِيَ الْمَلَائِكَةُ وَالْأَنْبِيَاءُ وَالْمُرْسَلُونَ.) (وسائل الشيعه، ج 4، ص 838)

2- عَنْ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (إِنَّ مِنَ النَّاسِ مَنْ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ لِيُقَالَ فُلَانٌ قَارِئٌ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ لِيُطَلَّبَ بِهِ الدُّنْيَا وَلَا خَيْرَ فِي ذَلِكَ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ لِيَنْتَفِعَ بِهِ فِي صَلَاتِهِ وَ لَيْلِهِ وَ نَهَارِهِ)، (المحججه البيضاء، ج 2، ص 218)

یعنی انسان خود را در مقابل خدا و در حال گفتگوی با او بداند.

حضور قلب در برخی حالات بهتر حاصل می شود. برای مثال: در روایات آمده است که قرائت قرآن در دل شب افضل است چرا که قلب انسان در آن هنگام فارغ تر است. (1)

و در برخی روایات توصیه شده که از عجله در خواندن قرآن پرهیز شود و توجه به معانی شود و در هنگام یاد بهشت، در خواست بهشت گردد و در هنگام یاد جهنم، به خدا پناه برده شود. (2) این گونه روایات به ما می آموزد که در حال قرائت به معانی قرآن توجه داشته باشیم و حضور قلب خویش را حفظ کنیم تا بهره معنوی از آن ببریم.

اگر کسی بدون حضور قلب و توجه به معانی قرآن اقدام به قرائت نماید چیزی جز لقلقه ی زبان نیست و فقط ثواب تلفظ قرآن نصیب او خواهد شد.

تذکر: برای حضور قلب در حال قرائت قرآن رعایت شرایط ظاهری قرائت بسیار مؤثر است. همان گونه که سکوت محیط، آرام خواندن قرآن و استفاده از قرآن های ترجمه دار نیز مؤثر است.

3- تدبّر و تفکر

قرآن کتاب هدایت انسان است و هدف قرائت در همین راستا تعریف می شود. پس هدف قاری قرآن تلفظ صحیح آن همانا فهمیدن و

ص: 49

1- عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (وَمَا كَانَ مِنَ الْقِيَامِ بِاللَّيْلِ فَهُوَ أَفْضَلُ لِإِنَّهُ أَفْرَغُ لِلْقَلْبِ). المحججه البيضاء، ج 2، ص 221
2- ر. ك: اصول کافی، ج 2، ص 617.

درک صحیح قرآن است که این امر با تدبّر و تفکّر حاصل می شود.

خداوند در قرآن کریم چندین بار این مطلب مهم را یادآوری کرده است.

« قرآن کتاب با برکتی است که آن را به سوی تو (ای پیامبر) فرستادیم تا (مردم) در آن تدبّر کنند و برای خردمندان تذکری باشد. » (1)

و در جای دیگر می فرماید: « همانا این قرآن را عربی نازل کردیم تا در آن تفکّر کنید. » (2)

و در جای دیگر کسانی را که تدبّر در قرآن نمی کنند سرزنش می کند: آیا آن ها در قرآن تدبّر نمی کنند یا بر دل های (3) آن ها قفل نهاده شده است. (4)

و مولی علی علیه السلام می فرماید: « بدانید قرائتی که همراه با تدبّر نباشد خیری در آن نیست. » (5)

آری اگر قرائت قرآن بدون تفکّر و تدبّر باشد (6) انسان را به لباب قرآن و زبان هدایت آن رهنمون نمی شود و به پوسته و قشر قرآن مشغول می سازد. و از این روست که خیری در آن نیست چون هدف قرائت قرآن را تحقق نمی بخشد.

تذکّر: برای تفکّر و تدبّر در قرآن مقدماتی همچون آرامش محیط، آرام خواندن قرآن، استفاده از ترجمه و تفسیر مؤثر است.

ص: 50

1- (كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ) (سوره ص، آیه ی 29)

2- (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) (یوسف، آیه ی 2 و همین مضمون زخرف، آیه ی 3).

3- در تعبیرات قرآن کلمه قلب، عقل، روح، نفس گاهی در یک مصداق و معنا به کار می رود.

4- (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا)

5- (أَلَا لَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةِ لَيْسَ فِيهَا تَذَكُّرٌ) بحار الانوار، ج 89، ص 211.

6- در مورد تفاوت تدبّر و تفکّر در مراحل آشنایی با قرآن سخن گفتیم.

4- حالت فروتنی و بیم باطنی (خشوع)

روح قاری قرآن بر حسب درکی که از معانی آیات دارد دچار حالت جذب و بیم می شود و حالت حزن و خوف و رجا در او پدید می آید و هر چه معرفت قاری به کمال بیشتری برسد. خشوع و تأثیر پذیری قلبی او بیشتر می شود.

اهل قرآن به درجه ای می رسند که از آیات قرآن متأثر می شوند و آثار این تأثیر در چهره ی آن ها به صورت گریه شوق (از آیات بشارت) و گریه بیم و حزن (از آیات عذاب) ظاهر می شود این گریه ها دل را صفا می دهد و روح را مطهر می کند.

در قرآن کریم در دو مورد از انسان هایی یاد می کند که هنگام شنیدن آیات الهی خاشع می شوند و به حالت سجده می افتند و گریه می کنند. قرآن این افراد را با این اوصاف عالی می ستاید؛

« آن ها با چشم گریان همه سر بر خاک عبودیت نهاده و پیوسته بر خوفشان از خدا می افزاید. » (1)

و نیز می فرماید: آیا هنگام آن نرسیده که قلب های مؤمنان برای ذکر خدا خاشع گردد. » (2)

و از پیامبر صلی الله علیه و آله سؤال شد که قرائت چه کسی نیکوتر است فرمود: « قرائت کسی که در هنگام شنیدن صدای او احساس کنی که از خدا می ترسد. » (3)

ص: 51

1- (يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا) (اسراء، آیه ی 109) و نیز به همین مضمون در (مریم، آیه ی 58)

2- (أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ) (حدید، آیه ی 16)...

3- عن النبي صلی الله علیه و آله: (مَا إِذَا سَمِعْتَ قِرَاءَتَهُ رَأَيْتَ أَنَّهُ يَخْشَى اللَّهَ-). (میزان الحکمه، ج 8 ص 89)

و اگر انسان به خاطر موانعی درونی و قلبی تحت تأثیر قرار نگرفت بهتر است خود را به حالت گریه در آورد. که همین نیز کم کم در روح انسان اثر می کند و حالت خشوع و فروتنی ایجاد می کند.

از پیامبر صلی الله و علیه و آله روایت شده که: « قرآن بخوانید و گریه کنید یا حالت گریه کردن به خود بگیرید. » (1)

و از ابن عباس بزرگ ترین شاگرد کلاس تفسیر علی علیه السلام نقل شده که: « چون به آیه سجده دارد رسیدید برای سجده عجله نکنید و اگر چشم هایتان نمی گرید قلب هایتان را بگریانید. » (2)

شاید مراد از گریه همان فروتنی و بیم است.

حضرت علی علیه السلام در خطبه همام، در وصف افراد با تقوا می فرماید: « اگر به آیه ای برسند که تشویقی در آن است به طمع بیایند و جان هایشان چنان از شوق پر می کشد که می پنداری آن (مژده ها و پاداش ها) در برابر دیدگان آن هاست. و هنگامی که به آیات عذاب می رسند گوش دل بدان نهند چنان که پنداری بانگ برآمدن و فرو شدن آتش دوزخ را می شنوند. » (3)

ص: 52

1- عن النبي صلى الله عليه و آله: (اَفْرَأُوا الْقُرْآنَ وَابْكُوا فَإِنَّ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكَؤَا). (میزان الحکمه، ج 8، ص 89، حدیث 16243)

2- راهیان حفظ قرآن، البصری، ص 46.

3- نهج البلاغه، خطبه ی 193 (إِذَا مَرُّوا بِآيَةٍ فِيهَا تَشْوِيقٌ رَكَنُوا إِلَيْهَا طَمَعًا وَ تَطَلَّعَتْ نُفُوسُهُمْ إِلَيْهَا شَوْقًا وَ ظَنُّوا أَنَّهَا نُسْبٌ أَعْيُنِهِمْ وَإِذَا مَرُّوا بِآيَةٍ فِيهَا تَحْوِيفٌ أَصْغَعُوا إِلَيْهَا مَسَامِعَ قُلُوبِهِمْ وَ ظَنُّوا أَنَّ زَفِيرَ جَهَنَّمَ وَ شَهيقَهَا فِي أُصُولِ آذَانِهِمْ).

در دین اسلام راه هایی قرار داده شده که انسان می تواند با پیمودن آن راه ها زودتر به مقصد برسد و راه کمال را بیاماید. که در این جا به برخی از آن ها اشاره می کنیم.

الف: انجام قرائت قرآن به نیابت دیگران: در عبادات واجب، انجام اعمال به نیابت افراد زنده صحیح نیست (مثلاً کسی نمی تواند قضای نماز شما را در حال حیات شما بخواند مگر در مورد عمل حج با شرایط خاصی) اما در عبادات مستحبی می توان از دیگران نیابت کرد. (1) (چه آن افراد زنده یا مرده باشند) و هرگاه کسی عمل مستحبی مثل قرائت قرآن را با نیابت از پیامبر صلی الله علیه و آله یا اهل البیت علیهم السلام یا پدر و مادر خود و یا دوستان و... انجام دهد. ثواب آن عمل به انجام دهنده، عمل (نایب) و کسانی که از طرفشان عمل انجام شده (منوب عنه) به صورت کامل داده می شود و علاوه بر آن ثواب نیابت که عمل مستحبی است نیز به انجام دهنده (نایب) داده خواهد شد.

و از طرف دیگر احسان به پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام نیز بدون پاسخ نخواهد ماند این مطلب در روایات متعدّدی آمده است. (2)

ب: هدیه ی ثواب قرائت قرآن به دیگران: انسان می تواند پس از انجام

ص: 53

1- مرحوم سید محمد کاظم یزدی در عروة الوثقی، کتاب الصلوة، بحث استیجار می نویسد: (يَجُوزُ النَّيَابَةُ عَنِ الْاِحْيَاءِ فِي بَعْضِ الْمُسْتَحَبَّاتِ).

2- وسائل الشیعه، باب 12 عن ابواب القضا، حدیث 1-9 (عَنِ اَبِي عَبْدِ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا يَمْنَعُ الرَّجُلَ مِنْكُمْ اَنْ يَبْرَّ وَالِدَيْهِ حَيِّينِ اَوْ مَيِّتَيْنِ؟ يُصَلِّي عَنْهُمَا وَيَتَصَدَّقُ عَنْهُمَا وَيَحُجُّ عَنْهُمَا وَيَصُومُ عَنْهُمَا فَيَكُونُ الَّذِي صَنَعَ لَهُمَا وَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ فَيَزِيدهُ اللهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِرِّهٖ وَ صَلَاتِهِ خَيْرًا كَثِيرًا.)

عبادت مستحبی ثواب آن را به پیامبر صلی الله علیه و آله یا اهل بیت و یا پدر و مادر خود و یا دیگران هدیه کند.

در این مورد روایت خاصی در زمینه قرائت قرآن وجود دارد که می فرماید: شخصی به نام «علی بن مغیره» خدمت امام موسی بن جعفر علیه السلام عرض کرد: در ماه رمضان چند بار قرآن را ختم می کنم، روز عید فطر که فرا می رسد یکی از آن ها را به پیامبر صلی الله و علیه و آله یکی را به علی علیه السلام یکی را به فاطمه سلام الله علیها و بقیه را به سایر امامان تا برسد به شما اهدا می کنم در برابر این عمل چه پاداشی برای من است؟

امام هفتم علیه السلام فرمود: پاداش تو آن است که در روز قیامت با آن بزرگواران خواهی بود.

عرض کردم: الله اکبر، آیا چنین پاداشی برای من است.

حضرت سه مرتبه فرمود: آری. (1)

تذکر: هدیه ی ثواب و نیابت در قرائت قرآن و اعمال مستحبی علاوه بر ثواب های متعدّد آن موجب تضمین عمل و ذخیره سازی عمل نیز می گردد و غالباً آن را از ریا و مفاسد عمل دور می سازد.

6- فهم حقایق آیات الهی

بعد از توجه به معانی قرآن و تدبّر و تفکّر در آن ها، مرتبه ی فهم حقایق و بطن آیات الهی حاصل می شود. قرآن کریم مفاهیم متعدّدی

ص: 54

1- اصول کافی، ج 2، ص 618، حدیث 4 و بحار الانوار، ج 95، ص 5.

همچون صفات خدا را در بر دارد. که فهم حقیقت و بطن این آیات بسی دشوار است.

و این امر به آسانی میسر نمی شود و گاهی موانع درونی و برونی سبب می شود. تا انسان نتواند حقیقت کلام الهی را فهم کند.

پس لازم است که انسان حجاب ها را کنار زند و قلب خویش را از وسوسه های شیطان دور کند و تدبّر و تفکّر خود را عمق بخشد و از خدا کمک طلبد تا بتواند حقایق قرآن را درک کند.

یکی از موانع عمده درک مسایل ملکوتی (از جمله فهم آیات الهی) شیطان است از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمودند: «اگر شیطان راهزن قلوب بنی آدم نبود ملکوت و باطن عالم را مشاهده می کردند.» (1)

از مولی علی علیه السلام نقل شده که فرمودند: «قرآن ظاهری زیبا و شگفت انگیز و باطنی پر مایه و عمیق دارد.» (2)

و از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند: «کتاب خدای عزّوجلّ بر چهار چیز است؛ عبارت، اشاره ها، لطایف و حقایق پس عبارت برای مردم عادی است و اشارات برای خواصّ امت است و لطایف قرآن برای اولیای الهی و حقایق برای انبیا است.» (3)

ص: 55

1- احیاء علوم الدین، غزالی، ج 1، ص 515.

2- (الْقُرْآنَ ظَاهِرُهُ أُنْبِقُ وَبَاطِنُهُ عَمِيقٌ). (نهج البلاغه، خطبه / 18)

3- (كِتَابَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ عَلَى أَرْبَعَةِ أَشْيَاءَ عَلَى الْعِبَارَةِ وَالْإِشَارَةِ وَاللُّطَائِفِ وَالْحَقَائِقِ. فَالْعِبَارَةُ لِلْعَوَامِّ وَالْإِشَارَةُ لِلنَّحْوَصِّ وَاللُّطَائِفُ لِلْأَوْلِيَاءِ وَالْحَقَائِقُ لِلْأَنْبِيَاءِ). (بحار، ج 92، ص 20 میزان الحکمة، ج 8، ص 94)

7- تعظیم قرآن

برخی گفته اند یکی از آداب قرائت باطنی قرآن، بزرگداشت و تعظیم قرآن در درون انسان است تعظیمی که شایسته متکلم آن یعنی الله تبارک و تعالی باشد. (1)

8- تخصیص

برخی بر آنند که یکی از آداب قرائت باطنی قرآن آن است که اهل قرآن به این نتیجه برسند که او و نفسش مورد خطاب آیات قرآن است. برای مثال اگر امر یا نهی از قرآن شنید به خود بیاوراند که در اثر آن آیات او مأمور است و یا نهی شده است. (2)

9- تبری

برخی بر آنند که یکی از آداب باطنی قرائت قرآن آن است که قاری به چشم خشنودی و رضایت به خویش ننگرد و فکر نکند که تزکیه شده است.

اگر آیات و ستایش مردمان صالح را خواند خود را از جمع ایشان و مرتبه ای که دارند جدا بداند و از خدا بخواهد که او را به ایشان و مقامشان برساند و آن گاه که آیات عذاب سرزنش مقصّرین را می خواند

ص: 56

1- راهیان حفظ قرآن، البصری، ص 51.

2- همان، ص 52 با تلخیص و تصرف در عبارت.

خود را مخاطب این آیات بدانند و از خدا بخواهد که او را نجات بخشد. (1)

این مضمون را ما قبلاً از برخی روایات نقل کردیم. (2)

10- ترقی

برخی بر آنند که یکی از آداب باطنی قرائت قرآن، ترقی است یعنی این که خواننده قرآن به جایی برسد که قرآن را نه از زبان خود که از دهان خدای عزوجل بشنود.

و در این مورد از امام صادق علیه السلام روایت شده که: « به خدا قسم چه بسا خداوند در کلامش در برابر خلق حاضر می شود ولی آن ها نمی بینند... » (3)

11- تأثیر پذیری از قرآن (عمل به قرآن)

یکی از آدابی که می تواند از آداب ظاهری و باطنی قرآن محسوب شود همین مرتبه است یعنی این که قرائت کننده قرآن ظاهر و باطن اش مطابق آیات قرآن باشد. این مطلب از جهتی مربوط به آداب ظاهری و از جهتی مربوط به آداب باطنی و معنوی است. یعنی این که اخلاق او قرآنی باشد، با آیات قرآن تزکیه شود.

به امر و نهی قرآن عمل کند و... و به صورت خلاصه اهل قرآن گردد.

ص: 57

1- راهیان حفظ قرآن، البصری، ص 53 با تلخیص و تصرف در عبارت.

2- ر.ک: اصول کافی، ج 2، ص 617، روایات آن در مبحث آرامش قرائت گذشت.

3- ر.ک: راهیان حفظ قرآن، البصری، ص 53 که نقل از احیاء علوم دین، ج 1، ص 522 می کند.

آری عمل به قرآن از آثار تلاوت آن است.

و لذا در روایات شیعه و اهل بیت در مورد آیه قرآن: « کتاب را تلاوت می کنند حق تلاوت. » (1) آمده است که منظور تبعیت از آن است. (2)

و در روایتی از پیامبر اکرم صلی الله و علیه و آله نقل شده که فرمودند: « تو هنگامی قرآن می خوانی که تو را (از اعمال زشت باز دارد) و اگر تو را باز نمی دارد در حقیقت قرائت قرآن نمی کنی. » (3)

و شاید به همین مناسبت است که در برخی روایات آمده است که چه بسا قرائت کنندگانی که قرآن آن ها را لعنت می کند. (4)

آری اگر کسی در اعمال ظاهری مطابق قرآن عمل نکرده باشد و صفات باطنی خود را بر طبق آیات قرآن نسازد ولی فقط روخوانی کند قرآن او را نمی پذیرد بلکه از خود دور می کند. و این عمل در حقیقت تلاوت و قرائت قرآن نیست.

12- درک تجلی خداوند در قرآن کریم

در روایات متعددی آمده است که خداوند در قرآن تجلی می کند از امام صادق علیه السلام نقل شده که: « به خدا قسم، خداوند برای مردم در کلامش

ص: 58

1- (يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ) بقره، آیه ی 121.

2- في قوله تعالى: (حَقَّ تِلَاوَتِهِ يَتَّبِعُونَهُ حَقَّ اتِّبَاعِهِ) (عن النبي صلى الله و عليه و آله) (ميزان الحکمه، ج 8، ص 84 و در المنشور، ج 1، ص 111)

3- (أَنْتَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَا نَهَاكَ فِإِذَا لَمْ يَنْهَكَ فَلَسْتَ تَقْرَأُ) (ميزان الحکمه، ج 8، ص 90)

4- (رَبُّ تَالِ الْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ). (عن النبي صلى الله و عليه و آله) (بحار، ج 92، ص 184)

تجلی یافت ولی آن ها نمی بینند. «(1)

حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه می فرماید: « و خداوند بر آن ها در کتابش تجلی کرد. »(2)

حقیقت تجلی الهی در قرآن و کلمات الهی چیست؟

درک تجلی الهی چه لذتی دارد؟

این مطلب یکی از مسایل معنوی قرآن است که در اثر انس با قرآن و درک مراتب عالی این کتاب آسمانی حاصل می شود. که همه افراد از آن بهره نمی برند. و بر ماست که بکوشیم تا از این تجلی الهی بهره ببریم. تجلی به معنای ظهور و ظاهر شدن است. هنگامی که حضرت موسی علیه السلام از خدا درخواست کرد که او را ببیند خداوند فرمود: هرگز مرا نخواهی دید. لیکن به کوه بنگر، پس اگر بر جای خود باقی ماند، به زودی مرا خواهی دید، پس چون پروردگارش به کوه جلوه نمود. (فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ) آن را ریز ریز ساخت و موسی بی هوش بر زمین افتاد.(3)

آری خدایی که از تجلی او کوه متلاشی می شود در قرآن تجلی کرده است و از این جا عظمت قرآن معلوم می شود و این که قاری قرآن باید بسیار با ظرفیت باشد تا بتواند بهره ای از تجلی الهی ببرد.

ص: 59

1- اسرار الصلوة، شهید اول، ص 204 به نقل از محجة البيضاء، ج 2، ص 247. (وَ اللَّهُ لَقَدْ تَجَلَّى اللَّهُ لِيَخْلُقَهُ فِي كَلَامِهِ وَلَكِنْ لَا يُبْصِرُونَ

(

2- نهج البلاغه، خطبه 176، (فَتَجَلَّى لَهُمْ سُبحَانَهُ فِي كِتَابِهِ).

3- اعراف، آیه ی 143.

اشاره

حفظ قرآن نشانندن گل واژه های الهی بر گلبرگ های ذهن آدمی است.

به خاطر سپاری آیات قرآن یکی از نعمت های الهی است که به دست هر کس نمی رسد بلکه توفیقی الهی است که گاه شامل حال برخی محبوبان خدا می شود.

حفظ قرآن کریم جذبه ای است که گاه محبوب در دل عاشقانش می افکند و از این جاست که از امام صادق علیه السلام نقل شده که در دعا این گونه از خدا می خواهد: « بار خدایا! نیکو تلاوت نمودن قرآن و حفظ آیاتش را محبوب ما بگردان. »⁽¹⁾

پس چه نیکوست که مسلمان و به ویژه جوانان مؤمن برای حفظ آیات الهی برنامه ریزی کنند و هر چه بیشتر با قرآن مأنوس شوند.

در این راستا بر آن شدیم تا در این نوشتار مطالب مختصری درباره

ص: 61

1- عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (اللَّهُمَّ فَحَبِّبِ إِلَيْنَا حُسْنَ تِلَاوَتِهِ وَحِفْظَ آيَاتِهِ). (اصول کافی، ج 2، باب الدعاء، عند قراءة القرآن، ص 574.

ابعاد مختلف حفظ قرآن بیان کنیم. تا قرآن دوستان، با دستاوردهای حفظ و آداب و شرایط آن و به ویژه با راه های حفظ قرآن آشنا شوند تا این راه، برای آنان آسان تر گردد.

الف: دست آوردهای حفظ قرآن کریم

اشاره

حافظ قرآن دارای فضیلت ها و امتیازات ویژه ای می گردد که در برخی روایات بدان ها اشاره شده است. در این جا به صورت خلاصه آن ها را ذکر می کنیم.

1- همراهی با سفیران الهی

خداوند در قرآن کریم می فرماید: « به درستی که آیات حق برای پند و تذکر همه خلق » است تا هر که بخواهد پند گیرد. آیات الهی در صفحات مکرم (یعنی لوح محفوظ یا کتب آسمانی یا قلوب پاکان) نگاشته است که آن صفحات بسی بلند مرتبه و پاک و منزّه (از خطا) است.

(سپرده به دست سفیران حق (فرشتگان وحی) است که ملائکه مقرب عالی مرتبه با حسن و کرامتند.) (1)

از امام صادق علیه السلام نقل شده که: « حافظ قرآن که بر طبق آن عمل کند با

سفیران روحی خدا، که بزرگوار و نیکو رفتار هستند، خواهد بود. » (2)

ص: 62

1- (إِنَّهَا تَذِكْرَةٌ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ فِي صَحْفٍ مُّكْرَمَةٍ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ كِرَامٍ بَرَرَةٍ) (عبس، آیات 16-11) در این جا ترجمه الهی قمشه ای ذکر شد.

2- عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (الْحَافِظُ لِلْقُرْآنِ الْعَامِلُ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ). (اصول کافی، ج 2، ص 603)

این کلام امام صادق علیه السلام به آیات سوره عبس (16-11) اشاره دارد که در بالا آمد.

یعنی: حافظ قرآن با ملائکه مقرب هم سنگ خواهد بود اگر به آیات قرآن عمل کند.

تفسیر صافی نیز به این مطلب اشارت دارد. (1)

2- نیل به عالی ترین درجه ی بهشت

از پیامبر اسلام صلی الله و آله نقل شده که فرمودند: «تعداد درجات بهشت به عدد آیات قرآن است، هنگامی که مصاحب قرآن داخل بهشت می شود به او گفته می شود: بالا برو و بخوان، زیرا برای هر آیه ای درجه ای است بنابراین بالاتر از درجه حافظ قرآن درجه ای نیست.» (2)

از آن جا که بهشت بر اساس اعمال انسان و فضایل روحی او شکل می گیرد از این رو هر چه که روح و عمل انسان بالاتر باشد او را به درجه بالاتر بهشت می رساند.

کسی که حافظ کل قرآن می شود تمام درجات آیات (6236 آیه قرآن) را کسب می کند و مدال اول قهرمانی را کسب می کند و در جوار اولیای الهی مسکن می گزیند.

ص: 63

1- تفسیر صافی، فیض کاشانی رحمه الله، ج 5، ص 275.

2- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (عَدَدُ دَرَجِ الْجَنَّةِ عَدَدُ آيِ الْقُرْآنِ فَإِذَا دَخَلَ صَاحِبُ الْقُرْآنِ الْجَنَّةَ قِيلَ لَهُ اقْرَأْ وَارْقَأْ لِكُلِّ آيَةٍ دَرَجَةٌ فَلَا تَكُونُ فَوْقَ حَافِظِ الْقُرْآنِ دَرَجَةً). (بحار انوار، ج 89، ص 22)

از پیامبر اسلام صلی الله وعلیه و آله نقل شده که: « خداوند قلبی را که قرآن را در خود جای داده عذاب نمی کند. » (1)

مقصود از قلب در آیات و روایات اسلامی همان روح و نفس آدمی است و از آن جهت بدان قلب گویند که زود منقلب و متحوّل می شود. قلبی که با قرآن همراه شود و حافظ قرآن گردد، و روحی که قرآن در آن رسوخ کرده باشد الهی می شود و هر چه رنگ الهی به خود گرفت مورد لطف و رحمت حق است و لا جرم از عذاب و خشم او به دور است.

4-دو پاداش برای سختی حفظ قرآن

برخی افراد حافظه قوی تری دارند و آیات زودتر در ذهن آنان نقش می بندد و برخی افراد با سختی بیشتری موفق به حفظ می شوند این افراد دارای ثواب دو چندان هستند. چون زحمت بیشتری را در راه خدا تحمل می کنند.

از امام صادق علیه السلام روایت شده که «کسی که به قرآن پردازد و آن را با مشقّت و حافظه ضعیف حفظ کند برای او دو پاداش است. » (2)

ص: 64

1- عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ وَعَلَيْهِ وَآلِهِ: (لَا يُعَذِّبُ قَلْبًا وَعَى الْقُرْآنَ). (وسائل الشيعه، ج 4، ص 825)

2- (عَنْ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ الَّذِي يُعَالِجُ الْقُرْآنَ لِيُحْفَظَهُ بِمَشَقَّةٍ مِنْهُ وَقَلَّةٍ حِفْظٍ لَهُ أَجْرَانِ.) (اصول کافی، ج 2، ص 606)

5- حفظ مقدمه عمل به قرآن است

قرائت و حفظ قرآن و فهم آن از اهمیّت ویژه ای برخوردار است اما هدف نهایی نیست بلکه این ها همه مقدمه ی عمل به قرآن است. از این رو در روایتی که از امام صادق علیه السلام نقل شده فرمودند: « حافظ قرآن که بر طبق آن عمل کند با سفیران الهی خواهد بود. [\(1\)](#)»

پس شرط کمال یافتن حافظ قرآن، عمل نمودن به قرآن است.

یعنی حافظ قرآن باید آئینه تمام نمای قرآن باشد و همان گونه که ترمیم آیات بر قلب و زبان دارد در رفتار و اعمال او نیز جاری گردد. کسی که حامل قرآن است اگر بدان عشق ورزد و عمل کند تا جایی پیش می رود که قرآن حامل او می شود و او را به سر منزل مقصود می رساند. همان گونه که مولی علی علیه السلام فرمودند: « و (قرآن) مرکب و حاملی است برای کسی که آن را به کار گیرد. [\(2\)](#)» و اگر کسی قرآن را عمل نکند جز ثواب ناچیزی برای حفظ و قرائت نخواهد داشت.

6- آثار حفظ قرآن در زبان

برخی بر آنند که حفظ قرآن فواید و آثاری دیگر به ویژه برای زبان انسان دارد. که از آن جمله این موارد است:

الف: فصاحت زبان: از آن جا که قرآن کلام عربی فصیح یعنی واضح و

ص: 65

1- (الْحَافِظُ لِلْقُرْآنِ الْعَامِلُ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ). (اصول کافی، ج 2، ص 603)

2- (وَ حَامِلًا لِمَنْ حَمَلَهُ.) (نهج البلاغه، خطبه / 1981).

روشن است پس کسی که در حفظ قرآن مداومت کند و آیات را تمرین نماید. زبانی فصیح می یابد و نمونه عالی این مطلب علی علیه السلام در نهج البلاغه است.

ب: توانمندی در استدلال کردن: کسی که با قرآن آشنا شود می تواند از مضامین عالی آن در سخنرانی ها ... استفاده کند و محتوای سخن او غنی و ژرف می شود. همان گونه که این مطلب را در خطبه های ائمه اطهار به ویژه پیامبر صلی الله و علیه و آله، زهرای اطهر علیها السلام، زینب کبری علیها السلام و علی علیه السلام و بقیه اهل بیت علیهم السلام می توان مشاهده کرد.

ج: توفیق ذکر خدا: « کسی که مشغول حفظ قرآن است زبانش دایم در ذکر خداست. »⁽¹⁾

و این از نعمت های خداست که اوج آن را علی علیه السلام در دعای کمیل از خدا می خواهد: « زبانه را به ذکر خود شیفته فرما. »⁽²⁾

ب: آداب حفظ قرآن (عوامل مؤثر در حفظ)

اشاره

هر کاری مقدمات و شرایط ویژه ای دارد که شناخت آن ها موجب پیشرفت و سرعت در آن می شود و عدم آگاهی نسبت به آن ها موجب سرگردانی و بی نتیجه بودن یا کم ثمر بودن زحمات انسان است.

در این جا شرایط و مقدمات و عوامل مؤثر در حفظ قرآن را یادآوری می کنیم:

ص: 66

1- (اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِسَانِي بِذِكْرِكَ لَهْجًا). (ر.ک: مفاتیح الجنان، دعای کمیل) برگرفته از درباره حفظ قرآن کریم، سید باقر قبانچی، ص 70-75.

2- (و حَامِلًا لِمَنْ حَمَلَهُ) (خطبه ی 1981).

اول: آداب معنوی و باطنی حفظ

در این مورد مطالبی در مباحث قرائت قرآن آورده شده که در این جا نیز مؤثر است. یعنی مقدمات شرایط و عوامل معنوی که در قرائت قرآن مؤثر است در حفظ آن نیز تأثیر دارد. در این جا فهرست آن مطالب را یادآوری می کنیم:

1- اخلاص

2- توجه به معانی (حضور قلب)

3- تدبّر و تفکّر در آیات

4- فروتنی و بیم

5- نیابت در قرائت قرآن و هدیه ی ثواب به دیگران به ویژه اهل بیت علیهم السلام

6- تأثیر پذیری از قرآن در زندگی

7- تخصیص و ترقّی و تبری، و ...

دوم: آداب ظاهری حفظ

اشاره

(مقدمات و شرایطی که در حفظ مؤثر است)

درآمد: از آن جا که حفظ قرآن غالباً با قرائت قرآن همراه است، بنابراین بسیاری از آداب ظاهری که در قرائت قرآن بیان شد در حفظ قرآن نیز مؤثر و لازم است که در این جا فهرست آن مطالب را یادآوری می کنیم:

- طهارت (باوضو و غسل بودن)

ص: 67

- پاکیزگی لباس و بدن

- دعا قبل و بعد از قرائت

- استعاذه

- بسم الله الرحمن الرحيم گفتن

- رعایت مکان برتر

- رعایت زمان برتر

- بلندی و کوتاهی صدا

- تلاوت با صدای زیبا و لحن عربی

- حفظ احترام قرآن

- سجده در هنگام تلاوت یا شنیدن آیات سجده دار.

- درخواست نعمت های الهی در هنگام تلاوت آیات بشارت و پناه بردن به خدا در هنگام تلاوت آیات مربوط به عذاب

- کیفیت اتمام قرائت (صدق الله العلی العظیم)

ختم قرآن و دعای آن

علاوه بر موارد فوق رعایت برخی نکات تأثیر ویژه ای در حفظ قرآن دارد. یعنی موجب آسان شدن و سرعت حفظ قرآن می شود و نتایج کمی و کیفی کار حافظ قرآن بیشتر و بهتر می شود.

این عوامل (مقدمات و شرایط و نکات) عبارتند از:

ص: 68

1- ایجاد انگیزه در خود

انسان بدون انگیزه کاری را انجام نمی دهد و اگر انجام دهد به کمال نمی رسد ولی اگر کاری همراه با هدف و انگیزه باشد با میل و رغبت انجام می دهد.

همه ی مؤمنان به صورت معمول علاقه به حفظ قرآن دارند اما برخی انگیزه دارند و شروع می کنند و برخی انگیزه ندارند.

کسانی که انگیزه ندارند یا انگیزه ضعیفی دارند، بهتر است که سعی کنند از راه های مختلف این انگیزه را در درون خود ایجاد و یا تقویت کنند.

ابزارها و عوامل زیر می تواند به این مطلب کمک کند.

حضور در جلسات قرآنی به ویژه جلسات حفظ قرآن.

مأنوس شدن با حافظان قرآن.

مطالعه در مورد زندگی قاریان و حافظان قرآن.

مطالعه روایاتی که در مورد فضیلت حفظ قرآن وارد شده است.

اندیشیدن در مورد هدف و نتایج حفظ قرآن.

و ...

2- انتخاب یک نسخه واحد از قرآن

نسخه های قرآن گاهی اختلافاتی در کیفیت چاپ و علایم نگارشی دارد. و گاهی غلط هایی نیز در آن ها دیده می شود.

ص: 69

حفظ قرآن بر اساس نسخه های متعدّد و غیر معتبر موجب می شود تا حافظه ی انسان مشوش شود. و این امر سبب کندی حفظ و یا حفظ غلط آیات می شود.

پس لازم است که یک نسخه ی معتبر و صحیح و استاندارد از قرآن انتخاب شود و همیشه همراه انسان باشد تا بدین وسیله ذهن انسان بر یک خط و نوشته قرآن تمرکز یابد و حفظ قرآن آسان تر گردد.

در این مورد برخی صاحب نظران توصیه می کنند که از قرآن خط « عثمان طه » استفاده شود ولی از قرآن هایی با خط ریز استفاده نشود چرا که فاصله کم خطوط آن ها اثرات منفی بر چشم و اعصاب بر جای می گذارد. (1)

3- تمرکز حواس

تمرکز حواس غیر از حضور قلب (توجّه به کلام الهی و گوینده آن) است که در آداب باطنی و معنوی گذشت. تمرکز حواس به معنی تمرکز قوه ی حافظه بر آیات قرآن و عدم تشویش ذهنی است.

حافظ قرآن که به تشویش ذهنی دچار شود خطاهای زیاد می کند و سرعت حفظ او بسیار کم می شود و غالباً آیات مشابه را اشتباه می کند.

راه های متعدّدی برای تقویت تمرکز و تمرین آن گفته شده است از جمله: حفظ داستان های آموزنده.

ص: 70

1- راهیان حفظ قرآن، البصری، ص 68.

بازی های علمی: تماشا کردن اشیای یک اتاق در سه دقیقه و بعد نوشتن آن ها روی کاغذ و مقایسه کردن. که تکرار آن موجب تقویت قدرت تمرکز می شود.

چهره افرادی را که معمولاً می بینید دقیقاً در ذهن ترسیم و سپس با

اصل آن مقایسه کنید و... (1)

4- سکون و آرامش روانی

آرامش روانی در حفظ قرآن بسیار مؤثر است و اضطراب ها و ناراحتی ها مانع حفظ سریع است.

یکی از صاحب نظران می نویسد: « اگر در هنگام حفظ حالت اضطراب و تشویش حاکم باشد همین حالت در هر وقتی که به محفوظات مراجعه می شود موجود است...»

پس بهتر است در چنین مواقعی عملیات حفظ را به طور موقتی متوقف نمود. و آن را به زمانی که حالت سکون و اطمینان حاکم است به تأخیر انداخت. « (2)

5- تقویت حافظه

هر چه که حافظه انسان قوی تر باشد حفظ قرآن آسان تر و سریع تر می شود در مورد تقویت حافظه و راه های آن در روایات و کتاب های

ص: 71

1- ر.ک: حفظ و تقویت حافظه، محمد حسین حقجو، ص 300.

2- درباره حفظ قرآن، سید باقر قبانچی، ص 117.

علمی مطالب زیادی آمده است و به برخی عوامل معنوی و مادی مؤثر در آن اشاره شده است. از جمله خوردن عسل - مسواک کردن - خواندن قرآن - صلوات فرستادن - دوری از گناه - تنظیم برنامه روزانه و... (1)

6-مراعات ترتیب در حفظ

برخی از صاحب نظران توصیه می کنند حفظ قرآن از اول شروع و تا ختم قرآن ادامه یابد تا همراه با حفظ عمل ختم قرآن نیز تکرار شود.

با این عمل سیر اصلی قرآن در ذهن نقش می بندد. و کمتر دچار فراموشی می شود.

البته برخی نیز توصیه می کند که حافظ قرآن بهتر است ابتدا جزء سی ام قرآن یعنی سوره های کوچک را حفظ کند تا میل و رغبت او زیادتیر شود. (2)

7-قرائت زیاد و شنیدن بسیار

کسی که تصمیم به حفظ قرآن دارد باید قبل از شروع، اقدام به قرائت مکرر قرآن کند و از هر فرصتی برای شنیدن قرآن بهره جوید تا با قرآن مانوس شود و ذهن او آماده ی پذیرش قرآن گردد.

ص: 72

1- ر.ک: حفظ و تقویت حافظه، محمد حسین حقجو، انتشارات فاطمه زهرا، قم 1370 ش.

2- ر.ک: درباره حفظ قرآن کریم، ص 79.

8- جلسات مشترک با حافظان قرآن

حافظ قرآن هر چقدر که قوی باشد باز هم از یاری حافظان دیگر بی نیاز نیست. جلسات و برنامه های مشترک با حافظان قرآن نتایج بس ارزنده دارد از جمله:

مباحثه پیرامون مفاهیم قرآنی

مبادله نظرات در مورد حفظ قرآن

ایجاد اخوت قرآنی

رفع اشتباهات همدیگر در حفظ آیات

9- ایجاد رابطه ذهنی با هر آیه

حافظ قرآن لازم است که بین محفوظات خود و نشانه های آیات رابطه برقرار کند. نشانه هایی ذهنی برای خود قرار دهد. تا بتواند از آن ها به آیات و کلمات مورد نظر منتقل شود. و اگر در این عمل دقت نشود ذهنیات انسان به وادی فراموشی رهسپار می شود. برای مثال می تواند بین آیات متشابه و مورد شک با نام سوره یا قسمت های دیگر سوره با معانی آیات رابطه ای برقرار کند. و در این مورد برجسته ترین کلمات آیه را انتخاب کند.

تذکر: توجه به معانی آیات، تفسیر آیات و مطالعه شأن نزول آیات تأثیر فراوانی در ماندن آیه در حافظه دارد.

ص: 73

10- حفظ نام سوره های قرآن

حافظ قرآن لازم است که قبل از شروع به حفظ، نام 114 سوره قرآن را حفظ کند یعنی هر پنج نام سوره را یک بار حفظ کند و سپس تکرار کند و پنج تا پنج تا، پیش رود تا تمام شود.

11- حفظ آیات مکرر و مشابه

در حفظ این گونه آیات باید دقت بیشتر و تمرین زیاده‌تر کرد تا در صد خطا کمتر شود و علاوه بر آن در حاشیه قرآن یادداشت شود که این آیه مشابه کدام آیه است.

توجه به معانی این آیات و تفسیر آن‌ها نیز در حفظ و عدم خطای ذهنی مؤثر است.

12- یادگیری قواعد ادبیات عرب

یادگیری لغت و ادبیات قرآن موجب می‌شود که شخص حافظ در حرکات و اعراب قرآن اشتباه نکند و در آیات مشابه اشتباه کمتری کند. و در ضمن ادبیات عرب کمک زیادی به فهم معانی آیات می‌کند که آن نیز در حفظ مؤثر است.

13- کم حفظ کنیم و خوب حفظ کنیم

برخی افراد بر حافظه خود فشار می‌آورند و معلومات زیادی را وارد آن می‌کنند و چه بسا موفقیت موقتی پیدا کنند اما این عمل مدت زیادی دوام نمی‌آورد و کم‌کم آثار رنج و ملالت و فراموشی ظاهر می‌شود.

پس باید حفظ قرآن کم‌کم و متناسب با استعداد شخص و مقدار وقت او باشد.

14- سنجش استعداد خود

کسی که می خواهد مبادرت به حفظ قرآن نماید:

اول: باید استعداد و قابلیت خود را بنگرد.

دوم: صدایش را به سه صورت بلند، کوتاه و متوسط امتحان کند.

سوم: در سه حالت تند، متوسط و کند بخواند.

و سپس صدا و لحن برتر را که با او و استعدادش هماهنگی بیشتری دارد انتخاب کند و بر آن مداومت کند.

15- مکان مناسب حفظ قرآن

جایی را برای حفظ در نظر گیرد که:

الف: ذهن او در آن جا آسوده و راحت باشد. تا معلومات به راحتی به ذهن منتقل شود.

ب: آن مکان حاوی اشیاء و تصاویر و رنگ های مختلف نباشد که ذهن را به خود مشغول کند.

ج: تا آن جا که می تواند از یک مکان خاص و واحد استفاده کند.

تذکر: بهتر است در حال رفت و آمد به حفظ نپردازیم چراکه در این مواقع ذهن تمرکز و انسجام لازم را ندارد. مگر آن که انسان چاره ای و وقت دیگری نداشته باشد.

ص: 75

بهترین زمان حفظ وقتی است که انسان دل مشغولی نداشته باشد و ذهن او از همه چیزها باشد. از این رو بهترین وقت حفظ، صبحگاهان و هنگام طلوع فجر است. چرا که بعد از استراحت آمادگی روحی و فکری را برای حفظ دارد.

تذکر: تعیین وقت منظم برای حفظ و عدم تغییر آن در حفظ قرآن بسیار مؤثر است.

17- حفظ قرآن با نگاه به قرآن منافات ندارد

نقل شده که شخصی از امام صادق علیه السلام پرسید: « فدایت شویم من قرآن را به حفظ دارم، آیا آن را به حفظ بخوانیم یا از روی کتاب بخوانم؟ »

امام علیه السلام پاسخ فرمود: « خیر بلکه آن را بخوان و در آن نظر کن که این بهتر است آیا نمیدانی که نظر در قرآن خود عبادت است؟ »

کسی که قرآن را از رو بخواند چشمش بهره می برد و گناهان والدین

او سبک می گردد. اگرچه کافر بوده باشند. « (1) »

تذکر: افراد حافظ قرآن دو گروهند:

گروه اول؛ کسانی که مشغول حفظ قرآن هستند، بدیهی است که این

ص: 76

1- (جُعِلَتْ فِدَاكَ إِنِّي أَحْفَظُ الْقُرْآنَ عَلَى ظَهْرِ قَلْبِي فَأَقْرُؤُهُ عَلَى ظَهْرِ قَلْبِي أَفْضَلُ أَوْ أَنْظُرُ فِي الْمُسْجِدِ حَفِيفٌ؟ قَالَ: فَقَالَ لِي: بَلِ اقْرَأْهُ وَأَنْظُرْ فِي الْمُسْجِدِ فَهُوَ أَفْضَلُ. أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ النَّظَرَ فِي الْمُسْجِدِ عِبَادَةٌ؟ وَقَالَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي الْمُسْجِدِ مُتَّعٍ بِبَصَرِهِ وَخُفِّفَ عَنِ الْيَدِ وَإِنْ كَانَ كَافِرِينَ. (اصول کافی، ج 2، ص 613، ح 5)

افراد برای تمرین حفظ خود لازم است که از روی خط قرآن قرائت نکنند.

گروه دوم؛ کسانی هستند که قرآن را به صورت کامل حفظ کرده اند که در این صورت روایت فوق به آنان دستور می دهد که از روی قرآن بخوانند پس روایت فوق ناظر به این گروه دوم است از این رو در روایت فرمود (احفظ القرآن) یعنی قرآن را حفظ کرده ام نه این که در حال تمرین حفظ هستم.

البته روخوانی قرآن فواید زیادی دارد که در روایت فوق بدان ها اشاره شده است و برخی از بزرگان نیز گفته اند فایده دیگر این عمل نشر مکرر قرآن و نگهداری آن از نابودی است. (1)

18- تصحیح اشتباهات

حافظان قرآن گاهی در هنگام حفظ، کلمه یا آیه ای را به خطا حفظ می کنند گاهی متوجه این خطا نمی شوند و گاهی متوجه می شوند اما رفع آن مشکل است برای رفع اشتباهات بهتر است از این سه راه عمل شود:

اول: خواندن قرآن از حفظ برای دیگرانی که خط قرآن را ملاحظه کنند تا اشتباهات انسان را تذکر دهند.

دوم: کلمه ای که به اشتباه در ذهن جا افتاده است به صورت صحیح

ص: 77

1- ر.ک: البیان فی تفسیر القرآن، ص 35، آیه الله خویی رحمه الله.

نوشته شود تا رابطه ی ذهنی ایجاد شود و تصحیح گردد.

سوم: کلمه ای که به اشتباه در ذهن رفته است در جایی زیبا و یا بلند به صورت صحیح چند بار تکرار شود تا رابطه ذهنی ایجاد شود و کلمه تصحیح شود.

19- تمرین و تکرار

تمرین و تکرار آیات در دو مقطع لازم است:

اول: قبل از حفظ کامل قرآن که موجب جا افتادن آیات در حافظه می شود.

دوم: قبل از حفظ کامل در روزها، ماه ها و سالهای بعد که هر روز مثلاً جزیی از قرآن از حفظ تکرار شود تا مانع از فراموشی گردد.

تذکر: تمرین و تکرار باید منظم باشد.

20- حفظ رقم و نشانی آیات

اگر آیات قرآن همراه با شماره آیه و نام سوره و... باشد موجب می شود تا انسان کمتر دچار فراموشی شود. یعنی رابطه ای ذهنی بین آیه و نشانه های آن برقرار می شود که مانع زود فراموشی می شود.

ص: 78

فراموشی یکی از نعمت های الهی است که خدا به انسان عنایت کرده و گرنه ذهن انسان در مقابل انبوه اطلاعاتی که شبانه روز در آن وارد می شود با مشکل جدی مواجه می شد. برای مثال هیچ گاه غم ها و ناراحتی ها را فراموش نمی کرد. و همیشه غمگین بود.

ولی با این حال گاهی فراموشی باعث مشکلاتی برای انسان می شود در حفظ قرآن این مطلب مهم است و بنابراین راه هایی برای جلوگیری از فراموشی پیشنهاد شده است.

از جمله: تمرین بعد از حفظ - حفظ نشانی و رقم آیات و... که گذشت.

و از حضرت علی علیه السلام از قول پیامبر صلی الله و علیه و آله نقل شده که این دعا در جلوگیری از فراموشی آیات قرآن موثر است: (*اللَّهُمَّ اِرْحَمْنِي بِتَرْكِ مَعَاذِكَ اَبَدًا مَا اَبَقَيْتَنِي، وَاِرْحَمْنِي مِنْ تَكْلُفِ مَا لَا يَعْينِي وَاُرْزُقْنِي حُسْنَ الْمَنْظَرِ فِيمَا يُرْضِيكَ عَنِّي، وَاَلْزِمْ قَلْبِي حِفْظَ كِتَابِكَ كَمَا عَلَّمْتَنِي وَاُرْزُقْنِي اَنْ اَتْلُوهُ عَلَى النَّحْوِ الَّذِي يُرْضِيكَ عَنِّي. اَللَّهُمَّ نَوِّرْ بِكِتَابِكَ بَصَرِي، وَاَشْرِحْ بِهٖ صَدْرِي وَاَفْرِّحْ بِهٖ قَلْبِي وَاَطْلُبْ بِهٖ لِسَانِي وَاَسْتَعْمِلْ بِهٖ بَدْنِي وَقَوِّي عَلَى ذٰلِكَ وَاَعِنِّي عَلَيْهِ اِنَّهٗ لَا مُعِينَ عَلَيْهِ اِلَّا اَنْتَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ.)*

خدایا! تا زنده هستم، با ترک نافرمانیت به من ترحم نما و به من رحم کن از رنج کشیدن برای آن چه به کار نیاید، و به من روزی کن

خوش نمایی در آن چه تو را از من خشنود سازد، و قلبم را به حفظ قرآنت وادار کن آن گونه که به من آموختی، و مرا روزی کن آن را همان گونه که خوشایند توست بخوانم.

بار خدایا! با قرآنت دیدگان مرا روشن کن و به وسیله قرآن سینه‌ی مرا بگشای، دلم را شاد کن و زبانم را باز کن، بدنم را به وسیله آن به کار گیر، و با آن مرا نیرومند ساز، با قرآن مرا یاری کن زیرا یآوری در آن جز تو نیست، جز تو کسی شایسته‌ی پرستش نیست.

ج: راه کارهای حفظ قرآن

اشاره

روش‌های حفظ قرآن به سه روش اصلی تقسیم می‌شود و هر حافظ قرآن با توجه به استعداد و شرایط خود می‌تواند روشی خاص در حفظ قرآن انتخاب کند و عمل نماید.

تذکر: این نکته لازم است که تقلید در روش حفظ صحیح نیست. و تجربه نشان داده که عمر تقلید کوتاه است و نمی‌تواند بر آن پایدار ماند. البته این بدان معنا نیست که باید تجربه‌های دیگران را کنار گذارد. بلکه حافظ قرآن روشی کلی متناسب با استعداد و توانایی خویش انتخاب می‌کند و در جزئیات راه خویش را پیدا می‌کند.

روش‌های اصولی حفظ قرآن عبارتند از:

اول: روش تکرار آیات

ابتدا آیه قرآن را می خوانند و سپس آن قدر تکرار می کنند تا حفظ شوند.

در این روش به دو گونه عمل می شود گاهی تمام آیه یک جا تکرار می شود و گاهی یک آیه به قسمت های مختلف تقسیم می شود و تکرار می شود.

یعنی آیه را با توجه به مواضع وقف و ابتدا تقسیم می کنند (نه بر حسب طول آن) و سپس هر بخش را چند بار تکرار کنند تا حفظ شوند. و سپس هر چند آیه که حفظ شدند دوباره از اول می خوانند.

در این شیوه تمرین گفتاری و دیدن خط قرآن نقش اصلی را دارد.

دوم: روش استفاده از نوارهای ترتیل

در این شیوه تکرار آیه همراه با شنیدن آن انجام می شود.

در این شیوه نقش اصلی را تمرین گفتاری و شنیدن به عهده دارد.

سوم: روش نوشتن آیات

در این شیوه تکرار نوشتن هر آیه موجب حفظ آیه می شود و نقش اصلی را تمرین نوشتاری و دیدن به عهده دارد.

تذکر: صاحب نظران گفته اند که بهترین شیوه ی حفظ همان روش اول است.

تجربه نشان داده که مناسب ترین سن برای حفظ قرآن 6-15 سالگی است در این سال ها ذهن صاف و خالی از موضوعات و مسایل زندگی است. (1)

البته قبل از این سن نیز عواملی بر حفظ قرآن کودکان مؤثر است که در این جا تذکر چند نکته لازم است:

1- قرائت قرآن مادران باردار تاثیر مثبتی بر روح فرزندان آنان دارد. بلکه قبل از آن یعنی پاکي نطفه و تقوای پدر و مادر و شرایط روحی آنان در شکل گیری روح فرزندان مؤثر است.

2- قرائت قرآن برای کودکان شیرخوار موجب انس و آشنایی آنان با قرآن می شود.

برخی از صاحب نظران نوشته اند: « خواندن قرآن بر کودکان، بسیار مهم و کارساز است و در آینده می تواند یکی از بزرگ ترین عوامل در پیشرفت عملیات حفظ باشد. (2)

3- طفولیت زمینه مناسبی برای آموزش قرآن است. ولی باید توجه داشت که اجبار کودکان به حفظ قرآن صحیح نیست بلکه باعث عکس العمل منفی آنان می شود.

و بهترین راه در این سنین نقل داستان های قرآن برای کودک همراه با تلاوت آیات است.

ص: 82

1- راهیان حفظ قرآن، البصری، ص 62.

2- درباره حفظ قرآن کریم، قبانچی، ص 8-97.

بخش دوم: تأثیرات قرآن بر انسان

اشاره

ص: 83

قرآن کریم از جهات گوناگون مثل قرائت، حفظ، فهم و عمل در زندگی انسان تأثیر دارد. و تأثیرات آن نیز در دو بعد زندگی فردی و اجتماعی انسان است. که در این جا به برخی از این موضوعات اشاره می کنیم.

فصل اول: تأثیرات قرائت قرآن

الف) تأثیرات قرائت قرآن در زندگی فردی انسان

اشاره

بر طبق مطالبی که در آداب ظاهری و باطنی قرائت قرآن بیان شد، تأثیرات قرائت قرآن در زندگی فردی انسان (به صورت خلاصه) عبارتند از:

1- یاد خدا

قاری قرآن با یاد دوست شروع می کند یعنی « بسم الله الرحمن الرحيم » می گوید. و همین مطلب او را با یاد حق آشناتر می کند و هرگونه توجه به او موجب تقرب است و کمال روح را در پی دارد.

ص: 85

2- باز شدن درهای اطاعت حق

در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است: « درهای اطاعت را با تسمیه (بسم الله) گفتن باز کنید. » (1)

پس یکی از فواید قرائت قرآن که در ابتدای آن تسمیه است باز شدن درهای اطاعت حق است.

3- بسته شدن درهای گناه

در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است:

« درهای معصیت را با استعاذه (اعوذ بالله من الشیطان) ببندید. » (2)

همان طور که گذشت یکی از آداب تلاوت قرآن استعاذه است که فایده آن بسته شدن درهای گناه است.

4- توفیق دعا قبل و بعد از قرائت

دعا یعنی خواندن و درخواست کردن و همان طور که گذشت قرائت قرآن با دعا شروع و با دعا ختم می شود این دعا می تواند طبق روایت باشد یا هر گونه دعایی که انسان درخواست بنماید. و در هر دو صورت دعا توفیقی است در جهت سخن گفتن با خدا و درخواست از او که پیامد آن استجاب است یعنی خداوند دعا را می شنود و اجابت می کند و در نتیجه انسان به موفقیت های بیشتری در زندگی مادی و معنوی خویش دست می یابد.

ص: 86

1- (أَغْلِقُوا أَبْوَابَ الْمُعْصِيَةِ بِالْإِسْمِ تَعَاذَةً وَافْتَحُوا أَبْوَابَ الطَّاعَةِ بِالتَّسْمِيَةِ) (سفینه البحار، شیخ عباس قمی، دارالمرتضی، بیروت، ج 2، ص 417.

2- همان.

5- جایزه قاری قرآن یک دعای مستجاب است

امام صادق علیه السلام از پیامبر اکرم صلی الله وعلیه و آله نقل فرمود که: « کسی که قرآن را بازها کند و آن را ختم کند در نزد خدا یک دعای مستجاب دارد. » (1)

6- قرآن باعث افزایش ایمان

« و چون سوره ای نازل شود، از میان آنان کسی است که می گوید: این (سوره) ایمان کدام یک از شما را افزود؟ اما کسانی که ایمان آورده اند بر ایمانشان می افزاید و آنان شادمانی می کنند. اما کسانی که در دل هایشان بیماری است، پلیدی بر پلیدیشان افزوده و در حال کفر در می گذرند. » (2)

و در جای دیگر می فرماید و هنگامی که آیات خدا بر آن ها تلاوت شود، ایمانشان فزون تر می گردد. » (3)

7- باران رحمت الهی از طریق قرآن می بارد

* باران رحمت الهی از طریق قرآن می بارد (4)

و قاری قرآن نخستین کسی است که مشمول رحمت قرآنی می شود.

ص: 87

1- بحار انوار، ج 89، ص 204 (الْفَاتِحُ الْخَاتِمُ الَّذِي يَفْتَحُ الْقُرْآنَ وَيَخْتِمُهُ فَلَهُ عِنْدَ اللَّهِ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ).

2- سوره توبه، آیات 5-124. (وَإِذَا مَا أَنْزَلْنَا سُورَةً فَفَمِنْهُمْ مَن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ لَا يُفِرُونَ) يَسْتَبْشِرُونَ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ)

3- انفال، آیه ی 2 (وَإِذَا تَلَّيْتُمْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا).

4- اسراء، آیه ی 82 (وَنُنزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ).

8- قرآن شفاست

*قرآن شفاست (1)

قرآن درمان دردهای پنهان بشر است قرآن شفای بیماری های روحی انسان است. قرآن نجات بخش انسان های بیمار است. قرآن شفای دردهای بی درمان بشریت است و قاعدتاً اولین کسی که مشمول شفای قرآن می شود قاری قرآن است.

9- هدایت الهی

قرآن کتاب هدایت است و نخستین کسی که طعم این هدایت را می چشد انسان مؤمن و متقی است که به قرائت قرآن می پردازد. (2)

البته هدایت مراتبی دارد که هر کس به اندازه استعداد و ظرفیت خویش از آن بهره میبرد یعنی هر چه ایمان و تقوای فردی زیادتر باشد از زلال هدایت قرآن بیشتر استفاده می برد.

10- پاکی باطنی و سازندگی روحی

قاری قرآن در اثر رعایت آداب باطنی قرائت به مراتبی از اخلاص و صفای روح دست می یابد و لذا پاک شده و روح او ساخته می شود.

ص: 88

1- همان.

2- فصلت، آیه 44 (قُلْ هُوَ الَّذِي آمَنُوا هُدًى وَ شِفَاءً).

11- طهارت شرعی

قاری قرآن قبل از قرائت با انجام غسل و وضو خود را از آلودگی‌ها پاک می‌کند. یعنی غسل و وضو موجب نورانیت و پاکی باطنی و طهارت شرعی خود می‌شود همان‌گونه که موجب رفع نجاسات و آلودگی‌های بدن نیز می‌شود.

12- بهداشت فردی

قاری قرآن با انجام مقدمات قرائت مثل مسواک زدن، غسل، وضو و پاکی لباس در حقیقت بهداشت فردی خویش را رعایت می‌کند و موجبات سلامتی خود را فراهم می‌سازد.

13- اهل قرآن شدن

قرائت قرآن و انس با آن موجب می‌شود که انسان کم‌کم تحت تاثیر آن قرار گرفته یک انسان قرآنی شود.

یعنی اخلاق قرآنی، عقاید قرآنی و طهارت قرآنی پیدا کند و به عبارت دیگر رنگ قرآنی به خود گیرد. و اهل قرآن شود و در مراتب عالی آن مظهر قرآن بلکه قرآن مجسم و ناطق گردد.

14- رشد قدرت تفکر

هنگامی که انسان قرآن را قرائت کند و در آن تدبیر نماید این امر کم‌کم قوه تعقل و تفکر او را رشد می‌دهد و این مطلب در همه ابعاد زندگی انسان به ویژه مسایل علمی تاثیرات مثبتی دارد.

از پیامبر صلی الله وعلیه و آله نقل شده که: « نگاه کردن به مصحف یعنی صفحه قرآن عبادت است. »⁽¹⁾

این عبادت بیش از همه برای کسانی است که قرائت قرآن می کنند. و در روایتی از پیامبر صلی الله وعلیه و آله نقل شده که بهره چشم انسان از عبادت همان نگاه به مصحف است.⁽²⁾

16- تأثیر تربیتی بر فرزندان

هنگامی که پدر و مادر در منزل اقدام به قرائت قرآن می کنند، این امر تاثیرات مثبتی بر فرزندان آن ها دارد. یعنی نوعی تربیت غیر مستقیم است. و کم کم فرزندان را علاقمند به قرآن و معارف الهی می نماید.

17- کفارہ گناهان است

در روایتی از پیامبر صلی الله وعلیه و آله آمده که: قرائت قرآن کفارہ گناهان است.⁽³⁾

ص: 90

1- (النَّظَرُ فِي الصَّحِيفَةِ يَعْنِي صَحِيفَةَ الْقُرْآنِ عِبَادَةٌ). (بحار الانوار، ج 89، ص 199).

2- (أَعْطُوا أَعْيُنَكُمْ حَظُّهَا مِنَ الْعِبَادَةِ. قالوا: و ما حَظُّهَا مِنَ الْعِبَادَةِ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ؟ قَالَ: النَّظَرُ فِي الْمُصْحَفِ). (المحجة البيضاء، فيض كاشاني، ج 2، ص 231، مكتبة الصدوق تهران 1329)

3- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (عَلَيْكَ بِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فَإِنَّ قِرَاءَتَهُ كَفَّارَةٌ لِلذُّنُوبِ وَ سِتْرٌ فِي النَّارِ وَ أَمَانٌ مِنَ الْعَذَابِ). (میزان الحکمة، ج 8، ص 81 و بحار الانوار، ج 92، ص 17).

در روایتی از پیامبر صلی الله وعلیه و آله آمده که قرائت قرآن مانع آتش و امان از عذاب الهی است. (1)

آری اگر کسی قرائت قرآن بکند کم کم اهل قرآن شده و عامل به قرآن می گردد و در نتیجه راه او از راه جهنمی ها جدا می شود.

19- سخن گفتن با خداست

در روایتی از پیامبر صلی الله وعلیه و آله نقل شده که « هر گاه یکی از شما می خواهد که با پروردگار خویش سخن گوید قرآن بخواند. (2)

20- قرائت قرآن دل را زنده می کند. (حیات قلوب است)

20- قرائت قرآن دل را زنده می کند. (حیات قلوب است) (3)

21- قرائت قرآن زنگار دل را می زداید

21- قرائت قرآن زنگار دل را می زداید. (4)

22- قرائت قرآن مانع فحشا و منکرات می شود.

22- قرائت قرآن مانع فحشا و منکرات می شود. (5)

آری اگر انسان واقعاً قاری قرآن باشد و با توجه تلاوت کند زنگارهای دل را می زداید و دل را زنده می کند.

اگر واقعاً به دنبال قرائت، عمل به قرآن کند پیامد آن دوری از فحشا و منکر است.

ص: 91

1- همان.

2- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِذَا أَحَبَّ أَحَدُكُمْ أَنْ يُحَدِّثَ رَبَّهُ فَلْيَقْرَأِ الْقُرْآنَ. (ميزان الحكمة، ج 8، ص 81 و بحار الانوار، ج 92، ص 17).

3- عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (فَإِنَّ الْقُرْآنَ يُحْيِي الْقَلْبَ وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ). (همان).

4- عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (إِنَّ هَذَا الْقُلُوبَ تَصَدُّ كَمَا يَصَدُّ الْحَدِيدُ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا جَلَاءُهَا؟ قَالَ: تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ).

5- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (فَإِنَّ الْقُرْآنَ يُحْيِي الْقَلْبَ وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ).

اشاره

با استفاده از مطالبی که در آداب تلاوت ظاهری و باطنی قرآن بیان شد می توان آثار قرائت قرآن بر زندگی اجتماعی انسان را (به صورت مختصر) این گونه بر شمرد:

1- نشر فرهنگ قرآن در اجتماع

هنگامی که قرائت قرآن از روی مصحف انجام گیرد، چاپ های مکرری از قرآن لازم آید که این امر موجب نشر این کتاب عزیز در بین مردم می شود.

و هنگامی که قرائت با صدای بلند و به ویژه در مساجد صورت پذیرد، توجه مردم به قرآن جلب شده و فرهنگ قرآنی گسترش می یابد.

2- پیدایش علوم جدید و رشد آن ها

در سایه قرائت قرآن علم قرائت، تجوید و ... پیدا شد و تکامل یافت و با قرائت زیادتقرآن این امر رو به گسترش و رشد می رود.

3- طراوت اجتماعی در مسابقات قرآنی

هنگامی که جامعه به قرائت قرآن اقبال کند و مسابقات مرتب قرائت، روخوانی و ... در بین اقشار مختلف اجتماع برگزار شود از طرفی موجب طراوت و شادابی و ایجاد مسابقه، شور و شوق می شود و از طرف دیگر اجتماع را به معنویت سوق می دهد.

4- گسترش زبان قرآن

قرائت زیاد قرآن و گسترش آن در اجتماع موجب گسترش زبان عربی می شود.

زبانی که در حقیقت زبان بین المللی مسلمانان است. زبانی که کامل ترین قواعد ادبی را دارد. و این امر علاوه بر این که موجب همبستگی مسلمانان و گسترش معارف دینی می شود. باعث جلوگیری از نفوذ فرهنگ استعماری غرب و زبان های بیگانه در بین مسلمانان می گردد.

5- تأثیر پذیری مردم از تعالیم قرآن

گسترش قرائت قرآن موجب گسترش فرهنگ، معارف، اخلاقیات و دستورات قرآن در بین مردم می شود. و مردم را به یاد خدا و مسؤولیت ها و تکالیف آن ها می اندازد و آن ها را با وظایف خود آشنا می کند.

6- قرآن شفای دردهای اجتماعی

قرآن همان گونه که موجب شفای دردهای درونی افراد می شود. باعث نجات جامعه از دردها، انحرافات، کجروی ها و... می شود. (1)

فرهنگ قرآن با فحشا و منکرات به مبارزه بر می خیزد و بیماری های جامعه را درمان می کند. قرآن روح بیداری و هوشیاری در جامعه می دهد و مردمی آماده برای فداکاری و شهادت و دفاع می سازد.

این امور موجب سلامت رشد و تکامل جامعه می گردد. قرآن رابطه افراد اجتماع را بر اساس ادب، احترام، دوری از سوء ظن، تهمت و غیبت بنا می کند و جامعه ای پاک و آرام می سازد. (2)

7- نجات مردم از حکومت ستمگران

7- نجات مردم از حکومت ستمگران

(3)

8- نجات مردم از شرک و بت پرستی

9- نجات مردم از خرافات

9- نجات مردم از خرافات (4)

گسترش قرائت قرآن موجب گسترش فرهنگ قرآن و اجرای دستورات آن می شود. و نجات مردم از ستمگران و طاغوت ها، شرک و بت پرستی و خرافات از تعالیم قرآن و اهداف انبیا است. که مقدمه اجرای این تعالیم قرائت قرآن است.

ص: 94

1- فصلت، آیه ی 44 - اسراء، آیه ی 82.

2- ر.ک: سوره ی حجرات.

3- نحل، آیه ی 36.

4- اعراف، آیه ی 157.

همه فواید و آثاری که برای قرائت قرآن گفته شد در مورد حفظ قرآن نیز صادق است و از آن جا که قبلاً در مورد حفظ قرآن، آداب و شرایط آن سخن گفتیم و اکثر آیات و روایات مربوط به آن را ذکر کردیم در این جا به آن ها اشاره می کنیم.

1- حفظ قرآن موجب آمرزش و غفران الهی است.

1- حفظ قرآن موجب آمرزش و غفران الهی است. (1)

و حتی در روایتی آمده است که خداوند قلبی را که ظرف آیات قرآن است عذاب نمی کند. (2)

2- حافظ قرآن که بدان عمل کند همراه سفیران الهی است.

2- حافظ قرآن که بدان عمل کند همراه سفیران الهی است. (3)

3- حفظ هر آیه معادل یک درجه در بهشت است.

3- حفظ هر آیه معادل یک درجه در بهشت است. (4)

ص: 95

1- مستدرک الوسائل، ج 4، باب 17، ص 269، روایت 4669.

2- میزان الحکمه، ج 8، ص 76.

3- اصول کافی، ج 2، ص 441.

4- بحار الانوار، ج 89، ص 22.

4- حفظ قرآن نعمتی الهی است که امام صادق علیه السلام آن را در دعای خویش از خدا طلب می کرد.

(1)

4- حفظ قرآن نعمتی الهی است که امام صادق علیه السلام آن را در دعای خویش از خدا طلب می کرد. (2)

5- ترنم زبان به آیات الهی:

حافظین قرآن برای تکرار آیات و فراموش نکردن قرآن اغلب اوقات در حال ذکر و تلاوت هستند و این یکی از آثار حفظ و از توفیقات الهی است.

6- گسترش اطلاعات در مورد قرآن:

حافظ قرآن سعی می کند تا نام سوره ها، ترجمه آیات، تفسیر و شأن نزول ها را به دست آورد تا بتواند رابطه ای ذهنی با آیات فراهم کند تا زودتر حفظ کند و دیرتر فراموش شود.

7- حفظ مقدمه عمل است:

حافظ قرآن نسبت به قاریان قرآن یک گام به عمل قرآن نزدیک تر شده است.

8- قدرت حافظه انسان قوی می شود که این مطلب در همه زندگی به ویژه در مسایل علمی کارساز است و چراکه حفظ قرآن همراه با تمرین حفظ است.

9- نقش قرآن حافظین قرآن خود نوعی قرآن ناطق هستند که مردم را به یاد خدا و کلمات او می اندازند و بنابراین نقش مهمی در تبلیغ فرهنگ قرآن دارند.

ص: 96

1- اصول کافی، ج 2، ص 417.

2- اصول کافی، ج 2، ص 417.

بخش سوم: مراحل آشنایی با قرآن و فهم آن

اشاره

ص: 97

قرآن کریم سفره الهی است، که همگان به ضیافت آن دعوت شده اند اما هر کس به اندازه تلاش و توانایی خودش از آن بهره می برد.

هدایت قرآن مراتبی دارد برخی از مراتب آن برای همه مردم (ناس) است و برخی مراتب آن برای افرادی که شرایطی را در خود به وجود آورده اند.

گاهی گفته می شود: قرآن برای هدایت همه مردم نازل شده است تا همه را در چتر هدایت خود جای دهد. (1)

و گاهی گفته می شود هدایت قرآن مخصوص گروهی است. یعنی دریافت مراتب بالاتر از قرآن برای افراد با تقوا (2) و محسن (3) میسر است.

گاهی برخی افراد از معانی ظاهری الفاظ یا حتی نگاه به قرآن استفاده می کنند و گاهی در آن تدبیر کرده به عمق تفسیر آن می رسند.

ما در این نوشتار بر آنیم تا مراحل آشنایی و بهره جویی از قرآن را به صورت مختصر بیان کنیم، تا بتوانیم از مراتب عالی هدایت قرآنی بهره مند شویم. باشد تا راه گشای اهل قرآن شود.

ص: 99

1- (هُدًى لِّلنَّاسِ) بقره، آیه ی 185.

2- (هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ) بقره، آیه ی 2.

3- (هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ) لقمان، آیه ی 3.

1- نگاه به قرآن کریم

این اولین مرتبه آشنایی با کتاب خداست و نازل ترین مرتبه استفاده از آیات الهی است.

قرآن نور است (1) و نگاه به آن عبادت است. (2)

و حتی در مورد افرادی که قرآن را از حفظ دارند سفارش شده که آن را با نگاه به مصحف بخوانند. (3)

این مرتبه از بهره جویی از قرآن شامل افراد باسواد و بی سواد می شود و راهی است برای افرادی که هنوز نمی توانند قرآن را قرائت کنند. در حقیقت هر عضو بدن انسان بهره ای و سهمی از قرآن کریم دارد و سهم چشم و بهره آن همین نگاه به آیات الهی است.

2- شنیدن قرآن مجید

دومین مرتبه استفاده از کلام الهی این است که هنگام تلاوت، گوش جان بدان بسپاریم و بادقت تمام بشنویم.

که خدا فرمود: « هنگامی که قرآن خوانده می شود گوش فرا دهید و خاموش باشید که شاید مشمول رحمت خدا شوید. » (4)

کلمه « انصتوا » از ماده « انصات » و به معنای سکوت توأم با گوش فرا دادن است. (5)

ص: 100

1- (وَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا) (نساء، آیه ی 174)

2- عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (النَّظَرُ فِي الْمَصِّحَةِ حَفْ يَعْني صَدْحِيْفَةُ الْقُرْآنِ عِبَادَةٌ) (بحار الانوار، ج 89 ص 199، علامه مجلسی، المكتبة الاسلاميه، تهران 1365 ش)

3- ر.ک: اصول کافی، ج 2، ص 449، کلینی رحمه الله، مكتبة الاسلاميه، تهران، 1388 ق.

4- (فَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ انصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) (اعراف، آیه ی 204)

5- تفسیر نمونه، ج 7، ص 70، استاد مکارم شیرازی، مطبوعاتی هدف، چاپ سی ام، 1372 ش.

سکوت برای شنیدن قرآن در همه موارد و همه جا مطلوب است و استماع قرآن مستحب است (1) و در نماز جماعت هنگام شنیدن قرائت امام جماعت برای مأوم واجب است (2) کلمه استماع به معنای شنیدن با میل (اصغاء) است. (3)

بر خلاف کلمه « سماع » که فقط شنیدن یا به گوش خوردن است. (4)

در این آیه شریفه دو وظیفه برای ما مشخص فرمود:

الف: سکوت در هنگام تلاوت آیات خدا که مقدمه استماع است. (5)

ب: شنیدن با میل و دقت یعنی به معنا و مفهوم کلام توجه کردن و از امام سجاده علیه السلام نقل شد که: « هر کس حرفی از کتاب خدا بشنود بدون این که خود قرائت کند، خداوند برایش حسنه ای می نویسد و یکی از گناهان او را محو می کند و مقام او را یک درجه بالا می برد. » (6)

تذکر: این مرتبه از بهره برداری قرآن نیز شامل همه افراد اجتماع می شود و حتی کسانی که قادر به خواندن قرآن نیستند می توانند با شنیدن آیات حق، دل را صفا دهند.

ص: 101

1- استفتائات قرآنی، ص 147.

2- نمونه، ج 7، ص 72 و 70.

3- مفردات راغب، ماده سمع.

4- استماع از باب افتعال است و نوعی زحمت را می رساند یعنی شنیدن با زحمت. (مثل تفاوت کسب و اکتساب)

5- چرا انصات در آیه بعد از استماع آمده است؟ جواب: و او در عربی ترتیب را نمی رساند و شاید در این جا می خواسته بگوید استماع و انصات همراه هم لازم است هر چند که در واقع سکوت مقدمه فهم و شنیدن قرآن است.

6- (مِنْ اِسْتَمَعَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ مِنْ غَيْرِ قِرَاةٍ كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ حَسَنَةً وَ مَحَا عَنْهُ سَيِّئَةً وَ رَفَعَ لَهُ دَرَجَةً.) اصول کافی، جلد 2، 448.

مرتبه سوم استفاده از قرآن آن است که انسان از روی مصحف بخواند یعنی حروف و کلمات قرآن را تلفظ کند، بدون آن که معانی آن را درک کند. روخوانی قرآن می تواند همراه با مراتب دیگر (مثل نگاه به مصحف و...) باشد. این مرتبه از بهره جویی از قرآن طیف وسیعی از مردم را شامل می شود.

یعنی افرادی که معانی زبان عرب را متوجه می شوند و آنان که متوجه نمی شوند. روخوانی قرآن اولین مرحله تعلیم و تعلم قرآن است که در روایات متعددی سفارش شد که مسلمانان بدان پردازند.

از امام صادق علیه السلام نقل شده که: « برای مؤمن سزاوار است که قبل از مردن قرآن را فراگیرد یا در حال فراگرفتن آن باشد. »⁽¹⁾

و از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شد که: « بهترین شما کسی است که قرآن را فرا گیرد و به دیگران بیاموزد. »

در این مرتبه است که توجه خواننده قرآن به زیبا خوانی، تجوید، ادای صحیح حروف و... جلب می شود.⁽²⁾

تذکر: هر چند که این مرتبه از آشنایی با قرآن مفید است و مقدمه انس با قرآن است اما نباید به آن اکتفا کرد، بلکه این مرتبه پله ای برای عبور به مراتب عالی تر محسوب می شود.

ص: 102

1- عَنْ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ لَا يَمُوتَ حَتَّى يَتَعَلَّمَ الْقُرْآنَ أَوْ أَنْ يَكُونَ فِي تَعَلُّمِهِ.) (بحار الانوار، ج 92، ص 182)

2- عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (خَيْرُكُمْ (خَيْرُكُمْ) مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ.) (بحار، ج 92، ص 186).

4- قرائت قرآن (مطالعه همراه روخواندن)

قرائت قرآن مرحله ای از مراحل آشنایی با قرآن است.

در آیات متعددی از قرآن سخن از قرائت قرآن گفته شده است برای مثال می فرماید: هر چه می توانید از قرآن قرائت کنید. (1)

قرائت مرتبه ای از روخوانی است و این مطلب از استعمال عرفی کلمه و معنای لغوی قرائت و روایات بدست می آید.

در عرف عرب هنگامی که کسی می گوید « قرأت الکتاب » نامه او را قرائت کردم روخوانی همراه با فهم معانی را می گوید.

و در مفردات راغب می خوانیم که: « قرائت ضمیمه کردن حروف و کلمات به همدیگر در راستای ترتیل است و به هر جمع کردنی قرائت نمی گویند. » (2)

پس عنصر ترتیل در قرائت نقش دارد که بعداً خواهیم گفت که در ترتیل عنصر فهم و تأثر قلبی نقش دارد.

در روایات نیز هنگامی که سخن از قرائت به میان می آید می فرماید: « شما هنگامی قرائت قرآن می کنی که شما را نهی کند و اگر شما را نهی نکند قرائت نکرده ای. » (3)

ص: 103

1- (فَاقرتُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ) (مزمل، آیه ی 20)

2- (الْقِرَاءَةُ ضَمُّ الْحُرُوفِ وَالْكَلِمَاتِ بَعْضَهَا إِلَى بَعْضٍ فِي التَّرْتِيلِ وَ لَيْسَ يُقَالُ ذَلِكَ لِكُلِّ جَمْعٍ). (مفردات راغب اصفهانی، ماده قرأ)

3- عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (أَنْتَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَا نَهَاكَ فَإِذَا لَمْ يَنْهَكَ فَلَسْتَ تَقْرؤه). (میزان الحکمه، ج 8، ص 90، محمد محمدی ری شهری، مکتب الاعلام الاسلامی، الطبعة الثالثة، 1367ش، قم چند روایت بدین مضمون می آورد.)

یعنی قرائتی حقیقتاً قرائت است که در دل اثر کند و اعمال انسان را تغییر دهد و مانع انجام گناهان شود.

و این امور وقتی ممکن است که روخوانی قرآن همراه با فهم مطالب آن باشد.

و در ذیل آیه 20 مزمل (فَاقْرَأُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ) از امام رضا علیه السلام نقل شد که فرمودند: « هر مقدار قرائتی که با خشوع قلب و صفای باطن برای شما ممکن است بخوانید. » (1)

تذکر: آن چه که امروزه به عنوان قرائت قرآن در جلسات رواج دارد که به عنوان روشی در خواندن قرآن محسوب می شود. یک اصطلاح در روش های خواندن قرآن است. از مباحث بالا روشن شد که این اصطلاح غیر از معنای لغوی و قرآنی قرائت است.

5- ترتیل قرآن

در قرآن کریم به صورت مکرر سخن از « ترتیل » گفته شده است. و این مرحله دیگری از مراحل آشنایی و انس با قرآن است.

برای مثال می فرماید: « و قرآن را با ترتیل بخوان. » (2)

« ترتیل » از ماده « رتل » است که در لغت به معنای هماهنگی و نظام

ص: 104

1- عَنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: (مَا تيسَّرَ مِنْهُ لَكُمْ فِيهِ خُشُوعُ الْقَلْبِ وَصَفَاءُ السِّرِّ). (مجمع البيان، ذیل آیه 20/ مزمل و نیز تفسیر صافی، فیض کاشانی، موسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، بی تا، ج 5، ص 243، ذیل آیه فوق).

2- (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً) (مزمل، آیه ی 4).

یافتن چیزی بر طریق مستقیم است و خروج کلمه از دهان به راحتی و به طور صحیح را نیز ترتیل گویند. (1)

در تفسیر نمونه مینویسد: « ترتیل » در اصل به معنای « تنظیم » و « ترتیب موزون » است که در این جا به معنی خواندن آیات قرآن با تانی و نظم لازم و ادای صحیح حروف و تبیین کلمات و دقت و تأمل در مفاهیم آیات و اندیشه در نتایج آن است...

در حدیثی از امام صادق علیه السلام در تفسیر « ترتیل » می خوانیم: وقتی از کنار آیه ای می گذری که در آن نامی از بهشت است توقف کن و از خدا بهشت را بطلب (و خود را برای آن بساز) و هنگامی که از آیه ای می گذری که در آن نام دوزخ است از آن به خدا پناه ببر و خویشتن را از آن دور دار. « (2)

به عبارت دیگر در ترتیل دو عنصر نهفته است و یا در آن دو مرتبه وجود دارد.

اول: ترتیل لفظی که همان ادای حروف و حفظ وقوف و پرهیز از شتاب در قرائت و پیوستگی در قرائت است.

دوم: ترتیل معنوی که همان تفکر و تانی در آیات و خود را مخاطب آیه دانستن است یعنی بشارت آن را متوجه خود بدانیم و داروی

ص: 105

1- (الرَّتْلُ إِسْيَاقُ الشَّيْءِ وَانْتِظَامُهُ عَلَى اسْتِقَامَةٍ ... التَّرْتِيلُ إِزْسَالُ الْكَلِمَةِ مِنَ الْفَمِ بِسَهْوٍ وَاسْتِقَامَةٍ). (مفردات راغب اصفهانی، ماده رتل)

2- تفسیر نمونه، ج 25، ذیل آیه ی 4؛ مزمل با تلخیص.

در روایات متعددی به این مطالب اشاره شده است

تذکر: آن چه که امروزه در جلسات قرآن به عنوان ترتیل مطرح می شود که روشی در خواندن قرآن است یک اصطلاح جدید است. و از مباحث بالا روشن شد که معنای لغوی و قرآنی - روایی « ترتیل » غیر از اصطلاح مرسوم فعلی است.

تذکر: تفاوت ترتیل با قرائت آن است که در قرائت تأکید بر خواندن قرآن بود (که همراه با فهم معانی و تأثیر قلبی باشد) و در ترتیل تأکید بر تأنی و آرامش و توقف ها در خواندن قرآن است (که همراه با تفکر و تأثر قلبی و دلی است.)

6- تلاوت قرآن

تلاوت مرحله دیگری از مراحل آشنایی و انس با قرآن است. در چند جای قرآن سخن از « تلاوت » گفته شده است. برای مثال می فرماید: « کسانی که کتاب (آسمانی) به آنان داده ایم (و) آن را چنان که باید می خوانند ایشانند که بدان ایمان دارند. » (2)

و در جای دیگر وظیفه پیامبران صلی الله علیه و آله را تلاوت آیات حق می داند. (3)

ص: 106

1- میزان الحکمة، ج 8، ص 87 عن النبي صلى الله عليه وآله وعن علي عليه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ ... بَيْنَهُ تَبْيَانًا وَلَا تَنْتَرُهُ نثر الرَّمْلِ وَلَا تَهْدُهُ هَذَا الشَّعْرِ قَفُوعًا عَجَائِبِهِ حَرَّكَوْا بِهِ الْقُلُوبَ وَلَا يَكُونُ هَمُّ أَحَدِكُمْ آخِرَ السُّورَةِ).

2- (الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ) (بقره، آیه ی 121)

3- (هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ ...) (جمعه، آیه ی 2) و نیز بقره، آیات 129 و 151 و آل عمران، آیه ی 164 و قصص، آیه ی 59.

و در روایات متعددی نیز سفارش شده که قرآن را تلاوت کنند. (1)

کلمه « تلاوت » از ماده « تلی » به معنای تبعیت و متابعت است یعنی از پی در آمدن که گاهی جسم چیزی در پی چیزی در می آید و گاهی اقتدا به چیزی و عمل بر طبق آن مراد است و تلاوت کتاب الهی به معنی قرائت و عمل به امر و نهی آن است پس تلاوت اخص از قرائت است. (2)

برخی مفسران در توضیح حق تلاوت می نویسند: این تعبیر پر معنا خط روشنی برای ما در برابر قرآن مجید و کتب آسمانی مشخص می سازد.

چرا که مردم در برابر این آیات الهی چند گروهند: گروهی فقط ادای الفاظ می کنند.

گروهی از الفاظ فراتر می روند و در معانی دقت می کنند.

گروهی قرآن را به عنوان یک کتاب عمل و یک برنامه کامل زندگی می پذیرند.

یعنی خواندن الفاظ و درک مفاهیم را مقدمه ای برای عمل می دانند. و این است حق تلاوت. (3)

در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد آیه ای که می فرماید « حق تلاوت » آمده است که فرمودند: « تبعیت می کنند آن را حق تبعیت. » (4)

ص: 107

1- میزان الحکمة، ج 8، ص 81.

2- مفردات راغب، ماده تلی.

3- تفسیر نمونه، ج 1، ص 431 با تلخیص.

4- عن النبي صلی الله علیه و آله: (في قوله تعالى حَقَّ تِلَاوَتِهِ يَتَّبِعُونَهُ حَقَّ اتِّبَاعِهِ) (میزان الحکمه، ج 8، ص 84)

7- درس قرآن (مراجعة مکرر به قرآن)

یکی از مراحل استفاده از قرآن کریم، « درس » است. در قرآن به این مطلب در موارد متعددی اشاره شده است.

قرآن در مورد اهل کتاب می فرماید: آیا این ها به وسیله کتاب آسمانیشان (تورات) پیمان نبسته بودند که بر خدا (دروغ نیندند و) جز حق نگویند و آنان بارها آن را خوانده اند. (1)

(وَ دَرَسُوا مَا فِيهِ)

از نظر لغوی چند عنصر در واژه « درس » و تحقیق مفهوم آن مؤثر است.

الف: پیوسته خواندن چیزی یعنی استمرار تلاوت، پس یک بار خواندن درس نیست. (2)

ب: کهنه شدن اثر را « درس الاثر » گویند. (3)

ج: تکرار چیزی درس آن است. و از آن جا که به هنگام مطالعه و فرا گرفتن چیزی از استاد و معلم مطالب تکرار می گردد به آن درس گفته شده است و اگر می بینیم کهنگی و فرسودگی را « درس و اندراس » می گویند بخاطر آن است که باد و باران و حوادث دیگر پی در پی بر بناهای کهنه اثر گذشته و آن ها را فرسوده ساخته است. (4)

ص: 108

1- اعراف، آیه ی 169: (أَلَمْ يُوْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ)

2- قاموس قرآن، ج 2، ص 338 ماده درس و نیز مجمع البیان، طبرسی، ذیل آیه ی 105 انعام.

3- همان.

4- تفسیر نمونه، ج 6، ص 434.

د: باقی ماندن اثر چیزی درس آن است. برای مثال هنگامی که اصل خانه ای از بین می رود (کهنه می شود) و اثرات آن باقی می ماند می گویند: درس الدار و هنگامی که اثر علم به وسیله حفظ آن باقی می ماند آن را درس علم و درس کتاب گویند.

و از آن جا که بقای اثر علم و کتاب به وسیله مداومت است هر گونه استمراری را « درس » گویند. (1)

از مجموع سخنان مفسران و لغویین بر می آید که « درس » در آیه فوق (اعراف، آیه ی 169) به معنای مداومت و تکرار مطالب کتاب آسمانی است.

و در جای دیگر می فرماید: « برای هیچ بشری سزاوار نیست که خداوند کتاب آسمانی و حکم و نبوت به او دهد و سپس او به مردم بگوید غیر از خدا مرا پرستش کنید، بلکه (سزاوار مقام او این است که بگوید) مردمی الهی باشید به آن گونه که کتاب خدا را آموخته اید و درس خوانده اید. (2)

ربانی به کسی گفته می شود که پیوند و ارتباط او با پروردگار محکم باشد. چون از ماده رب است و بنابراین به کسی گفته می شود که به تدبیر و اصلاح و تربیت دیگران پردازد.

ص: 109

-
- 1- مفردات راغب اصفهانی، ماده درس، ایشان سپس آیه (دَرَسُوا مَا فِيهِ) را بر همین معنای اخیر (مداومت و استمرار) حمل می کنند.
 - 2- آل عمران، آیه ی 79: (مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَ وَالنَّبُوءَةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّائِيِّنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ).

پس هدف انبیا تنها پرورش افراد نیست بلکه تربیت معلّمان و مربیان و رهبران است و این افراد کسانی هستند که دو مرحله را گذرانده اند:

الف: تعلیم کتاب دیده اند.

ب: درس کتاب دیده اند.

تفاوت تعلیم و تدریس در این است که تعلیم معنای وسیع و گسترده ای دارد و هرگونه یاد دادن از طریق گفتار و کردار نسبت به افراد باسواد و بی سواد را شامل می شود.

اما تدریس به تعلیماتی گفته می شود که از روی کتاب و دفتری باشد پس نسبت به تعلیم اخص است. (1)

نتیجه: ما می توانیم به وسیله تکرار تلاوت و درس آن در مرحله ای بالاتر از قرآن بهره جویم. لازم به یادآوری است که قرآن کریم بر خلاف بقیه کتاب ها همیشه تازه و شیرین است و با مراجعه مکرر ملال آور نمی شود.

در روایتی است که شخصی از امام صادق علیه السلام پرسید که: چرا هر چه قرآن بیشتر نشر می شود و درس داده می شود شیرین تر می شود، حضرت فرمودند: چون که خداوند تبارک و تعالی قرآن را برای زمان خاص و مردم معینی قرار نداده است.

قرآن تا قیامت در هر زمان جدید و نزد هر قومی شیرین و تازه است. (2)

ص: 110

1- برگرفته از تفسیر نمونه، ج 2، ص 482.

2- (أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا بَالُ الْقُرْآنِ لَا يَزْدَادُ عَلَى النَّشْرِ وَالِدَّرْسِ إِلَّا غَضَاظَةً فَقَالَ: لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَجْعَلْهُ لَزَمَانٍ دُونَ زَمَانٍ وَلَا لِنَاسٍ دُونَ نَاسٍ فَهُوَ فِي كُلِّ زَمَانٍ جَدِيدٌ وَعِنْدَ كُلِّ قَوْمٍ غَضٌّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ). (بحار، ج 92، ص 15)

8- حفظ و قرآن (یاد سپاری قرآن)

یکی از مراحل استفاده و بهره برداری از قرآن، حفظ و به خاطر سپاری آیات این کتاب الهی است.

در روایات اهل بیت علیهم السلام بر این مطلب تأکید شده است.

در روایتی از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که « خداوند قلبی را که قرآن را در خود جای داده عذاب نمی کند. » (1)

آری اگر قلب انسان جایگاه کلام الهی باشد و انسان حرمت کلام الهی را نگه دارد خداوند نیز حرمت کلام خود را نگه می دارد و آن قلب را که دفتر آیات الهی است به آتش نمی سوزاند.

و در روایت دیگری از امام صادق علیه السلام آمده است: « کسی که به حفظ قرآن پردازد و آن را با مشقّت و حافظه ضعیف حفظ کند، برای او دو پاداش است. » (2)

پس چه نیکوست که ما از این مرحله استفاده از قرآن محروم نشویم.

چرا که فواید زیادی برای انسان دارد از جمله حامل قرآن شدن، قوی شدن حافظه و انس با قرآن و ثواب های بسیار که ذکر شده در روایتی آمده است:

ص: 111

1- عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (لَا يُعَذَّبُ اللَّهُ قَلْبًا وَعَى الْقُرْآنَ) (وسائل الشیعه، ج 4، ص 825).

2- عَنْ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (إِنَّ الَّذِي يُعَالِجُ الْقُرْآنَ وَيَحْفَظُهُ بِمَشَقَّةٍ مِنْهُ وَقَلَّةٍ حِفْظٍ لَهُ أُجْرَانِ). (اصول کافی، ج 2، ص 4-433).

در قیامت به او گفته می شود که بخوان و بالا برو و هر آیه ای که می خواند درجه ای در بهشت بالا می رود. (1)

9- تدبّر در قرآن

یکی از مراحل آشنایی و انس با قرآن « تدبّر » است که در آیات متعددی به آن اشاره شده است و انسان ها را دعوت به تدبّر در قرآن می کند و تدبّر را از اهداف نزول قرآن بر می شمارد.

« (این) کتابی مبارک است که آن را به سوی تو نازل کرده ایم تا در (باره) آیات آن تدبّر کنند و خردمندان پند گیرند. » (2)

صاحب تفسیر نمونه در توضیح آیه 29 سوره ی صاد می نویسد: « هدف از نزول این کتاب بزرگ این نبوده که تنها به تلاوت و لقلقه زبان قناعت کنند بلکه هدف این کتاب بزرگ این بوده که آیاتش سرچشمه فکر و اندیشه و مایه بیداری و جدان ها گردد. » (3)

و در برخی آیات افرادی را که تدبّر در آیات قرآن نمی کنند سرزنش می نماید: « آیا در آیات قرآن تدبّر نمی کنند. یا (مگر) بر دل هایشان قفل هایی نهاده شده است. (4)

و در روایات اسلامی نیز اهمیت زیادی به تدبّر داده شده است. تا

ص: 112

1- عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (عَدَدُ دَرَجِ الْجَنَّةِ عَدَدُ آيِ الْقُرْآنِ فَإِذَا دَخَلَ صَاحِبُ الْقُرْآنِ الْجَنَّةَ قَالَ لَهُ: إِفْرَأْ وَأَزِقْ لِكُلِّ آيَةٍ دَرَجَةً فَلَا تَكُونُ فَوْقَ حَافِظِ الْقُرْآنِ دَرَجَةً). (بحار الانوار، ج 89، ص 22)

2- (كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ) (صاد، آیه ی 29)

3- تفسیر نمونه، ج 19، ص 268.

4- (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا) (محمد، آیه ی 24).

آن جا که از حضرت علی علیه السلام نقل شده که فرمودند: « آگاه باشید قرائتی که در آن تدبیر نباشد خیری در آن نیست. »⁽¹⁾

« تدبیر » از ریشه « دبر » به معنای پشت چیز است و تدبیر عبارت است از تفکر در ورای امور⁽²⁾ (یعنی عاقبت امور و پیامدها را دیدن و در آن اندیشه کردن)

در تفسیر نمونه آمده است: « تدبیر » از ماده « دبر » به معنای بررسی نتایج و عواقب چیزی است به عکس تفکر که بیشتر به بررسی علل و اسباب چیزی گفته می شود. و به کار بردن هر دو تعبیر در قرآن پر معناست.

« افعال » در آیه 24، سوره ی محمد، جمع قفل در اصل از ماده ققول. به معنای بازگشت کردن یا قفیل به معنی اشیای خشک است و از آن جا که وقتی در را ببندند و بر آن قفل زنند هر کس بیاید از آن جا باز می گردد و همانند موجود خشک و صلب چیزی در آن نفوذ نمی کند این کلمه به این ابزار مخصوص (قفل) گفته شده است.

بهره گیری از قرآن نیاز به یک نوع خود سازی دارد... چراکه اگر بر دل ها قفل باشد قفل هایی از هوی و هوس، کبر و غرور، لجاجت و تعصب، اجازه ورود نور حق به آن نمی دهد. در آیه مورد بحث به همین امر اشاره شده است.⁽³⁾

تذکر: تدبیر همان فهم باطن و تأویل و مقاصد قرآن کریم است که در

ص: 113

1- (أَلَا لَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةِ لَيْسَ فِيهَا). (بحار، ج 92، ص 211 و ج 2 ص 49).

2- مفردات راغب اصفهانی، ماده دبر.

3- تفسیر نمونه، ج 21، ص 9-467.

ورای الفاظ امری نهفته است مثال داستان های پیامبران در قرآن ظاهری دارد و مقاصدی که همان بیان سنت های الهی و عبرت آموزی است که مهم درک پیام های عام این داستان هاست.

10- تفکر در قرآن

یکی از مراحل آشنایی و انس با قرآن تفکر در آیات قرآن است که در آیات متعددی بدان اشاره شده است. برای مثال می فرماید: « ما آن را قرآنی عربی نازل کردیم باشد که بیندیشید. » (1)

و در جای دیگر یکی از اهداف نزول قرآن را تفکر انسان ها معرفی می کند: « و این قرآن را به سوی تو فرود آوردیم، تا برای مردم آن چه به سوی ایشان نازل شده توضیح دهی و امید که آنان بیندیشند. » (2)

در روایات اسلامی نیز ما را به تفقه و نظر در آیات قرآن دعوت کرده اند. (3)

همان گونه که گذشت برخی از مفسران معاصر تفکر را مربوط به بررسی علل و اسباب چیزها می دانند و تدبیر را مربوط به بررسی نتایج و عواقب آن ها می دانند (4) در منطق « برهان » را به دو قسم لمی و ائی تقسیم می کنند.

ص: 114

-
- 1- (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) (یوسف، آیه ی 2) و نظیر همین معنا در سوره (زخرف، آیه ی 3).
 - 2- (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ) (نحل، آیه ی 44)
 - 3- میزان الحکمة، ج 8، ص 74 و 88.
 - 4- تفسیر نمونه، ج 21، ص 469.

برهان لَمّی آن است که از علت به معلول برسیم و برهان اَنّی آن است که از معلول به علت پی ببریم. (1)

شاید بتوان گفت که تدبیر اشاره به برهان اَنّی دارد و تفکر اشاره به برهان لَمّی دارد.

تذکر: تفکر همان فهم ظاهر عبارات قرآن (و به عبارت دیگر تفسیر آن) است مثل فهم داستان های پیامبران در قرآن.

11- تمسک به قرآن کریم

تمسک به قرآن مرحله دیگری از بهره بردن از این کتاب الهی است.

در چند آیه قرآن این مطلب گوشزد شده است: در سوره زخرف خداوند خطاب به پیامبر صلی الله علیه و آله می فرماید: «آن چه بر تو وحی شده محکم بگیر (به آن تمسک جوی) که تو بر راه مستقیم قرار داری.» (2)

و در سوره اعراف می فرماید: «و آن ها که به کتاب (خدا) تمسک جویند و نماز را برپا دارند (پاداش بزرگی خواهند داشت زیرا) ما پاداش مصلحان را ضایع نخواهیم کرد.» (3)

در این که منظور از کتاب در این آیه تورات است یا قرآن مجید، مفسران دو گونه تفسیر کرده اند.

ص: 115

1- المنطق، محمد رضا، المظفر، ص 353، انتشارات معارف، چاپ سوم 1388 ق، نجف اشرف.

2- زخرف، آیه ی 43 (فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ).

3- اعراف، آیه ی 170 (وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ).

تمسک به معنای گرفتن و چسبیدن به چیزی برای حفظ و نگهداری آن می باشد و آن می تواند به دو صورت حسی و معنوی تحقق یابد.

الف: صورت حسی آن است که انسان صفحات قرآن را محکم در دست گیرد و در حفظ و حراست جلد و کاغذ آن بکوشد و این کار اگر چه کار مطلوب و خوبی است اما مقصود از آیه این نیست.

ب: تمسک معنوی و واقعی آن است که انسان با کمال جدیت پایبند به عقیده و برنامه ای باشد و در حفظ و حراست آن بکوشد. و اجازه ندهد که کم ترین مخالفتی با آن از هیچ طرف انجام شود. و در تحقق مفاهیم آن از جان و دل بکوشد. (1)

نتیجه: یکی از وظایف ما نسبت به قرآن کریم، تمسک به این کتاب الهی است که البته در این جا تمسک معنوی و حقیقی مراد است.

12- ترجمه قرآن

اشاره

یکی از مراحل استفاده از قرآن، ترجمه قرآن است. یعنی ترجمه کردن قرآن برای کسانی که شرایط لازم را ندارند و یا استفاده از ترجمه دیگران برای کسانی که آشنایی با زبان عربی ندارند.

ترجمه کلمات و آیات از شخصی که شرایط و علوم لازم یک مفسر را ندارد و بدون در نظر گرفتن قرینه های نقلی (روایات و آیات دیگر) و عقلی جایز نیست چرا که منتهی به تفسیر به رای می شود.

ص: 116

1- برگرفته از تفسیر نمونه، ج 6، ص 435.

پس ترجمه قرآن باید خلاصه تفسیری آن باشد. که توسط یک مفسر انجام پذیرد.

ترجمه های قرآن در یک تقسیم بندی کلی به سه گروه تقسیم می شوند: (1)

الف: ترجمه کلمه به کلمه: این گونه ترجمه هر کلمه قرآن را به زبان دوم (مثل فارسی، ترکی ...) ترجمه می کنند و از توضیحات اضافی و اصلاح جمله بندی ترجمه باز می مانند. این گونه ترجمه ها برای آشنایی اولیه با لغات قرآن و تسلط بر زبان عرب مفید است. مثل: ترجمه قرآن آقای آیتی.

ب: ترجمه آزاد: در این گونه ترجمه ها مفهوم کلی آیه با توجه به تفسیر آن به زبان دوم منعکس می شود. و معمولاً همراه با اضافات تفسیری است. در این ترجمه ها مترجم خود را آزاد می داند که هر گونه آیه را را فهمیده است به زبان دوم بیان کند این گونه ترجمه ها برای آشنایی با مفاهیم و تفسیر اجمالی آیات مفید است، مثل ترجمه قرآن آقای الهی قمشه ای و فیض الاسلام.

ج: ترجمه هسته به هسته (جمله به جمله): در این گونه ترجمه ها مفهوم هر جمله قرآن به یک جمله از زبان دوم ترجمه می شود. و ساختار ادبی زبان دوم رعایت می شود. ولی ترجمه اضافات تفسیری زیادی در بر ندارد.

این گونه ترجمه ها از اتقان و استحکام و صحت بیشتری برخوردار است. مثل ترجمه قرآن آیه الله مکارم شیرازی و ترجمه استاد فولادوند.

ص: 117

1- تقسیم بندی های دیگری نیز در ترجمه وجود دارد که ما برای رعایت اختصااص به آن ها نمی پردازیم.

تذکر: هر کس بر اساس ذوق و هدفی که از ترجمه قرآن دارد می تواند یکی از اقسام ترجمه را انتخاب کند و بدان انس گیرد.

تذکر: با توجه به این که ترجمه کامل قرآن به زبان دوم به عقیده برخی ممکن نیست و اگر تحقق یابد قرآنی دیگر است (و اشکالات ترجمه های موجود دلیل آن است) پس ما نباید در عین حالی که از ترجمه ها استفاده می کنیم خود را از الفاظ قرآن و ثواب قرائت آن و تفکر در آن ها محروم کنیم.

13- تفسیر قرآن

تفسیر یکی از مراحل آشنایی عمیق یعنی فهم قرآن کریم است که در این جا به صورت مختصر به برخی ابعاد این بحث اشاره می کنیم:

الف: تعریف تفسیر در لغت به معنای آشکار کردن معنای معقول یک کلام است یعنی تفسیر همان شکافتن و پرده برداری نقاب از چهره الفاظ است. (1)

و از نظر اصطلاحی تفسیر: بیان معنای آیه ای از قرآن و پرده برداری از اهداف و مدلول آیه است. (2)

نکته: قرآن نور و کتاب مبین است و نقابی ندارد که برداریم پس در حقیقت این ما هستیم که نقاب از چهره جان بر می داریم تا مفاهیم قرآن را دریابیم.

ص: 118

1- مفردات راغب ماده فسر و نیز تاج العروس، ج 3 و قاموس قرآن سید علی اکبر قرشی.

2- ر.ک: درآمدی بر تفسیر علمی قرآن، انتشارات اسوه، قم، 1375 ش، از نگارنده، ص 35 و ص 180 به بعد.

ب: تفسیر قرآن حداقل سه حکم دارد: جایز است برای کسی که تمام شرایط یک مفسّر را دارد و می تواند با رعایت قواعد و معیارها تفسیر معتبر انجام دهد.

واجب است اگر فهم صحیح عقاید و جلوگیری از انحرافات و استخراج احکام الهی متوقف بر تفسیر قرآن باشد.

حرام است برای کسی که شرایط مفسّر را ندارد و یا قواعد تفسیر را رعایت نمی کند و تفسیر به رای نماید. (1)

پ: تفسیر به رای چیست؟ اگر تفسیر قرآن توسط فردی که شرایط لازم را ندارد و یا رعایت قرینه های عقلی و نقلی را در تفسیر آیه نمی کند انجام گیرد این تفسیر غیر معتبر است و تفسیر به رای خوانده می شود و در روایات و عده آتش برای این افراد داده شده است. (2)

ت: با توجه به مطالب بالا روشن می شود که این مراحل جزو تفسیر نیست:

1- خواندن آیات (قرائت)

2- ترجمه الفاظ و جملات (به ویژه در ترجمه لغت به لغت)

3- تدبیر و تفکر در آیات قرآن (فهم قرآن) بدون اظهار آن ها به عنوان تفسیر قرآن.

4- نقل تفسیر، تفسیر نیست.

تذکر مهم: پس منافاتی بین آیاتی که دستور به تدبیر و تفکر در قرآن می دهد با حرام بودن تفسیر به رای نیست، یعنی تدبیر و تفکر در آیات

ص: 119

1- در آمدی بر تفسیر علمی قرآن، از نگارنده، ص 35، ص 108 به بعد.

2- همان، (مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ).

برای خود شخص لازم و مفید است اما اگر بخواهد برای دیگران بیان کند یا باید از کانال های معیارها و قواعد تفسیری گذشته باشد تا معتبر باشد و یا بدون آن ها بیان شود که تفسیر به رأی و حرام است.

ث: روش های تفسیر قرآن کدام است؟

تفسیر قرآن در یک تقسیم ابتدایی به دو بخش تقسیم می شود.

تفسیر موضوعی: (یعنی بحث از تمام آیات مربوط به یک موضوع مثل نبوت در یک جا جمع شود).

تفسیر ترتیبی: یعنی تفسیر آیات قرآن از اول تا آخر هر سوره به ترتیب شماره ی آیات)

و در یک تقسیم دیگر هر کدام از دو بخش بالا به هفت قسم تقسیم می شود: تفسیر قرآن با قرآن - قرآن با عقل - قرآن با روایات - تفسیر علمی (قرآن با علوم تجربی) - تفسیر به رأی - تفسیر رمزی و اسطوره ای - تفسیر اجتهادی یا کامل. (1)

ج: شرایط یک مفسر چیست؟

کسی که دارای این شرایط باشد می تواند تفسیر قرآن را (با رعایت ضوابط آن) به عهده گیرد.

1- آشنایی با ادبیات عرب (صرف - نحو - لغت - اشتقاق - معانی - بیان - بدیع و...)

2- آگاهی از شأن نزول آیات قرآن کریم.

ص: 120

1- درآمدی بر تفسیر علمی قرآن، از نگارنده، ص 53، ص 90 که از منابع متعددی استفاده شده است.

3- اطلاع از علوم قرآن (ناسخ و منسوخ - مکی و مدنی - محکم و متشابه و...)

4- علم فقه

5- علم اصول فقه

6- آگاهی از احادیث و مراجعه به آن ها

7- علم به قرائت های مختلف قرآن

8- آگاهی از بینش های فلسفی، علمی، اجتماعی و اخلاقی

9- پرهیز از پیش داوری و تطبیق

10- آشنایی با تفسیر و اقوال مفسران و عدم تقلید از آن ها. (1)

ج: تفسیرهای مهم شیعه کدام است؟ در این جا به چند مورد اشاره می کنیم: مجمع البیان (طبرسی)، نور الثقلین (حویزی)، المیزان (علامه طباطبائی)، نمونه (استاد مکارم شیرازی) و پیام قرآن و منشور جاوید.

تفسیر مجمع البیان بیشتر به مطالب ادبی، قرائت و شأن نزول آیات و اقوال مفسرین مهم از صحابه و تابعین پرداخته است.

و تفسیر نورالثقلین بیشتر روایات اهل بیت علیهم السلام را در تفسیر آیات قرآن آورده است.

و تفسیر المیزان از روش تفسیر قرآن به قرآن استفاده کرده و بیشتر تفسیر عقلی آیات را ارائه کرده است.

و تفسیر نمونه بیشتر به بعد اجتماعی آیات قرآن پرداخته است و

ص: 121

1- همان.

نکات و اسرار علمی آیات را نیز بیان نموده است.

پیام قرآن حدود ده جلد آن منتشر شده و تفسیر موضوعی قرآن است که صاحبان تفسیر نمونه نگاشته اند.

منشور جاوید که حدود ده جلد آن منتشر شده اولین تفسیر موضوعی است که آیت الله سبحانی به رشته تحریر در آورده است.

14- تاویل قرآن

فهم تاویل قرآن یکی از مراحل عمیق فهم قرآن کریم است.

تاویل در لغت از ریشه « الاول » به معنای برگشت به سوی اصل و اساس یا برگردان چیزی به سوی هدف و مقصود خویش است (1).

و از نظر اصطلاحی مفسرین برای کلمه « تاویل » معانی متفاوتی ذکر کرده اند. علامه طباطبایی رحمه الله تاویل را همان واقعی می داند که مستند بیانات قرآنی است. همان کتاب حکیم است که غیر از افراد پاک آن را لمس نمی کنند. (2)

برخی تاویل را به معنای همان تفسیر آورده اند.

برخی تاویل را به معنای مخالف ظاهر لفظ گفته اند.

برخی تاویل را به معنای توجیه آیات متشابه دانسته اند.

برخی تاویل را به معنای ثانوی آیات قرآن که همان بطن است دانسته اند. (3)

ص: 122

1- مفردات راغب، ماده اوّل.

2- المیزان، ج 5، ص 25 به بعد.

3- در آمدی بر تفسیر علمی قرآن، ص 9-43 که از منابع متعدّد ذکر شده و بررسی شده است.

اما واژه تأویل در قرآن کریم در هفت سوره و مجموعاً هفده بار به کار رفته است که در معانی متعددی استعمال شده است:

الف: به معنای تفسیر و تبیین (مَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ) غیر از خدا کسی تأویل قرآن را نمی داند. (1)

ب: به معنای عاقبت و بازگشتگاه چیزی.

« پس اگر در مورد چیزی تنازع کردید، به نزد خدا و رسول برگردانید اگر به خدا و روز قیامت ایمان دارید و این بهتر است و تأویل آن نیکوتر است. » (2)

ج: به معنای وقوع چیزی که از آن خبر داده شده است.

« آیا غیر تأویل آن را می نگرند در روزی که تأویل آن ظاهر شود. » (3)

د: به معنای مصالح و انگیزه ها یعنی علل غایی و اسرار کارهای مرموز و فلسفه احکام. مثلاً در داستان موسی علیه السلام و خضر علیه السلام می فرماید: « این (اسرار و نتایج) تأویل کارهایی است که برای آن ها طاقت نیاوردی. » (4)

تذکر: برای اطلاع بیشتر به ذیل آیه 7 سوره ی آل عمران در تفسیر نمونه و المیزان مراجعه کنید.

ص: 123

-
- 1- (مَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ) - آل عمران، آیه ی 7.
 - 2- (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا) (نساء، آیه ی 59).
 - 3- (هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلَهُ) اعراف، آیه ی 52.
 - 4- (ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا) (کهف، آیه ی 82). ر.ک: التفسیر والمفسرون، دکتر ذهبی، ج 1، ص 13، و نیز تفسیر صحیح آیات مشکله قرآن، استاد جعفر سبحانی، ص 250.

فهم بطن و بطون قرآن یکی از مراحل مشکل و عمیق فهم قرآن کریم است. « بطن » در لغت به معنای خلاف ظاهر می آید یعنی به داخل چیزی، آن جایی که ظاهر نیست و حس آن را درک نمی کند، بطن گویند. و به چیزهای مشکل نیز بطن گویند. (1)

این واژه در قرآن کریم در مورد صفات خدا (2) و نعمت های باطنی است. (3)

و در موارد دیگر به کار رفته است.

از امام باقر علیه السلام نقل شد که: همانا برای قرآن باطنی هست و برای باطن آن نیز باطنی است. (4)

و از امام علی علیه السلام نقل شد که ظاهر قرآن زیبا و باطن آن ژرف است. (5)

در مورد بطن قرآن سخن بسیار گفته شده اما یکی از بهترین تفسیرها برای این کلام آن است که بطن هر آیه آن معنای عامی است که با دقت در آیه فهمیده می شود. و از ظاهر آن بدست نمی آید. بسیاری از روایات تفسیری که از ائمه اطهار علیهم السلام در مورد آیات قرآن نقل شده است بیان باطن قرآن است.

ص: 124

1- مفردات راغب، ماده بطن.

2- (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ) حدید، آیه ی 3.

3- لقمان، آیه ی 20.

4- عَنِ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (إِنَّ لِلْقُرْآنِ بَطْنَاً وَ لِلْبَطْنِ بَطْنَاً). بحار الانوار، ج 92، ص 95 و نیز میزان الحکمة، ج 8، ص 5-94.

5- عَنِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (الْقُرْآنَ ظَاهِرُهُ أَنْبَقُ وَ بَاطِنُهُ عَمِيقٌ. نهج البلاغه،) خطبه ی 18.

مثال: آیه ی 30، سوره ی ملک می فرماید: « بگو به من خبر دهید، اگر آب (آشامیدنی) شما (به زمین) فرورود چه کسی آب روان برایتان خواهد آورد؟ » (1)

ظاهر این آیه سخن از آب آشامیدنی است اما در روایاتی وارد شده که مقصود از « آب » همان « امام و علم او » است. (2)

چگونه ائمه اطهار از کلمه « ماء » در این جا « امام و علم او » را فهمیده اند؟

آب مایه حیات است امام و علم هم مایه حیات معنوی و اجتماعی است.

در حقیقت این جا می توان از آیه فوق به یک مطلب کلی منتقل شد و سپس امام را به عنوان مصداق کامل آن معرفی کرد. یعنی آب را اعم از حقیقی و کنایی است یعنی هر چیزی که مایه حیات است مثل امام و علم او که مایه حیات معنوی است. این شیوه استنباط از قرآن به دست آوردن بطن آن است که در بسیاری از روایات تفسیری پیموده شده است.

16- عمل به قرآن و بر پاداشتن عدل

آخرین مرحله ی استفاده از قرآن و کتاب های آسمانی، بر پاداشتن آن ها یعنی عمل به دستورات آن هاست. که برکات آسمان و زمین را بر

ص: 125

1- (قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَّعِينٍ).

2- عَنْ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: (سئل عن هذه الآية فقال: مَاؤُكُمْ أَبْوَابُكُمْ أَيُّ الْأَيِّمَةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَالْأَيِّمَةُ أَبْوَابُ اللَّهِ بَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ « فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَّعِينٍ » يَعْنِي بِعِلْمِ الْإِمَامِ). (تفسير القمي، ج 2، ص 379)

انسان می‌گشاید و جامعه انسانی را به سعادت رهنمون می‌شود. و سربلند و پیشرفته می‌سازد.

در سوره مائده در مورد کتاب‌های آسمانی و آیات الهی می‌فرماید: « اگر آنان تورات و انجیل و آن چه از جانب پروردگارشان بر آنان فرود آمده را بر پا می‌داشتند (و بدان عمل می‌کردند،) قطعاً از بالای (سر) شان و از زیر پاهایشان (از برکات) برخوردار می‌شدند.

«(1)

و در سوره حدید هدف فرستادن پیامبران و نزول کتاب را بر پا داشتن قسط و عدل در جامعه بشری معرفی می‌کند و می‌فرماید: « به راستی (ما) پیامبران خود را با دلایل آشکار روانه کردیم و با آن‌ها کتاب و ترازو فرود آوردیم تا مردم برای برپایی قسط (و عدل) به پا خیزند.

«(2)

ص: 126

1- (وَ لَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَ الْإِنْجِيلَ وَ مَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ) (مائده، آیه ی 66).

2- (وَ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَ أَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَ الْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ) (حدید، آیه ی 25).

در این بخش ما برخی واژه های کلیدی فرهنگ قرآن و اطلاعاتی خاص از قرآن کریم و تاریخ آن را به صورت مختصر در اختیار خوانندگان محترم می گذاریم:

1- واژه « قرآن »

این نام را خداوند در خود قرآن آورده است و این کتاب آسمانی را با واژه « قرآن » یاد کرده است. (إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ)⁽¹⁾ « به درستی که این (پیام) قرآن ارجمند است ».

و نیز در سوره نحل می فرماید: (فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)⁽²⁾

« پس هنگامی که قرآن قرائت می کنی از شیطان رانده شده به خدا پناه ببر ».

در مورد واژه قرآن چند دیدگاه در بین پژوهان وجود دارد:

ص: 129

1- سوره واقعه، آیه ی 77.

2- سوره نحل، آیه ی 98.

الف: قرآن از هیچ کلمه ای مشتق نشده و ابتداءً برای کلام الهی وضع شده است.

ب: قرآن مشتق از « قرء » به معنای جمع و گردآوری است. (گردآوری شده)

ج: قرآن مشتق از « قرء » به معنای قرائت و خواندن می باشد. یعنی قرآن کتاب قرائت شده (خوانده شده) است.

د: قرآن از ریشه « قرن » به معنای ضمیمه کردن و پیوستن است و چون حروف و آیات و سوره های قرآن به همدیگر مقرون هستند آن را قرآن می خوانند.

ه: قرآن مشتق از « قرائن » است که جمع قرینه است و چون آیات قرآن قرینه و مؤید یکدیگرند آن را قرآن نامند.

تذکر: البته قرآن کریم نام ها و صفات دیگری هم دارد مثل: فرقان (جدا کننده حق و باطل) کتاب - ذکر - تنزیل - نور - هدی - مجید و ...

2-آیه

واژه آیه در لغت به چند معنا آمده است: علامت و نشانه - جماعت - امر عجیب و شگفت آور.

و آیات قرآن به تناسب هر کدام از معانی لغوی آیه نامیده شده است:

الف: هر آیه ی قرآن نشانه صدق آورنده و عجز مخالفان و حاکی از جدایی از مقابلی آن است.

ب: هر آیه از جماعتی از حروف و کلمات یا جملات تشکیل شده است.

ج: هر آیه ممکن است از نظر لفظ یا محتوا، اعجاز قرآن را نشان دهد و این عجیب و شگفت آور است.

آیه از نظر اصطلاحی عبارت است از بخشی از حروف و یا کلمات یا جمله هایی که از طریق نقل و روایت، حدود آن ها مشخص شده است.

شناخت آیات قرآن توقیفی است یعنی حدود و مرز آیات از طریق شخص پیامبر صلی الله علیه و آله مشخص گردیده است. یعنی ایشان در هنگام تلاوت در رأس برخی کلمات توقف می کرد تا مردم را از حد و مرز آیات آگاه کند.

قرآن کریم 6236 آیه دارد. البته بر طبق شماره گذاری فعلی قرآن که « بسم الله الرحمن الرحيم » همه سوره ها غیر از حمد را آیه مستقل حساب نمی کنند.

لازم به ذکر است که ترتیب آیه های قرآن (ضمن سوره ها) نیز به دستور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بوده است. که با اشاره جبرئیل بوده است.

دانشمندان علوم قرآن می نویسند که هر وقت وحی نازل می شد پیامبر صلی الله علیه و آله یکی از نویسندگان وحی را احضار می فرمود و به وی می گفت این آیه یا آیات را در فلان محل از فلان سوره قرار دهد. و حتی قرار دادن « بسمله » در اول سوره ها به غیر از سوره براءت به دستور پیامبر صلی الله علیه و آله بود.

ص: 131

معنای لغوی: واژه سوره از نظر لغوی به چند معنا می آید:

الف: برخی آن را مخفف « سُورَه » به معنای نیم خورده و باقی مانده آشامیدنی در ظرف می دانند. و سوره قرآن چون قسمتی از قرآن است آن را سوره نامند.

ب: سوره از « سور » به معنای حصار و دیوار شهر است. و سوره قرآن را از آن جهت سوره نامند که مثل حصار پیرامون آیاتی را محصور کرده است.

ج: سوره از « سوار » که عربی شده دستواره (دستبند) است و سوره قرآن را سوره نامند چون مثل دستواره آیات را در بر می گیرد.

د: سوره به معنای مقام و منزلت رفیع می آید. و از آن جا که کلام الهی دارای منزلت رفیعی است آن را سوره نامند.

ه: « سوره » از « تَسْوَر » به معنای تصاعد و ترکیب است و چون سوره های قرآن بر روی هم قرار گرفته است از این رو آن ها را سوره می نامند.

معنای اصطلاحی سوره

اما از نظر اصطلاحی سوره بخشی از آیات قرآن است که دارای آغاز و انجام است. یا بخشی از آیات که بین دو بسم الله واقع شده است.

تعداد سوره ها: قرآن دارای 114 سوره است که کوچک ترین آن سوره کوثر با 3 آیه و بزرگ ترین آن سوره بقره با 286 آیه است.

ص: 132

ترتیب سوره ها

ترتیب سوره های قرآن که هم اکنون از « حمد » شروع و به « ناس » ختم می شود به طور قطع مخالف ترتیب نزول است (که از سوره « علق » شروع و به سوره « نصر » ختم می شود.)

آیا ترتیب سوره های قرآن توقیفی (به دستور وحی و پیامبر صلی الله علیه و آله) است؟ در این مورد سه دیدگاه بین دانشمندان اسلامی وجود دارد.

گروه اول ترتیب سوره های قرآن را به دستور پیامبر صلی الله علیه و آله و توقیفی می دانند و در این مورد به روایتی استدلال می کنند که پیامبر صلی الله علیه و آله جای آیات را مشخص می کرد و این که قرآن در زمان آن حضرت جمع شده بود.

گروه دوم کسانی هستند که اکثریت دانشمندان علوم قرآنی را تشکیل می دهند و بر آنند که ترتیب موجود سوره های قرآنی اجتهادی بوده و بعد از فوت پیامبر صلی الله علیه و آله توسط صحابه آن حضرت مشخص گردیده است.

گروه سوم هم معتقدند که ترتیب اکثر سوره های قرآن به دستور پیامبر صلی الله علیه و آله و توقیفی بوده ولی ترتیب برخی از آن ها به عهده مسلمانان بعد پیامبر صلی الله علیه و آله گذاشته شد.

نام گذاری سوره ها

برخی از سوره های قرآن در زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نام هایی داشته است مثل سوره حمد که طبق برخی روایات به نام فاتحة الكتاب (ابتدای کتاب) نامیده می شد.

و برخی قرآن پژوهان بر آنند که این گونه نام ها از طریق وحی مشخص شده است.

اما برخی از سوره ها و مجموعه آیات پس از وفات پیامبر الله بخاطر ویژگی ها و یا این که مشتمل بر موضوعات خاصی بودند به نام هایی مشهور شدند که این گونه نام ها توقیفی نیست و از طریق وحی مشخص نشده است.

پس به صورت واضح می توان گفت که نام سوره های قرآن عمدتاً به مناسبت ویژگی هر سوره یا موضوع مهمی که در آن طرح شده است نام گذاری شده است و دلیلی بر ممنوعیت نام های جدید برای سوره های قرآن نداریم.

مثال: سوره بقره به مناسبت این که داستان « گاو بنی اسرائیل » در این سوره بیان می شود نام آن را بقره (گاو) گذاشته اند. در حالی که این سوره دارای نام های دیگری مثل: فسطاط القرآن (خیمه قرآن) الفردوس (بهشت) سنام القرآن (کوهان قرآن) نیز هست.

سوره حمد به مناسبت این که در ابتدای قرآن واقع شده به نام فاتحة الكتاب (ابتدای کتاب) نامیده شده اما نام های دیگری مثل: حمد - ام الكتاب (مادر کتاب) فاتحة القرآن - ام القرآن - السبع المثاني - الوافية - الكافية ... نیز دارد.

سوره نساء را از آن جهت نساء نامیدند که احکام مربوط به زنان در آن به صورت مفصل بیان شده است.

اسامی بخش هایی از قرآن

طبق برخی روایات از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله قرآن به چهار بخش تقسیم شده است:

اول: سبع طوال (هفت سوره بلند) که عبارتند از: بقره، آل عمران، نساء، مائده، انعام اعراف و انفال همراه با توبه.

دوم: مئین (سوره هایی که حدود صد آیه دارند) که عبارتند از: بنی اسرائیل، کهف، مریم، طه، انبیا، حج و مؤمنون.

سوم: مثنای: سوره هایی که پس از مئین قرار دارد و از صد آیه کمتر دارد (البته در معنای این واژه اختلاف است)

چهارم: مفصل (سوره هایی که دارای « حم » است به اضافه سوره های کوچک قرآن)

(البته در معنای این واژه ها اختلافاتی نیز هست).

حکمت تقسیم قرآن به سوره ها: برخی از قرآن پژوهان بر آنند که در تقسیم قرآن به سوره ها فواید زیر نهفته است:

الف: معیار اعجاز قرآن یک سوره است مثلاً سوره کوثر و بقره هر دو دو معجزه اند.

ب: حفظ و به خاطر سپاری قرآن آسان می شود.

ج: تعلیم آن به کودکان آسان می شود.

د: سوره های قرآن همان نقش فصول و ابواب کتاب ها را دارد یعنی نقش تنظیم قرآن را دارد.

ص: 135

ه: با وجود سوره ها خواننده قرآن کمتر احساس خستگی می کند.

نکته جالب در مورد نام های سوره های قرآن: در بین نام سوره های قرآن این عناصر به چشم می خورد:

الف: نام هایی از طبیعت مثل التین (انجیر) الشمس (خورشید)

ب: نام هایی از زمان ها مثل اللیل، الضحی (روز)، و العصر، الجمعة.

ج: نام هایی از حیوانات مثل بقره (گاو) نحل (زنبور) نمل (مورچه).

د: نام انسان ها و پیامبران مثل: الناس (مردم) محمد صلی الله علیه و آله، ابراهیم.

ه: نام هایی از قیامت مثل القارعة (کوبنده) واقعه، دخان، حاقه

و: نام سرزمین ها مثل الروم، البلد (مکه) و...

ز: برخی اسما و صفات خداست مثل: فاطر، نور، رحمن، ملک

ح: نام ها و صفات قرآن مثل: فرقان، فصلت.

ط: اصول دین و فروع آن مثل: توحید (اخلاص) - حج، سجده...

ی: مسایل اخلاقی مثل: توبه، شوری

ک: حروف مقطعه نام سوره است مثل: ص، ن، ق و ...

4-اطلاعات قرآنی

اولین آیاتی که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد؛ پنج آیه اول سوره علق (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ)

آخرین آیه ای که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد؛ آیه 281 بقره (وَأَنْتُمْ يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ) که پیامبر صلی الله علیه و آله دستور داد آن را در سوره بقره قرار

دهند و چند روز بعد از آن وفات یافت.

اولین سوره ای که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد: سوره علق است.

آخرین سوره کامل که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد: سوره نصر است.

تاریخ آغاز نزول قرآن بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله: شب قدر که احتمالاً همان شب 23 رمضان است.

البته برخی مفسران دو نزول دفعی و تدریجی برای قرآن کریم ذکر کرده اند.

تعداد حروف قرآن کریم: 321250 حرف.

تعداد کلمات قرآن کریم: 77437 کلمه.

تعداد آیات قرآن کریم: 6236 آیه.

تعداد سوره های قرآن کریم: 114 سوره.

تعداد حزب های قرآن کریم: 120 (هر 4 حزب یک جزء است)

تعداد جزء های قرآن کریم: 30 جزء.

کلمه نیمه قرآن: وَلَيَتَلَطَّفْ (کهف، آیه ی 19)

نوشت افزارهایی که قرآن با آن نوشته می شد: عسب (چوب نخل) لخاف (سنگ های سفید) اکتاف (استخوان شانه شتر) رقاع (برگ کاغذ یا درخت یا گیاه یا پوست حیوانات) حریر و پارچه و کاغذ (قرطاس).

جهت مطالعه بیشتر در این زمینه می توانید از منابع زیر استفاده کنید:

1- پژوهشی در تاریخ قرآن کریم، سید محمد باقر حجتی، دفتر نشر

2- التمهيد في علوم القرآن، استاد محمد هادي معرفت (هفت جلد) به زبان عربي که در حال ترجمه است و برخي جلدهای آن ترجمه شده است.

3- تاريخ و علوم قرآن، ابوالفضل مير محمدی زرندي، به زبان عربي که توسط نويسنده به فارسي ترجمه شده است.

4- البيان في تفسير القرآن، آية الله خويي رحمه الله به زبان عربي که ترجمه نیز شده است.

5- علوم القرآن، سيد محمد باقر حكيم، به زبان عربي.

سورہ ی بقرہ

آیہ ی 2: (ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ)

آیہ ی 121: (الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ...)

آیہ ی 129: (رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ...)

آیہ ی 151: (كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ...)

آیہ ی 185: (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ...)

آیہ ی 281: (وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ...)

سورہ ی آل عمران

آیہ ی 7: (هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ...)

آیہ ی 79: (مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ...)

آیہ ی 164: (لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ...)

سورہ ی نساء

آیہ ی 59: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ...)

آیہ ی 174: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ...)

سورہ ی مائدہ

آیہ ی 66: (وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ...)

آیه ی 52: (وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ...)

آیه ی 143: (وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ...)

آیه ی 169: (فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا...)

آیه ی 170: (وَ الَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ)

آیه ی 204: (وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ انصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ)

آیه ی 206: (إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ...)

آیه ی 2: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ...)

آیه ی 5: (فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ...)

آیه ی 11: (فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ...)

آیه ی 2: (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ)

آیه ی 43: (وَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ...)

آیه ی 98: (فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)

آیه ی 82: (وَنُنزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ...)

آیه ی 109: (وَ يَخْرُونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ...)

سوره ی كهف

آیه ی 82: (وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَ...)

سوره ی مریم

آیه ی 58: (أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ...)

سوره ی لقمان

آیه ی 3: (هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ)

آیه ی 20: (أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَ...)

سوره ی ص

آیه ی 29: (كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ...)

سوره ی فصلت

آیه ی 44: (وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ...)

سوره ی زخرف

آیه ی 3: (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ)

آیه ی 43: (فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ)

سوره ی محمد

آیه ی 24: (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ أَلَمْ يَكُنْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَقْفَالًا)

سوره ی حجرات

آیه ی 11: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا...)

آیه ی 12: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ..)

سوره ی واقعه

آیه 77: (إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ)

آیه ی 79: (لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ)

ص: 141

آیہ 3: (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.)

آیہ 16: (أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ ...)

آیہ 25: (لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ ...)

آیہ 2: (هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ ...)

آیہ 30: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ)

آیہ 4: (أَوْزِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا)

آیہ 20: (إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِنْ ثُلُثِي اللَّيْلِ ...)

آیہ 11: (كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ)

آیہ 16: (كِرَامٍ بَرَرَةٍ)

آیہ 1: (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ)

آیہ 2: (خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ)

1- قرآن كريم

2- نهج البلاغه مولى على عليه السلام، با ترجمه آية الله مكارم شيرازى، قم، انتشارات هدف، بى تا، سه جلدى.

3- اصول كافى، كلىنى رحمه الله، مكتبة الاسلاميه، تهران، 1388 ق.

4- ميزان الحكمة، محمد محمدى رى شهرى، مكتب الاعلام الاسلامى، الطبعة الثالثة، 1367 ش، قم.

5- سنن النبي صلى الله عليه وآله، علامه طباطبايى رحمه الله، كتابفروشى اسلاميه، 1370، چاپ پنجم، تهران.

6- الميزان، از همان، دار الكتب الاسلاميه، تهران 1394، الطبعة الرابعة.

7- آشنايى با آداب تلاوت قرآن، ابوالفضل غلامى، چاپ سوم.

8- بحار الانوار، علامه مجلسى الله رحمه الله، المكتبة الاسلاميه، تهران، 1365 ش.

9- استفتائات قرآنى، جمع آورى غلامرضا نيشابورى، انتشارات سيد جمال الدين اسد آبادى، قم، چاپ دوم، 1375 ش.

10- تفسير صافى، فيض كاشانى، مؤسسه الاعلمى للمطبوعات، بيروت، بى تا.

11- ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، شيخ صدوق، مترجم، نشر

12- محجة البيضاء، فيض كاشانی، مكتبة الصدوق، تهران، 1339.

13- احیاء علوم الدین، غزالی.

14- راهیان حفظ قرآن، البصری، ترجمه محمد مهدی رضایی، قم، دفتر نشر نوید اسلام، 1376 ش.

15 - درباره حفظ قرآن، سید باقر قبانچی، ترجمه ابراهیم احمدیان، دار الاعتصام، قم، بی تا.

16- حفظ و تقویت حافظه، محمد حسین حقجو، انتشارات فاطمة زهرا سلام الله علیها، قم، 1370 ش.

17- البیان فی تفسیر القرآن، آية الله خويی رحمه الله، قم، المطبعة العلمية، 1394 ق.

18- سفينة البحار، شيخ عباس قمي، دارالمرتضى، بيروت.

19- تفسیر نمونه، استاد مکارم شیرازی، مطبوعات هدف و دارالکتب الاسلامیه، چاپ سی ام، 1372.

20- المنطق، محمد رضا المظفر، انتشارات معارف اسلامي، نجف، 1388 ق.

21- درآمدی بر تفسیر علمی قرآن، محمد علی رضایی اصفهانی، قم، انتشارات اسوه، 1375 ش.

22- التفسیر و المفسرون، دکتر ذهبي، بی جا، دار الکتب الحديث، الطبعة الثالثة، 1396 ق.

23- تفسیر صحیح آیات مشکله قرآن، استاد جعفر سبحانی، تنظیم سید هادی خسرو شاهی، قم، موسسه امام صادق علیه السلام، انتشارات توحید، 1371 ش.

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتاب خانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارک امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آبا ده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

